

14719

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Julian SKRZYP

**ŚRODKOWOEUROPEJSKI REGION STRATEGICZNY
JAKO ELEMENT PRZESTRZENI
EUROATLANTYCKIEJ**

53662

WARSZAWA

2001

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Julian SKRZYP

**SRODKOWOEUROPEJSKI REGION STRATEGICZNY
JAKO ELEMENT PRZESTRZENI
EUROATLANTYCKIEJ**

WARSZAWA

2001

Niniejszy materiał studyjny jest przeznaczony do wykorzystania na Wyższych Kursach Obronnych dla kierowniczej kadry administracji państwowej.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
1. OGÓLNE INFORMACJE O REGIONIE	6
1.1. Pojęcie regionu, jego położenie i zasięg terytorialny	6
1.2. Zmienność granic	18
1.3. Znaczenie regionu	21
2. WARUNKI FIZYCZNOGEOGRAFICZNE	29
2.1. Niż Środkowoeuropejski	29
2.2. Średniogórze Środkowoeuropejskie	31
2.3. Masyw Czeski	32
2.4. Wyżyny Polskie	34
2.5. Karpaty, Podkarpacie i Kotliny Wewnętrzne	34
2.6. Zachodnia część Nizy Wschodnioeuropejskiego	37
3. WYBRANE ZAGADNIENIA LUDNOŚCI I OSADNICTWA ...	39
3.1. Ludność	39
3.2. Osadnictwo	45
4. BAZA EKONOMICZNA	50
4.1. Surowce i przemysł	50
4.2. Rozwój gospodarczy	52
5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTOWA	56
5.1. Uwarunkowania rozwoju infrastruktury	56
5.2. Ogólna charakterystyka infrastruktury	59
WNIOSKI	67
BIBLIOGRAFIA	68
ZAŁĄCZNIK	73

WSTĘP

Europa Środkowa jest częścią przestrzeni euroatlantyckiej, przy czym część państw tego regionu leży na obszarze odpowiedzialności Regionalnego Dowództwa Północ (*RC North*), część zaś na obszarze Regionalnego Dowództwa Południe (*RC South*). Niezależnie jednak od tej przynależności operacyjnej poszczególnych państw, na Europę Środkową można spojrzeć przez pryzmat bezpieczeństwa narodowego, nie zaś bezpieczeństwa Sojuszu jako całości.

W tej sytuacji przedmiotem szczególnego zainteresowania stają się terytorium Polski i państw ościennych, w mniejszym zaś stopniu pozostałe regiony Europy.

Zgodnie z przyjętym punktem widzenia Europy Środkowej, w niniejszej pracy zawarto najważniejsze, zdaniem autora, informacje o tym obszarze i państwach tego regionu.

W rozdziale pierwszym przedstawiono ogólne informacje o regionie, w tym jego pojęcie, zmienność granic państwowych i znaczenie.

Rozdział drugi zawiera charakterystykę warunków fizycznogeograficznych.

Rozdział trzeci poświęcono problematyce ludnościowej i osadnictwu.

W rozdziale czwartym przedstawiono wybrane zagadnienia ekonomiczne.

Rozdział piąty zawiera podstawowe informacje o infrastrukturze transportowej.

W załączniku zawarto wybrane informacje o państwach omawianego regionu, przy czym szczególny nacisk położono na informacje wojskowo-geograficzne.

1. OGÓLNE INFORMACJE O REGIONIE

1.1. Pojęcie regionu, jego położenie i zasięg terytorialny

Pojęcie Europy Środkowej używane jest w sensie politycznym, historycznym, społeczno-ekonomicznym, kulturowym i geograficznym. Nie jest ono rozumiane jednolicie, gdyż jego twórcy ujmowali określoną część Europy w sensie geopolitycznym a nie geograficznym. Dotyczy to zwłaszcza geopolityków niemieckich, którzy przedstawiali koncepcję Mitteleuropy odpowiadającą aspiracjom politycznym tego państwa¹.

Natomiast geopolitycy radzieccy nie uznawali Europy Środkowej. Znalazło to wyraz w niektórych wydawnictwach kartograficznych, w których Niż Wschodnio-rosyjski sięga do Niziny Flandryjskiej.

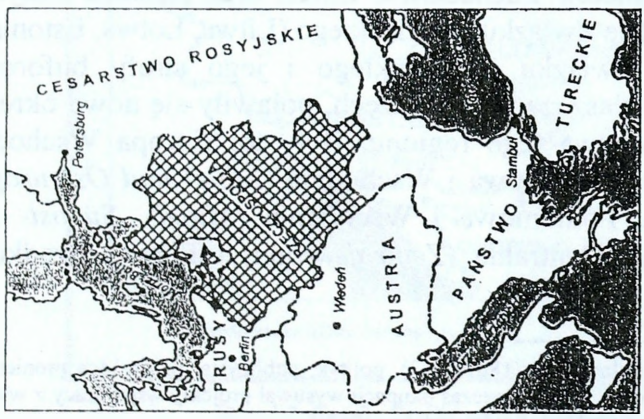
Mitteleuropa przez jej współtwórcę *Paula Legarda*, traktowana była jako „przestrzeń wyżywienia” niezbędna dla narodu niemieckiego². Natomiast według F. Ratzla Europa Środkowa miała obejmować wszystkie kraje leżące między Oceanem Atlantyckim (łącznie z Francją) aż po Morze Czarne. Państwa Europy Środkowej na przełomie XIX i XX wieku przedstawiono na rys. 1.1.

Na początku pierwszej wojny światowej pojawiła się koncepcja F. Naumanna (1915), zgodnie z którą „... chodzi z zespolenie Rzeszy Niemieckiej z monarchią Austro-Węgierską”. Brano też pod uwagę oderwanie Królestwa Polskiego od Rosji i połączenia go z Mitteleuropą (rys. 1.2). Mitteleuropa miała być związkiem gospodarczym i militarnym. Poszczególne państwa składowe miałyby poczynić pewne ustępstwa na rzecz wspólnoty, ale ich suwerenność pozostałaby nie naruszona³.

¹ Józef Wojtanowicz, *Europa Środkowa jako region fizycznogeograficzny – podstawy wydzielenia, granice*

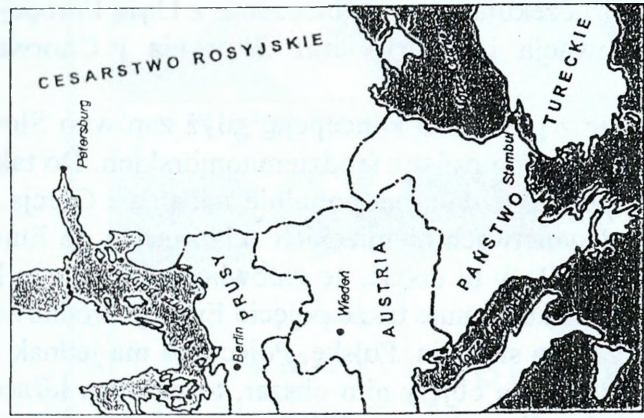
² Paul Lagarde skazywał na nicomość narody bałkańskie z uwagi na „brak przymiotów ducha”, Węgrów i Czechów uważał za balast historii, ... źródło A. Wolf Powęska, *Doktryna...* s. 51, w: *Zarys geografii historycznej i politycznej cywilizacji*, wyd. Uniwersytet Gdański 1998

³ Jadwiga Bohdanowicz, Marek Dzięcielski, *Zarys geografii historycznej i politycznej cywilizacji*, wyd. Uniwersytet Gdański 1998.

1 ● 2

- 1 - państwa rodzime w Europie Środkowej
 - 2 - stolice państw kolonizujących Europę Środkową
- a) Europa Środkowa w 1771 r.

● stolice państw kolonizujących Europę Środkową

b) Europa Środkowa w 1795 r.

● stolice państw kolonizujących Europę Środkową

c) Europa Środkowa w 1815 r.

Rys. 1.1. Europa Środkowa na przełomie XVIII i XIX wieku

Koncepcji Europy Środowej nie podzielał Eugeniusz Romer, który krytykował ją głównie za to, że jej autorzy przeznaczili Polsce rolę przedmiotu ekspansji. Odmienne stanowisko zajął polityk Władysław Studnicki, który poparł ideę Mitteleuropy pod przywództwem Niemiec⁴.

W okresie międzywojennym i w czasie drugiej wojny światowej konieczność utworzenia Mitteleuropy uzasadniano potrzebą przeciwstawienia się zagrożeniom ze strony mocarstw pozakontynentalnych oraz komunizmu. W okresie III Rzeszy zwolennicy tej koncepcji wzbogacili ją o postulat jedności rasowej.

Współczesny zasięg Mitteleuropy odpowiada zasięgowi Cesarstwa Niemieckiego, Austro-Węgier i Królestwa Kongresowego z lat 1871-1914. Tworzą ją kraje niemieckojęzyczne (Niemcy i Austria), kraje grupy wyszehradzkiej oczekujące na zjednoczenie z Unią Europejską (Polska, Czechy, Słowacja i Węgry) oraz Słowenia i Chorwacja (rys. 1.2).

Trudno się zgodzić z powyższą koncepcją, gdyż zarówno Słowenia, jak i Chorwacja należą do państw śródziemnomorskich. Do takich państw należą także położone dalej na południe Albania i Grecja. Te zaś w niektórych wydawnictwach niemieckich zaliczane są do Europy Wschodniej (rys. 1.3). Należy tu dodać, że zarówno w literaturze krajowej jak i zagranicznej funkcjonuje także pojęcie Europy Środkowo-wschodniej, do której zalicza się m.in. Polskę. Pojęcie to ma jednak wyłącznie charakter polityczny a objęty nim obszar, to państwa leżące w strefie buforowej między Zachodem a ZSRR oraz państwa bałtyckie powstałe po rozpadzie Związku Radzieckiego (Litwa, Łotwa, Estonia).

Po rozpadzie Związku Radzieckiego i jego strefy buforowej w wielu krajach, zwłaszcza w Niemczech, pojawiły się nowe określenia obejmujące państwa tego regionu. Były to: Europa Wschodnia (*Osteuropa*), Europa Środkowa i Wschodnia (*Mittel und Osteuropa*), Europa Środkowa, Południowa i Wschodnia (*Mittel-, Südost- und Osteuropa*), Europa Centralna (*Zentraleuropa*) i Europa Środkowa (*Mitteleuropa*).

⁴ Studnicki-Gizbert Władysław (1867-1953), polityk, publicysta, przywódca proniemieckiego Klubu Państwowców Polskich. Podczas okupacji wysuwał projekty współpracy z władzami hitlerowskimi. Źródło: *Encyklopedia Powszechna PWN*.

a) Mitteleuropa Naumanna z 1915 r.

b) Współczesna Mitteleuropa

Rys. 1.2. Europa Środkowa w XX wieku

Pojęciom Europa Środkowa i Wschodnia (*Mittel- und Osteuropa*) używanym najczęściej przez polityków, publicystów i politologów nadawano różny zakres treściowy – od wykładni bardzo szerokiej, obejmującej wszystkie państwa położone między Odrą a Uralem, poprzez węższą, obejmującą państwa będące w strefie dominacji radzieckiej⁵, do bardzo wąskiej, dotyczącej państw Grupy Wyszehradzkiej a następnie państw tworzących CEFTA. Jeszcze inny podział zawiera *Atlas der Militärlandeskunde*⁶, w którym wyróżnia się dodatkowo Europę Południowo-Wschodnią (rys. 1.3).

Elastycznie traktowano pojęcie Europy Środkowej także w innych państwach. Przykładem może być propozycja czeska (zaakceptowana przez Niemcy)⁷, zgodnie z którą Europa Środkowa obejmuje Austrię, Czechy, Niemcy, Polskę, Słowację, Węgry i Słowenię.

Z powyższego wynika, że dotychczas nie wypracowano jednolitego poglądu na temat regionalizacji Europy, a pojęcia o których była mowa wyżej są używane dość dowolnie i rozumiane bardziej geopolitycznie niż geograficznie.

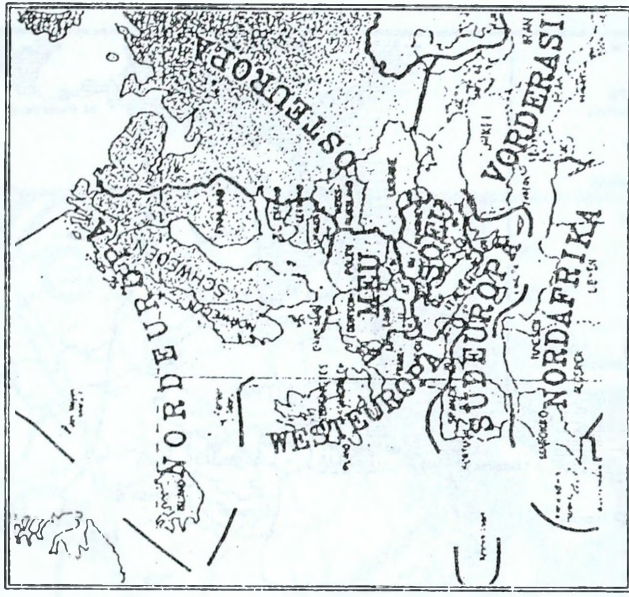
Pojęcie Europy Środkowej coraz częściej pojawia się także w literaturze polskiej. Jedną z ważniejszych publikacji na ten temat jest opracowanie pt.: „Geograficzne aspekty tranzytu w Europie Środkowej”⁸, w której autor wydziela Europę Środkową jako samodzielny region. Co prawda rozpatruje go jako obszar tranzytowy w stosunkach gospodarczych między państwami położonymi na obrzeżach Europy, to jednak uwzględnia w nim nie tylko kryteria ekonomiczne, lecz także polityczne, a więc te, które często decydują o przynależności danego obszaru (państwa) do określonego regionu (ugrupowania polityczno-militarnego).

⁵ W Rocznikach Strategicznych 1996/97 i 1998/99 do Europy Środkowej zaliczono: Polskę, Czechy, Słowację, Węgry, Austrię, Słowenię, Szwecję, Estonię, Litwę, Łotwę, Bośnię i Hercegowinę, Chorwację, Jugosławię, Macedonię, Albanie, Bułgarię i Rumunię.

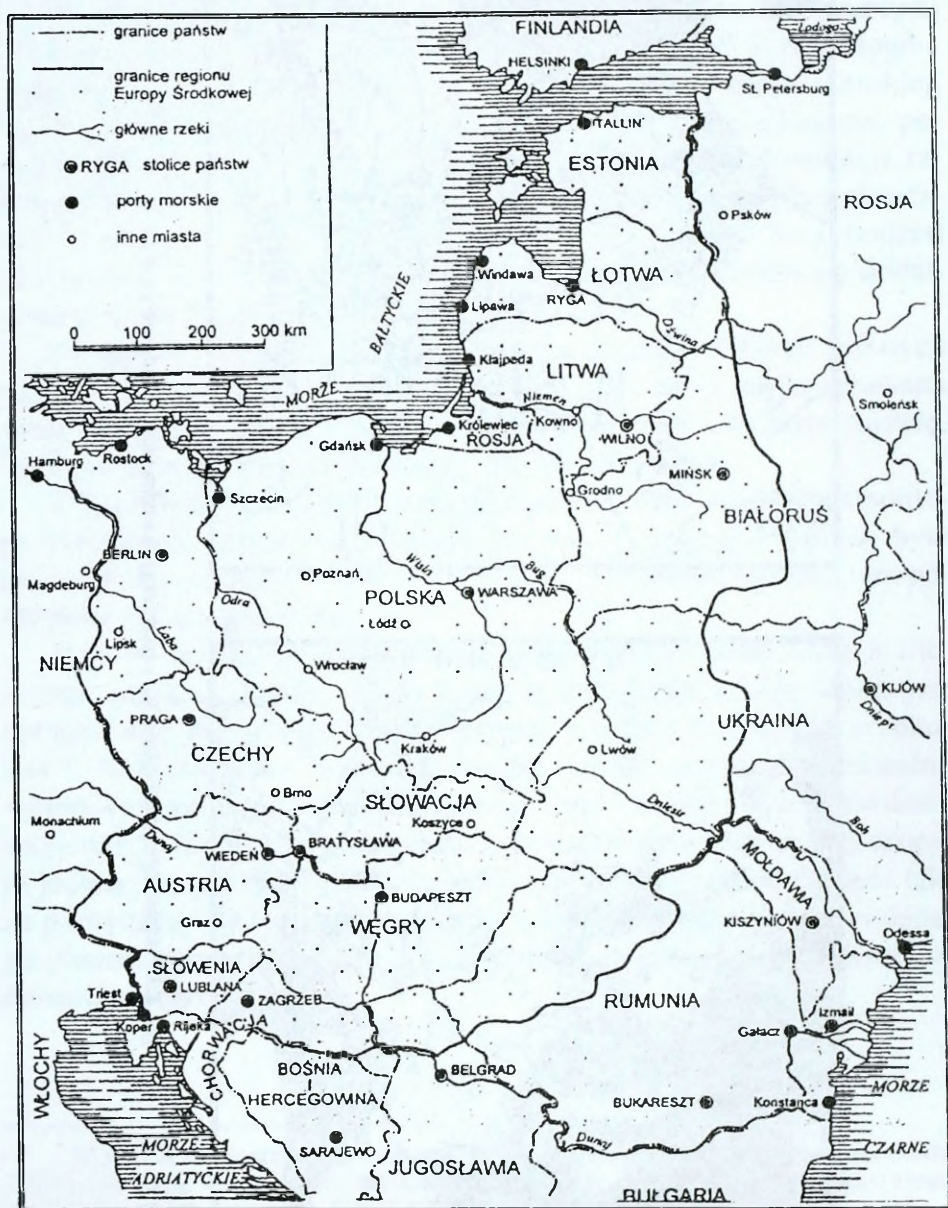
⁶ *Atlas der Militärlandeskunde – Bundesrepublik Deutschland*, Euskirchen, 1999.

⁷ Mieczysław Stolarczyk, *Europa Środkowa w polityce zagranicznej Niemiec*.

⁸ Jan Wendt, *Geopolityczne aspekty tranzytu w Europie Środkowej*, wyd. IGiPZ PAN, Warszawa 1999.

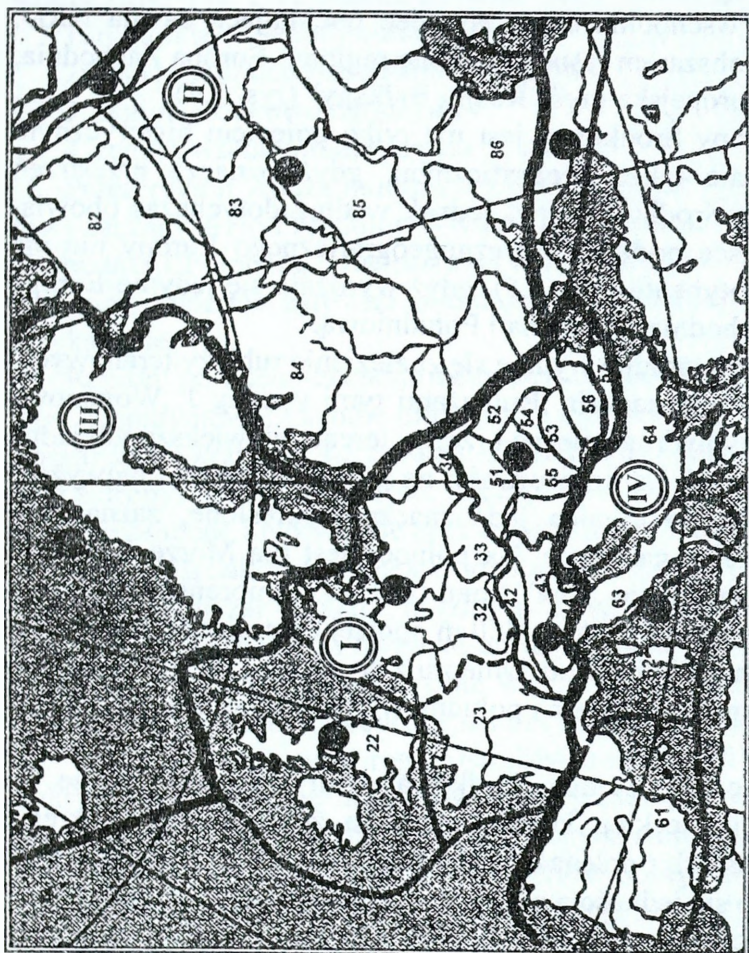

Rys. 1.3. Podział Europy spotykany we współczesnych wydawnictwach niemieckich

Źródło: Jan Eendt, *Geopolityczne aspekty tranzytu w Europie Środkowej*, wyd. PAN – JG i PZ, Warszawa 1999.

Rys. 1.4. Europa Środkowa w niektórych polskich wydawnictwach

Oznaczenia :

- I - Europa Zachodnia III - Europa Północna
- II - Europa Wschodnia IV - Europa Południowa

- 1 - Fennoskandia, Islandia, wyspy na północnym Atlantyku ; 2 - Wyspy Brytyjskie ; 3 - Półwyspy Brytyjskie i Półwyspy Skandynawskie ; 4 - Alpy wraz z obniżeniami ; 5 - Karpaty, Podkarpatcie i kotliny wewnętrzne ; 6 - Półwyspy i wyspy śródziemnomorskie ; 7 - Kaukaz i Krym ; 8 - Niż Wschodnioeuropejski ; 9 - Ural

Rys. 1.5. Współczesny fizycznogeograficzny podział Europy

Z politycznego punktu widzenia według Jana Wendta „centrum obszaru Europy Środkowej stanowi obecnie terytorium Polski, Czech, Słowacji i Węgier. W strefie granicznej znajduje się Litwa, Łotwa, Białoruś, Okręg Królewiecki, zachodnia część Ukrainy, północna Rumunia z Siedmiogrodem, Wojewodina w Serbii, Słowenia, Wschodnia część Austrii i wschodnia część Niemiec obejmująca dawną NRD. Graniczą z tym obszarem jasno określone regiony: Europa Zachodnia, Skandynawia, europejska część Rosji i Bałkany” (rys. 1.4).

Pojęcie Europy Środkowej jest nie tylko pojęciem historycznym i politycznym, ale także geograficznym, gdyż oznacza przestrzeń znajdującą się w środku Europy. Jednak według dotychczas obowiązującego w Polsce podziału fizycznogeograficznego Europy nie ma takiej części kontynentu (rys. 1.5), gdyż wyróżnia się jedynie Europę Zachodnią, Wschodnią, Północną i Południową.

W tej sytuacji zasadne wydaje się znalezienie rubieży terenowych, które ten obszar wyznaczają. Rubieżami tymi według J. Wojtanowicza⁹ są: elementy hydrograficzne i rzeźby terenu, największe lub jedne z największych rzek i z konieczności na pewnym odcinku najwyższe góry Europy. Są to granice jednoznacznie określone, zaznaczone w terenie i czytelne na mapie. Na północy jest nią Morze Bałtyckie i Północne, na zachodzie „rów” Renu (Nizina Górnoreńska) szerokości do 40 km, zagłębiony około 250 m poniżej otaczającego terenu, na wschodzie dolina Dźwiny oraz Dniepru z wysoką na 40 m krawędzią, na południu Dunaj i Sawa a na południowym – zachodzie grzbiet Alp (rys. 1.6).

Tak wyznaczona Europa Środkowa różni się przestrzennie od Mitteleuropy niemieckiej, której koncepcja zrodziła się w okresie wojen napoleońskich i polegała na utworzeniu wielkiego obszaru charakteryzującego się jednością polityczną, ekonomiczną i kulturową.

Wyodrębniony w oparciu o kryteria polityczne, historyczne czy też geograficzne nie może być utożsamiany z Europą Środkową wyodrębnioną w oparciu o kryteria geostrategiczne. Rozpatrując Europę

⁹ *Europa Środkowa jako region fizycznogeograficzny*. Przegląd Geograficzny T. LXXI, 7 3, 1999.

w ujęciu geostrategicznym uwzględnić należy rolę i znacznie poszczególnych państw w globalnym i regionalnym układzie stosunków gospodarczych, politycznych i militarnych. Biorąc pod uwagę powyższe kryteria Europę można podzielić na cztery ważne regiony geostrategiczne (rys. 1.7). Należą do nich:

1. region śródziemnomorski
2. region północno-zachodnioeuropejski
3. region środkowoeuropejski
4. region wschodnioeuropejski

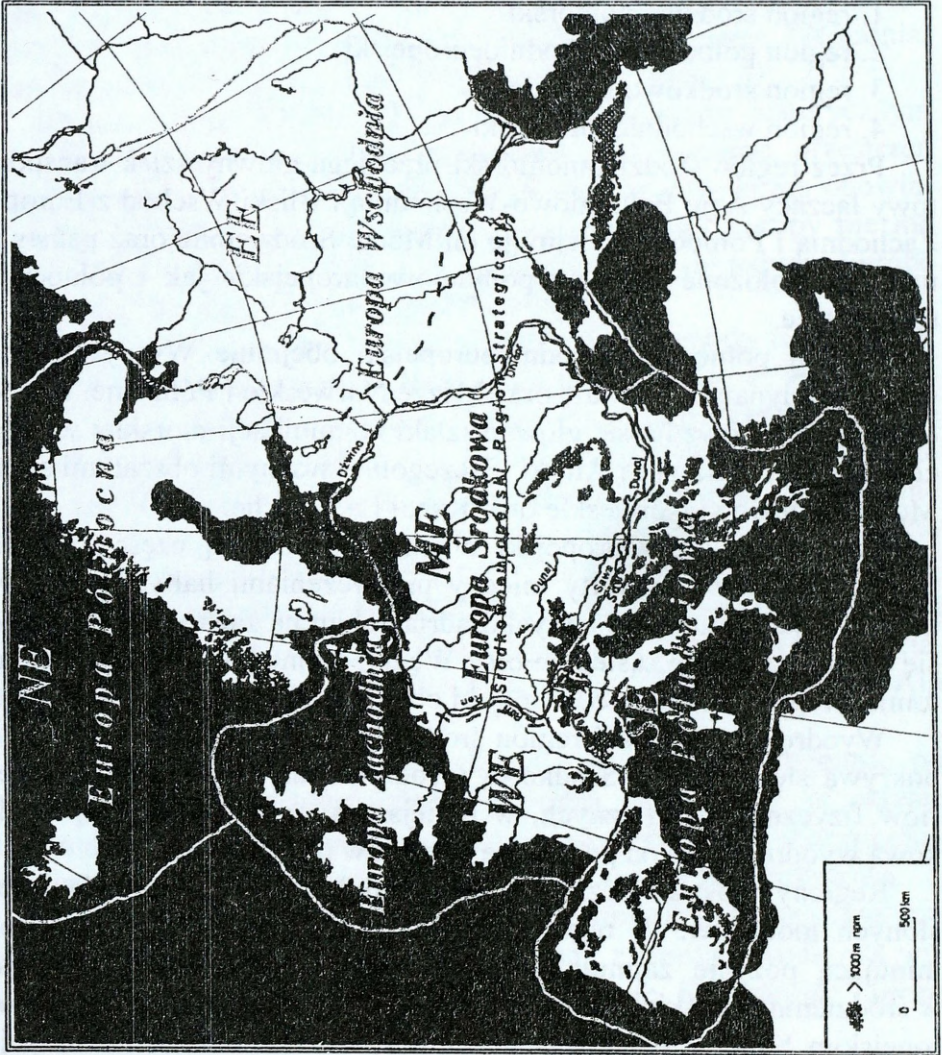
Przez region śródziemnomorski przebiega główny szlak transportowy łączący Azję Południowo-Wschodnią i Bliski Wschód z Europą Zachodnią i Północną. Obejmuje on Morze Śródziemne oraz państwa nad nim położone zarówno południowoeuropejskie jak i północnoafrykańskie.

Region północno-zachodnioeuropejski obejmuje Wyspy Brytyjskie, Skandynawię, Islandię oraz Morze Norweskie i Północne. Jest to obszar gdzie krzyżują się główne szlaki komunikacji morskiej wiodące z Europy, Ameryki i Afryki. Szczególnie ważnymi obszarami są tu Morze Północne i Norweskie oraz Kanał La Manche.

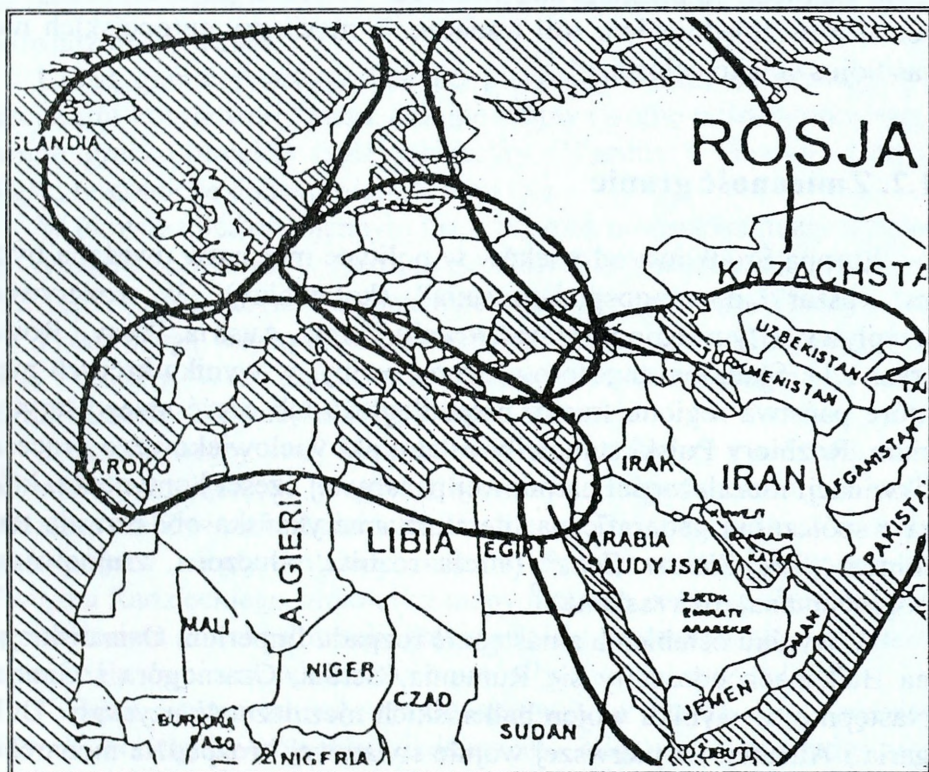
Region środkowoeuropejski obejmuje środkową część kadłuba Europy, tj. obszar zawarty między przewężeniami bałtycko-czarnomorskim na wschodzie i bałtycko-adriatyckim na zachodzie. Znajdują się tu Polska i kraje sąsiednie oraz Węgry, Rumunia i Mołdawia. Natomiast region wschodnioeuropejski obejmuje europejską część Rosji.

Wyodrębniony wyżej region środkowoeuropejski w dużej mierze pokrywa się z Europą Środkową wyodrębnioną na podstawie kryteriów fizycznogeograficznych, w mniejszym stopniu z Europą Środkową wyodrębnioną na podstawie kryteriów politycznych.

Regiony geostrategiczne Europy znajdują się pod dominacją określonych mocarstw. W regionie północno-zachodnioeuropejskim dominującą pozycję zajmują Stany Zjednoczone i Wielka Brytania, w śródziemnomorskim Stany Zjednoczone i Francja, w środkowoeuropejskim Stany Zjednoczone i Niemcy, zaś we wschodnioeuropejskim Rosja.

Rys. 1.6. Projekt nowego fizycznogeograficznego podziału Europy

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 1.7. Regiony geostrategiczne w Europie

Spośród państw znajdujących się w środkowoeuropejskim regionie strategicznym jedynie Białoruś oraz Ukraina i Mołdawia znajdują się w strefie wpływów rosyjskich, przy czym zarówno na Ukrainie, jak i w Mołdawii wpływy te są ograniczane.

Pozostałe państwa regionu znajdują się w strefie wpływów Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych głównie jednak Niemiec.

Przedstawiony na rysunku 1.7. geostrategiczny podział Europy różni się nieco od podziału stosowanego w NATO, gdyż dokonany on został z uwzględnieniem roli i znaczenia mocarstw europejskich nie zaś Sojuszu jako całości.

1.2. Zmienność granic

Europa Środkowa od wieków w polityce mocarstw uważana była za obszar „do zagospodarowania” (kolonialny). W rozgrywce o wpływy w tym regionie rywalizowały Turcja, Austria, Prusy i Rosja (rys. 1.1). Skutkiem tego prowadzono wojny, w wyniku których niektóre państwa regionu traciły niepodległość lub część swego terytorium. Rozbiory Polski stanowiły ostatni akt wielowiekowego procesu likwidacji niezależności narodowej państw tej części kontynentu, którą współczesna geograficzna literatura amerykańska obdarowała terminem „*The Shatter Zone*” (strefa rozbita, stłuczona, zrujnowana, pogruchotana, roztrzaskana)¹⁰.

W wyniku osłabienia a następnie rozpadu Imperium Osmańskiego na Bałkanach odrodziły się Rumunia, Serbia, Czarnogóra i Grecja. Następnie, w wyniku wojen bałkańskich niezależność uzyskały: Bułgaria i Albania. Po pierwszej wojnie światowej i rozpadzie monarchii Austro-Węgierskiej pojawiły się nowe państwa: Czechosłowacja, Austria, Węgry, Królestwo Serbów, Słoweńców i Chorwatów oraz Polska, zaś część obszarów przyłączona została do Włoch i Rumunii. Powstały także Litwa, Łotwa i Estonia.

¹⁰ Andrzej Piskozub, *Dziedzictwo polskiej przestrzeni*, wyd. Ossolineum 1987.

W aspekcie historycznym w czasach nowożytnych Europa Środkowa była więc przede wszystkim obszarem rywalizacji turecko-prusko-austriacko-rosyjskiej, a od zjednoczenia Niemiec w 1871 r. głównie rywalizacji niemiecko-rosyjskiej o wpływy w tej części Europy.

W wyniku tych procesów ulegały zmianie granice państwowe (rys. 1.8). Państwa, które nie zostały usatysfakcjonowane kolejną zmianą granic przy nadarzającej się okazji zmieniały orientację polityczną i w zależności od układu sił wiązały się z jednym z mocarstw, licząc na odzyskanie strat terytorialnych, poniesionych w wyniku wcześniej prowadzonych wojen.

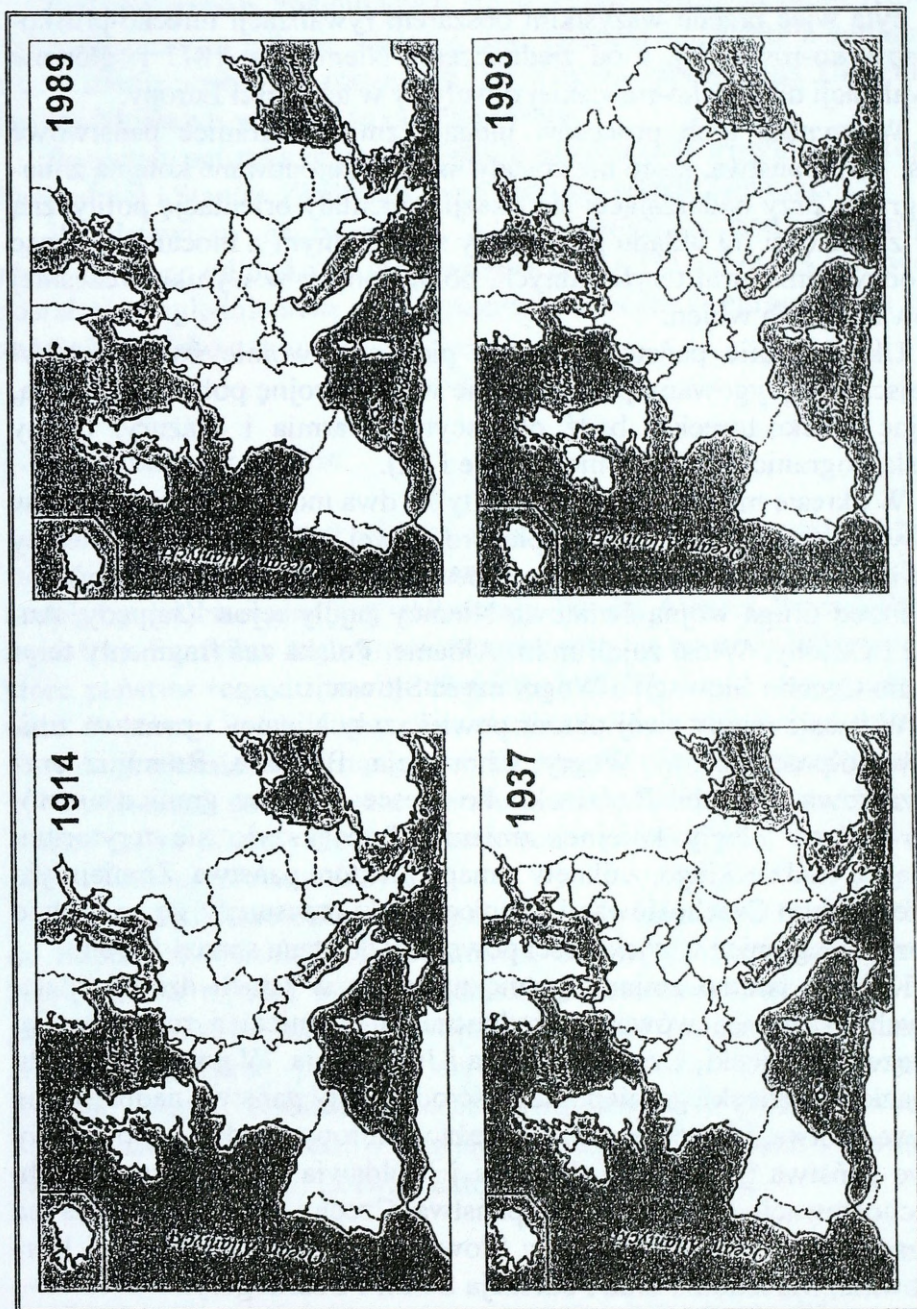
Układ granic państwowych po pierwszej wojnie światowej był miejscami korygowany przez kolejne wojny (wojnę polsko-radziecką, wojnę grecko-turecką) bądź plebiscyty (Warmia i Mazury, Górny Śląsk, pogranicze duńsko-niemieckie i in.).

W okresie międzywojennym już tylko dwa mocarstwa miały wpływ na sytuację polityczną w Europie Środkowej i Wschodniej – Niemcy i Związek Radziecki (na Bałkanach pewną rolę odgrywały Włochy).

Przed drugą wojną światową Niemcy zajęły rejon Klajpedy, Austrię i Czechy. Włosi zajęli m.in. Albanie, Polska zaś fragmenty terytorium Czech i Słowacji a Węgry część Słowacji.

W czasie wojny swój obszar powiększyły Niemcy i państwa z nimi współpracujące, tj. Węgry, Chorwacja, Bułgaria, Rumunia oraz początkowo Związek Radziecki. Po klęsce Niemiec granice niektórych państw uległy kolejnej zmianie. Powiększyło się terytorium Związku Radzieckiego, zniknęły z mapy niektóre państwa. Zmniejszyło się terytorium Czechosłowacji, granice Polski przesunęły się na zachód a pozostałe granice w większości powróciły do stanu sprzed 1938 r.

Kolejne istotne zmiany granic nastąpiły w latach dziewięćdziesiątych. Nastąpiło wówczas zjednoczenie Niemiec, a rozpadły się: Związek Radziecki, Czechosłowacja i Jugosławia. W wyniku rozpadu Związku Radzieckiego niepodległość odzyskały państwa nadbałtyckie (Litwa, Łotwa, i Estonia) a na obrzeżach Europy Środkowej powstały nowe państwa tj. Białoruś, Ukraina i Mołdawia. W wyniku rozpadu Czechosłowacji powstały dwa państwa Czechy i Słowacja, zaś na gruzach Jugosławii pięć państw: Słowenia, Chorwacja, Bośnia i Hercegowina, Macedonia oraz Federacja Serbii i Czarnogóry.

Rys. 1.8. Zmienność granic państw europejskich

Mimo wielokrotnych korekt problem granic państwowych w Europie Środkowej nie został prawdopodobnie ostatecznie rozwiązany.

Problem tkwi w tym, że po drugiej wojnie światowej o przebiegu granic w Europie Środkowej i Wschodniej zdecydowano w Jałcie, jednak decydującą rolę w ich wyznaczeniu odgrywał Związek Radziecki. Ukształtował więc granice według własnej koncepcji, co obecnie budzi pewne kontrowersje i stanowi przesłanki powstania kolejnych konfliktów.

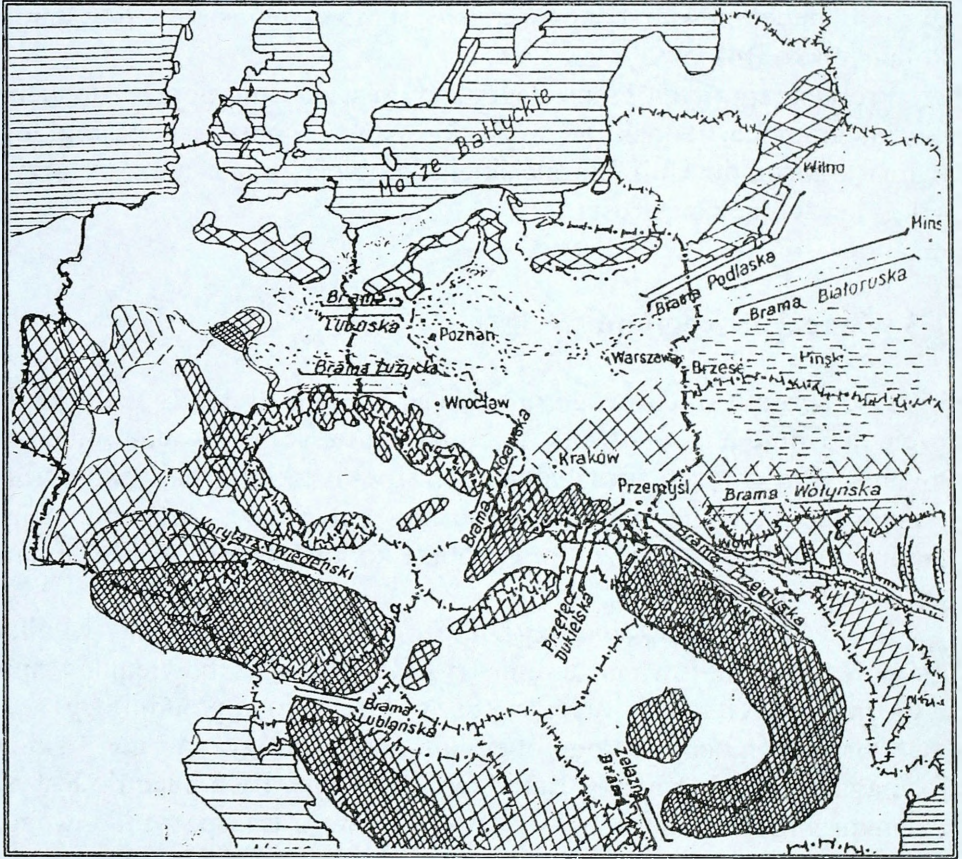
Problem spornych granic łagodzony jest obecnie poprzez tendencje integracyjne. Jednak nie wszystkie państwa omawianego regionu zgłosiły akces do Unii Europejskiej i problem granic może w przyszłości przybrać na ostrości.

1.3. Znaczenie regionu

O znaczeniu środkowoeuropejskiego regionu strategicznego w Europie decyduje jego położenie w centralnej części kontynentu, między dwoma jego zwięzzeniami: bałtycko-czarnomorskim i bałtycko-adriatyckim, specyficzne warunki fizycznogeograficzne, duży potencjał ludnościowy i ekonomiczny oraz dobrze zorganizowana infrastruktura transportowa i militarna.

Specyfika warunków fizycznogeograficznych regionu wynika głównie z ukształtowania terenu (rys. 1.9). Można bowiem na nim wyróżnić dwa charakterystyczne obszary: północny i południowy.

Obszar północny regionu obejmuje pas nizin, wyżyn i gór niskich rozciągających się między Bałtykiem a Alpami i Karpatami. Jest to z punktu widzenia ruchu wojsk a także rozwoju transportu lądowego, najdogodniejszy obszar w Europie. Dzięki temu właśnie, tędy wiodą główne szlaki komunikacyjne, łączące Europę Zachodnią z Europą Wschodnią. Jest to tzw. główna oś geostrategiczna Europy, która biegnie przez Niemcy i Polskę na wschód, gdzie rozdziela się na kilka kierunków (Moskwę, Petersburg, Kijów i Odessę – rys. 1.10).

Rys. 1.9. Ukształtowanie fizycznogeograficzne Europy Środkowej

Rys. 1.10. Główna oś strategiczna Europy

Drugim charakterystycznym obszarem jest Kotlina Panońska ograniczona ze wszystkich stron górami wysokimi. Są to: Alpy Wschodnie, Karpaty (Zachodnie, Wschodnie i Południowe) oraz Góry Dynarskie. W kotlinie tej krzyżują się szlaki komunikacyjne wiodące z Europy Zachodniej na Bałkany i Bliski Wschód oraz z Europy Północnej do państw śródziemnomorskich. Newralgicznym obszarem tej kotliny są obniżenia śródgórskie: Korytarz Wiedeński, Brama Koryncka (Lublańska), Brama Żelazna, Brama Morawska i Beskid Niski (rys. 1.11).

Kotlina Panońska jest obszarem o dużym znaczeniu strategicznym, gdyż krzyżują się w niej ważne szlaki komunikacyjne z Europy Zachodniej na Bałkany i Bliski Wschód oraz z Europy Północnej do państw śródziemnomorskich. W przeszłości ciągnęły tędy z południa wyprawy Rzymian, później ze wschodu wyprawy Hunów i Awarów, a następnie w przeciwnym kierunku – ku Konstantynopolowi i Ziemi Świętej – wyprawy krzyżowców. Przez te obszary przemieszczały się także wojska Cesarstwa Otomańskiego, Monarchii Austro-Węgierskiej, Niemiec i Rosji, a także Polski.

Wejście do Kotliny Panońskiej ułatwiają obniżenia śródgórskie. Do najważniejszych należą: obniżenie między Alpami Wschodnimi i Karpatami Zachodnimi (Korytarz Wiedeński i Brama Morawska), między Alpami Wschodnimi i Górami Dynarskimi (Brama Lublańska) oraz przełom Dunaju w Karpatach Południowych (Żelazna Brama). Ponadto w Karpatach istnieje wiele mniejszych przełęczy, którymi wiodą drogi samochodowe i linie kolejowe. Do ważniejszych z nich należą przełęcze w Bieszczadach i Beskidzie Niskim (Użocka, Dukielska, Łupkowska) umożliwiające przejście z Kotliny Sandomierskiej i Wyżyny Podolskiej do Wielkiej Niziny Węgierskiej.

Przez Kotlinę Panońską przepływa także rzeka żeglowna, Dunaj, której wody mają status międzynarodowy. Duża rola tej magistrali wodnej w przewozach towarów znacznie wzrosła po połączeniu jej z Renem (w 1993 r. w Niemczech oddano do eksploatacji kanał Men-Dunaj, dzięki czemu uzyskano połączenie wodne Morza Północnego z Morzem Czarnym). Rzeka ta przepływa także przez wspomniany Korytarz Wiedeński i Żelazną Bramę.

Rys. 1.11. Newralgiczne obszary południowo-zachodniej części Środkowoeuropejskiego Regionu Strategicznego

Duże znaczenie ma również Nizina Wołoska (Rumuńska) rozciągająca się między Górami Bałkan (Stara Planina) a Karpatami i przecięta zabagnioną doliną Dunaju.

Specyficznymi obszarami w omawianym regionie są także wspomniane już przesmyki śródmorskie: bałtycko-adriatycki i bałtycko-czarnomorski.

Południowa część przesmyku bałtycko-adriatyckiego zajęta jest przez Alpy Wschodnie. Dlatego główne szlaki komunikacyjne łączące Skandynawię oraz Niemcy ze Słowenią i Chorwacją a więc i z Morzem Adriatyckim biegną przez Korytarz Wiedeński i Bramę Lublańską a szlaki łączące Polskę z tymi państwami prowadzą przez Bramę Morawską. Specyficzną rolę na tym przesmyku spełnia więc Kotlina Czeska, zwana „bastionem czeskim” (rys. 1.11). Znajduje się ona prawie w centrum omawianego zwężenia i stanowi bastion, który trzeba obejść od południa lub północy (w przypadku Niemiec), zaś od wschodu (w przypadku Polski).

Przesmyk bałtycko-czarnomorski ma nieco inny charakter niż bałtycko-adriatycki. Obejmuje on bowiem tereny nizinne, w tym Polesie, które podobnie jak „bastion czeski” także stanowi barierę komunikacyjną. Na przesmyku tym również ukształtowały się korytarze komunikacyjne łączące Bałtyk z Morzem Czarnym. Korytarze te tworzą szlaki komunikacyjne na linii Gdańsk – Warszawa – Lwów – Odessa oraz Ryga – Mińsk – Kijów – Sewastopol (obchodzące Polesie z zachodu i ze wschodu).

Uogólniając rozważania dotyczące warunków fizycznogeograficznych można zauważyć, że na środkowoeuropejskim regionie strategicznym krzyżują się dwie główne osie geostrategiczne Europy:

- równoleżnikowa, łącząca Europę Zachodnią z Europą Wschodnią;
- południkowa, łącząca Skandynawię oraz Niemcy i Polskę z Europą Południową oraz Bliskim Wschodem.

Na znaczenie środkowoeuropejskiego regionu strategicznego, oprócz korzystnych warunków fizycznogeograficznych, znaczny wpływ wywiera jego potencjał ludnościowy. Ogólna liczba ludności zamieszkującej omawiany region (tabela 3.1) wynosi 270 mln osób. Jest więc ponad dwukrotnie większa od liczby ludności europejskiej

części Rosji. Jest ona także większa od liczby ludności Wielkiej Brytanii, Francji i Włoch razem wziętych (patrz rozdział 3, tabela 3.1).

Pod względem ekonomicznym państwa omawianego regionu reprezentują zróżnicowany poziom rozwoju. Najbardziej rozwiniętym krajem są Niemcy, których PKB w 1998 r. osiągnął wartość 1813 mld dolarów i był siedmiokrotnie wyższy niż w Polsce (263 mld \$), ponad trzykrotnie większy niż w Rosji (593 mld) i aż siedemnastokrotnie większy niż na Ukrainie (tabela 4.1).

Omawiany region, ze względu na przeszłość historyczną państw leżących na jego obszarze, charakteryzuje się dobrze rozwiniętą infrastrukturą militarną. Na jej rozwój szczególnie duży wpływ wywarły pierwsza i druga wojna światowa oraz podział Europy na dwa przeciwstawne systemy zbiorowego bezpieczeństwa, tj. Układ Warszawski i Pakt NATO. Okres zimnej wojny zaowocował operacyjnym przygotowaniem terenu po obydwu stronach granicy państw należących do przeciwstawnych systemów. Dotyczy to zwłaszcza terytorium, które przez strategów wojskowych uznawane było za strefę bezpośrednich działań wojennych.

Rozwój infrastruktury militarnej na terytorium regionu odbywa się w sposób planowy z uwzględnieniem ciągłego doskonalenia środków walki zbrojnej i stosownie do zmian w strategii zarówno NATO, jak i innych państw regionu. Szczególnie rozwinięta jest sieć lotniskowa na terytorium Niemiec, gdzie również większość lotniskowych składów MPS jest podłączonych do strategicznych systemów rurociągów NATO.

Przedstawione położenie i warunki fizycznogeograficzne, potencjał ludnościowy i ekonomiczny a także operacyjne przygotowanie terytorium wskazują, że wyodrębniony region stanowi najważniejszy obszar na kontynentalnej części Europy a dominującą na nim rolę oprócz Stanów Zjednoczonych odgrywają Niemcy.

Należy tu dodać, że Zjednoczenie Niemiec spowodowało nową sytuację geostrategiczną w Europie Środkowej. Przed ich zjednoczeniem „republika bońska” symbolizowała kierunek zachodnioeuropejski i ograniczenia w polityce RFN, natomiast „republika berlińska” to nowa, w pełni suwerenna RFN, odgrywająca coraz większą rolę mię-

dzynarodową, która też powinna przejawiać coraz większe zaangażowanie na wschodzie¹¹.

Po zjednoczeniu zwiększyły się możliwości oddziaływania Niemiec na zachowania innych państw. Wzrost międzynarodowej roli RFN miał miejsce na wszystkich głównych kierunkach ich zewnętrznej aktywności: globalnym, zachodnioeuropejskim i wschodnioeuropejskim. Nowe uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne niemieckiej polityki zagranicznej wpłynęły na to, że wśród wymienionych kierunków największe zmiany nastąpiły w niemieckiej polityce wschodniej.

Wpływy Niemiec pod koniec lat dziewięćdziesiątych wzrosły w całej Europie, ale najszybciej postępowały w Europie Środkowej. Potencjał Niemiec, wola działania niemieckiego rządu, przemysłowców i finansistów niemieckich oraz rosnące przyzwolenie grup rządowych i społeczeństw na wzrost niemieckiego zaangażowania sprzyjały wzrostowi wpływów Niemiec w Europie Środkowej¹².

„Zjednoczone Niemcy ze względu na swój potencjał demograficzny, gospodarczy, kulturowy, militarny i sprawność organizacyjną oraz ze względu na centralne swoje położenie w Europie wywierały rosnący wpływ na państwa i społeczeństwa Europy Środkowej niemal w każdej sferze życia społecznego” (Mieczysław Stolarczyk: *Europa Środkowa ...*). Państwo o tak wielkim potencjale gospodarczym, demograficznym i naukowo-technicznym wpływa na swoje bliższe i dalsze środowisko międzynarodowe, nawet niezależnie od swojej woli, przez sam fakt bycia tak silnym organizmem państwowym¹³.

¹¹ Mieczysław Stolarczyk, *Europa Środkowa w polityce zagranicznej Niemiec*.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

2. WARUNKI FIZYCZNOGEOGRAFICZNE

Środkowoeuropejski region strategiczny (rys. 2.1) pod względem fizycznogeo-graficznym obejmuje:

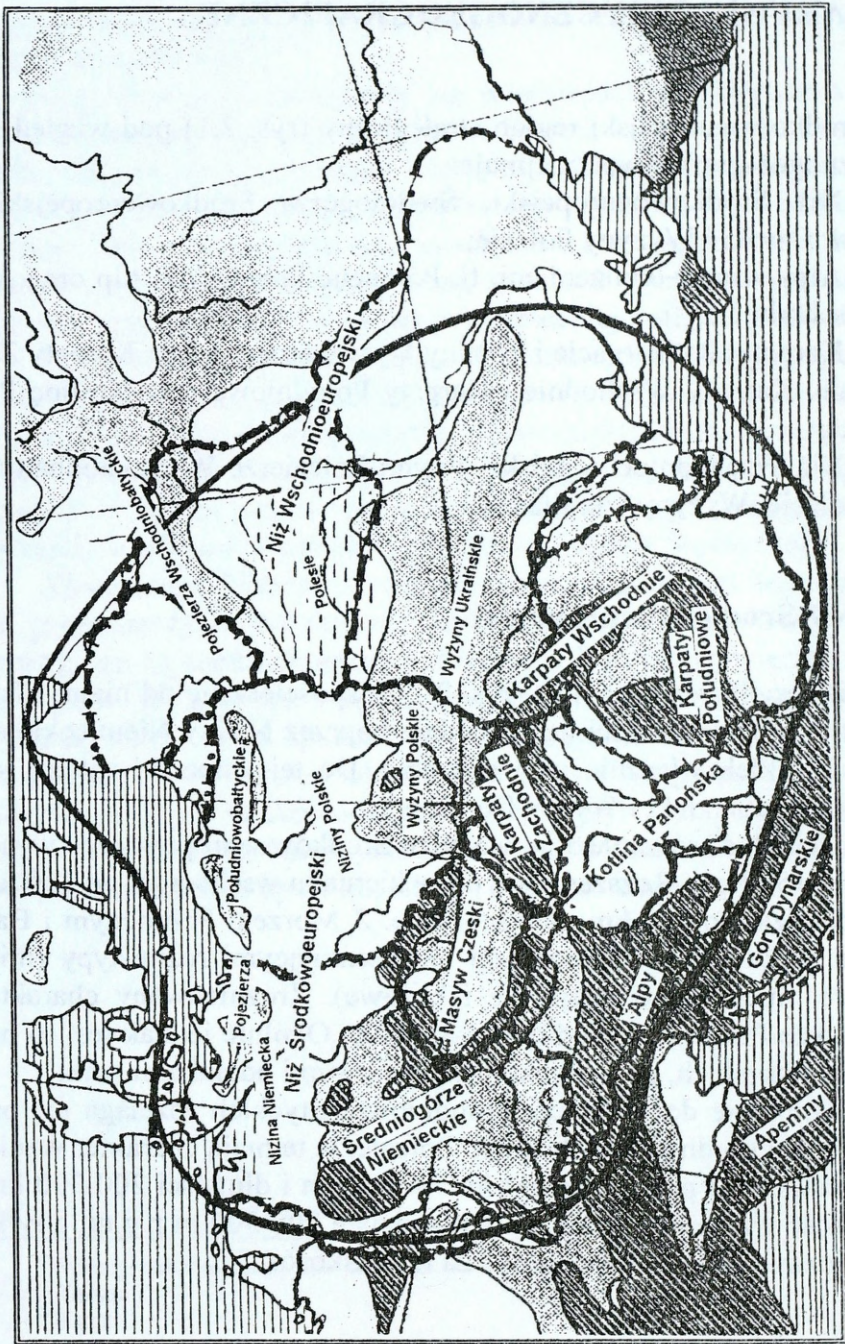
- Niż Środkowoeuropejski; Średniogórze Środkowoeuropejskie, Masyw Czeski i Wyżyny Polskie;
- Alpy wraz z obniżeniami, tj. Północne Przedgórze Alp oraz Alpy Wschodnie;
- Karpaty, Podkarpacie i Kotliny Wewnętrzne, w tym Karpaty Zachodnie, Karpaty Wschodnie i Karpaty Południowe oraz Kotlinę Pannońską;
- Niż Wschodnioeuropejski, w tym: Pojezierze Wschodniobałtyckie, Polesie, Wyżyny Ukraińskie.

2.1. Niż Środkowoeuropejski

Niż Środkowoeuropejski (rys. 2.1) rozpościera się od nizin: Flandryjskiej i Holenderskiej na zachodzie poprzez Niziny Niemieckie do Nizin Polskich włącznie na wschodzie. Do tej jednostki zalicza się Półwysep Jutlandzki i Wyspy Duńskie.

Rozciągłość równoleżnikowa Niżu Środkowoeuropejskiego wynosi około 1500 km. Rozszerza się on w kierunku wschodnim od 150 km na zachodzie do 350 km na wschodzie. Z Morzem Północnym i Bałtykiem styka się on wybrzeżami reprezentującymi różne typy (mierzejowe, mierzejowo-zalewowe i klifowe). Zróżnicowany charakter mają także Pobrzeża Południowobałtyckie. Ogólnie jednak jest to pas nizin nadmorskich, przecinanych ujściowymi odcinkami rzek.

Równoległe do Pobrzeży Południowobałtyckich rozciąga się pas Pojezierzy Południowobałtyckich. Pojezierza te mają charakter wzniesień i ciągną się pasem szerokości 70-150 km i długości 200-300 km. Wysokość wzniesień waha się w przedziale 200-300 m n.p.m. a tylko w nielicznych miejscach przekracza tę wielkość.

Rys. 2.1. Elementy fizycznogeograficzne w Europie Środkowej

Na południe od pasa pojezierzy rozpościera się pas nizin, charakteryzujący się równinnym, monotonnym ukształtowaniem terenu. Wysokości względne łagodnych wniesień rzadko przekraczają 20 m względem dna rozcinających je płytkich dolin. Ze względu na brak wysokich gór (zwłaszcza o układzie południkowym), na Niżu Środkowoeuropejskim wyraźniej niż w innych częściach Europy zaznaczają się wpływy oceanicznych mas powietrza napływających z zachodu i mas kontynentalnych znad Azji. Temperatura obniża się więc z zachodu na wschód a układ izoterm stycznia jest południkowy.

Ukształtowanie powierzchni, wykazujące w najbardziej generalnym ujęciu jej obniżanie ku północy, wyznacza kierunki biegu rzek. Wszystkie główne rzeki – Ren, Wezera, Łaba, Odra i Wisła – wypływają na południu z gór i płyną zgodnie ku północy, przecinając niż poprzecznie. Biegi Łaby, Odry i Wisły jednak nie są wyprostowane, lecz wykazują charakterystyczne załamania z występowaniem na przemian odcinków o kierunku zbliżonym do równoleżnikowego i odcinków mniej więcej południkowych. Taki układ sieci rzecznej wykazuje dużą spójność i łatwość powiązania kanałami wzdłuż wszystkich niemal pradolin.

2.2. Średniogórze Środkowoeuropejskie

Średniogórze Środkowoeuropejskie obejmuje głównie Średniogórze Niemieckie. Rozciąga się ono na strefie starych zniszczonych masywów górskich wznoszących się od 200 do 1000 m n.p.m. Obszar ten tworzy mozaikę krajobrazów górskich i wyżynnych oraz kotlin.

Północną część Średniogórza Niemieckiego zajmują Reńskie Góry Łupkowe, które są właściwie wielką wyżyną z pasmami niskich gór porozcinaną dolinami Renu, Mozeli, Lahn i ich dopływów. Na zachód od Renu dominują w Reńskich Górach Łupkowych masywy *Hohe Eifel* (Hohe Ach – 747 m n.p.m.) i *Hunsrück* (Erbeskopf – 816 m n.p.m.), na wschód – *Sauerland Rothaar* (Kahler Asten – 841 m n.p.m.), *Westerwald* (Fuchskauten – 657 m n.p.m.) i Taunus (Góra Feldberg – 880 m n.p.m.).

Na wschód od Reńskich Gór Łupkowych leży zapadliskowe Pogórze Heskie z wulkanicznymi górami: *Vogelsberg* (Taufstein – 774 m n.p.m.), *Rhön* (Wasserkuppe – 950 m n.p.m.), *Knüll* (Eisenberg – 636 m n.p.m.) i *Meissner* (Hoher Meissner – 750 m n.p.m.). Na północy łączą się z Pogórzem Heskim tektoniczne grzbiety Lasu Teutoburskiego. Na wschód od niego rozciąga się Masyw Harzu, którego najwyższy szczyt, Brocken, osiąga 1142 m n.p.m. Natomiast przedłużenie Reńskich Gór Łupkowych ku zachodowi stanowią Ardeny.

Południowo-zachodnią część Średniogórza stanowią krystaliczne masywy Wogezów (we Francji) i Schwarzwald, rozdzielone zapadliskowym rowem, którego dno zajmuje Nizina Górnoreńska. Najwyższym szczytem Schwarzwald jest Faldberg - 1493 m n.p.m. Północne przedłużenie Schwarzwald stanowią *Pfälzerwald* (673 m n.p.m.) i *Odenwald* (626 m n.p.m.).

Na północny-wschód od Schwarzwald leży Wyżyna Meńsko-Neckarska, odwadniana przez Neckar i Men z dopływami. Od południa i południowego-wschodu obrzeżona jest przez Jurę Szwabską (*Lemberg* – 1015 m n.p.m.) i Jurę Frankońską (*Poppberg* – 657 m n.p.m.). Wschodnia część tego pasa przechodzi w Masyw Czeski.

Na południe od Dunaju leży falista i pagórkowata Wyżyna Bawarska stanowiąca Północne Przedgórze Alp o średniej wysokości około 400 m n.p.m. Liczne dopływy Dunaju (największe: Iller, Lech, Izara, Inn) pocięły wyżynę szeregami dolin.

Cały obszar Średniogórza Niemieckiego stanowi krainę silnie zalesioną, poprzecinaną głębokimi dolinami rzek na mnóstwo urwistych grzbietów przez co komunikacja wewnątrz gór jest znacznie utrudniona.

2.3. Masyw Czeski

Masyw Czeski jest krainą przeważnie wyżynną o kształcie nieckii zbliżonej do czworoboku, na brzegach której rozciągają się góry: Sudety, Rudawy, Las Czeski i Szumawa oraz wzniesienia Wyżyny Czesko-Morawskiej. Północno-wschodnie obrzeżenie masywu tworzą Sudety. Początek pasmu Sudetów dają na wschodzie przy Bramie

Morawskiej niewysokie Góry Odrzańskie (*Oderské Vrchy* – najwyższy szczyt *Červená Hora* – 749 m n.p.m.). Dalej na zachód wzrasta stopniowo wysokość gór do 1424 m n.p.m. w Grupie Śnieżnika i 1602 m n.p.m. – Śnieżka w Karkonoszach, a następnie maleje. W przełomie Łaby zaczynają się Rudawy (inaczej Góry Kruszcowe – *Krušné hory*), które rozciągają się w kierunku południowo-zachodnim. Najwyższy ich szczyt Klinowiec, osiąga wysokość 1244 m n.p.m. Pasma Rudaw charakteryzuje się występowaniem stromego, uskokowego progu od południa i bardzo łagodnego skłonu ku północy.

Południowo-zachodnie obrzeżenie masywu tworzy pasmo Lasu Czeskiego i Szumawy. Las Czeski stanowi pasmo gór niskich i ma charakter wyżynny. Najwyższy szczyt, *Čerchov*, osiąga wysokość 1042 m n.p.m. Szumawa natomiast jest masywem znacznie wyższym od Lasu Czeskiego, jej najwyższy szczyt ma wysokość 1457 m n.p.m. (Gr. Atber) – po stronie niemieckiej i Pleckiej (1378 m n.p.m.) – po stronie czeskiej.

Południowo-wschodnie obrzeżenie masywu tworzy Wyżyna Czesko-Morawska (*Českomoravská Vrchovina*), wznosząca się przeciętnie do wysokości 500-700 m n.p.m. W kilku miejscach przybiera ona charakter gór, np.: *Ihrlavské Vrchy* (Jovořice – 837 m n.p.m.), *Zdárské Vrchy* (*Devětskal* – 836 m n.p.m.) Góry Żelazne (*Železné hory* – Vestec – 668 m n.p.m.).

Wnętrze Masywu Czeskiego można rozdzielić na dwie części: południową i północną. W części południowej znajdują się trzy kotliny: Trzebońska (*Třeboň*) nad górną Lužnicą, Budziejowicka (*České Budějovice*) nad Wełtawą i Pilzneńska (Plzeň) nad górną Berounką. Obszary między kotlinami i na ich obwodzie mają charakter wyżyn, a miejscami niewysokich gór stanowiąc przedgórze Szumawy i Lasu Czeskiego. W części północnej występują rozległe obniżenia u stóp Rudaw i Sudetów oraz grupy gór wulkanicznych, np. Góry Doupowskie (*Hradiště* - 934 m n.p.m.) i Średniogórze Czeskie – *České Středohoří* (*Milešoka* – 837 m n.p.m.) przecięte przełomem Łaby między Litomierzycami (*Litoměřice*) i Usti nad Łabą.

2.4. Wyżyny Polskie

Wyżyny Polskie rozciągają się od górnej Odry na zachodzie do granicy polsko-ukraińskiej na wschodzie. W ich skład wchodzi: Wyżyna Śląsko-Krakowska, Wyżyna Małopolska i Wyżyna Lubelsko-Lwowska.

Wyżyny Polskie na znacznym obszarze nie przekraczają wysokości 300 m n.p.m. Wyżej jedynie sięgają na zachodzie kulminacje Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, w środku kilka pasm Gór Świętokrzyskich na Wyżynie Kieleckiej, a na wschodzie wał Rostocza.

Wyżyna Śląsko-Krakowska wznosi się na wysokość od 300 do 450 m n.p.m. (na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej), przy czym w kilku miejscach przekracza 500 m n.p.m. (Ogrodzieniec 504). Występują tu sterczące skały wapienne, uskoki tektoniczne, a także procesy krasowe, zwłaszcza na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Licznie występują tu również jaskinie.

Wyżyna Małopolska w części północnej charakteryzuje się pasmowym układem wzniesień i obniżień. Najwyższe wzniesienia, Góry Świętokrzyskie, osiągają wysokość ponad 600 m n.p.m. (Łysica – 612 m n.p.m.). W południowej części Wyżyna Małopolska charakteryzuje się zakłęśnością (Niecka Nidziańska), którą płynie Nida.

Wyżyna Lubelsko-Lwowska wznosi się na wysokość od 200 m do prawie 400 m n.p.m. Rozczłonkowana jest na łagodne garby, które występują w postaci pasów wzniesień oddzielonych obniżeniami. Wyższą częścią jest Rostocze, które pocięte jest licznymi wąwozami.

Wyżyny Polskie ogólnie charakteryzują się urozmaiconym ukształtowaniem terenu, w swych partiach wyższych są chłodniejsze od regionów przyległych (średnio o 1°C) i otrzymują rocznie wyższe opady (600-800 mm).

2.5. Karpaty, Podkarpacie i Kotliny Wewnętrzne

Karpaty biorą początek nad Dunajem w okolicach Bratysławy i kończą nad Dunajem w przełomie Żelaznej Bramy. Wyodrębnia się w nich trzy wyraźne człony: Karpaty Zachodnie sięgające do Przełę-

czy Łupkowskiej, Karpaty Wschodnie do przełęczy Predeal i Karpaty Południowe, zwane też Alpami Transylwańskimi, kończące swój bieg w przełomie Dunaju – Żelaznej Bramie. Karpaty są uformowane w silnie wygięty ku północy i wschodowi łuk górski długości 1300 km, w których można wyodrębnić cztery strefy: fliszową (zbudowaną ze zlepieńców, piaskowców i łupków), krystaliczną, wapienno-dolomitową i wulkaniczną.

Do strefy fliszowej należą pasma górskie Białych Karpat, Beskidów Zachodnich i ich przedgórze, Beskidów Wschodnich oraz Karpat Mołdawskich.

W strefie tej kulminacje mieszczą się w przedziale 1000-2000 m n.p.m. W Beskidach Wschodnich grzbiety górskie przebiegają równolegle tworząc charakterystyczny układ rusztowy. W klasyczny wprost sposób wykształcony jest on w Bieszczadach i Gorganach. Najbardziej zewnętrzny, północny pas Karpat fliszowych stanowią dobrze rozwinięte pogórza z wyrównanymi wierzchołkami mniej więcej w poziomie 400 m. Zatracają one już charakter górski. Dobrze też rozwinięte są doliny rzeczne z systemami terasowymi; tworzą one stosunkowo gęstą sieć o układzie podłużnym i poprzecznym w stosunku do pasm górskich. Wyższe grzbiety są przeważnie zalesione, a najwyższe wkraczają nawet ponad górną granicę lasu (połoniny).

Strefa krystaliczna i wapienno-dolomitowa w postaci ciągłej występuje w Karpatach Południowych. Natomiast w Karpatach Wschodnich i Zachodnich pojawiają się one w postaci drobnych wyspowych grup. Przykładem ich są Tatry i Niżne Tatry, skałki wapienne Podhala w Karpatach Zachodnich i Góry Rodmiańskie w Karpatach Wschodnich. Ich duża odporność i dość znaczne wyniesienia (2000-2500 m n.p.m.) nadają tym grupom górskim cechy rzeźby alpejskiej.

Wulkaniczna strefa Karpat składa się z szeregu odosobnionych grup górskich i posiada formy pochodzenia wulkanicznego, silnie już przemodelowane niszczącą działalnością procesów zewnętrznych z denudacją i erozją na czele.

Po wewnętrznej stronie łuku Karpat Wschodnich i południowych wznosi się masyw Bihoru (1848 m n.p.m.) oraz położona między nim a Karpatami Wyżyna Siedmiogrodzka. Masyw Bihoru zbudowany jest

głównie ze starych granitów i łupków krystalicznych oraz mezozoicznych wapieni, łupków i piaskowców, a Kotlina Siedmiogrodzka z młodych osadów z bardzo obfitymi złożami soli i gipsu. Dno jej leżące na wysokości od 300 do 700 m n.p.m. jest rozczłonkowane przez erozję Samoszu, Maruszy i Aluty. Nadało jej to krajobraz pagórkowaty.

Karpaty pod względem strategicznym stanowią potężną naturalną rubież obronną na podejściach do kilku państw. Szczególnie ważną rolę spełniają Karpaty Wschodnie i Zachodnie, gdyż osłaniają Wielką Nizinę Węgierską od wschodu i północy. W tej części Karpat na wyróżnienie zasługują Beskid Niski i Bieszczady. Tu bowiem znajduje się wiele przejść łączących Niż Wschodnio- i Środkowoeuropejski z Wielką Niziną Węgierską (rys. 1.11).

Beskid Niski ciągnie się od Popradu (Przełęcz Tylickiej) do Przełęcz Łupkowskiej. Ten najniższy w Karpatach Zachodnich rejon składa się z dziesięciu równoległych niskich łańcuchów górskich poprzecinanych poprzecznymi dolinami na krótkie grzbiety długości 10-15 km każdy. Wysokość bezwzględna większej części wzgórz Beskidu Niskiego osiąga 600-700 m, a względna – 300 m. Krajobraz tego rejonu ma charakter pagórkowaty i jest stosunkowo dogodny do przejścia, gdyż znajduje się tu 8 przełęczy łączących Wyżynę Ondawską w Słowacji z Kotliną Sandomierską w Polsce.

Bieszczady wchodzące już w Karpaty Wschodnie składają się z kilku równoległych łańcuchów, których wysokość bezwzględna wynosi 1000-1300m a wysokość względna – 400-500 m. Na głównym grzbiecie górskim Bieszczadów istnieje siedem przełęczy łączących Wielką Nizinę Węgierską z Wyżyną Podolską.

Największą Kotliną Wewnętrzną w Karpatach jest Wielka Nizina Węgierska, która wraz z Małą Niziną Węgierską tworzy Kotlinę Panońską.

Kotlina Panońska, obszar ograniczony Karpatami, Górami Dynarskimi i Alpami Wschodnimi, charakteryzuje się równinnym ukształtowaniem terenu i słabym zalesieniem. Nieliczne wzgórza występują w jej części zachodniej, między Dunajem i Alpami. Wschodnia część kotliny, Wielka Nizina Węgierska, jest monotonna równiną.

2.6. Zachodnia część Nizy Wschodnioeuropejskiego

Środkowoeuropejski region strategiczny obejmuje część zachodnią Nizy Wschodnioeuropejskiego (Niziny Wschodniobałtycko-Białoruskie), tj. Pobrzeża i Pojezierza Wschodniobałtyckie, Wysoczyzny Podlasko-Białoruskie i Polesie oraz Wyżyny Ukraińskie i Nizinę Czarnomorską.

Pobrzeża i Pojezierza Wschodniobałtyckie rozciągają się od Zatoki Fińskiej na wschodzie do Polski na zachodzie. Teren pojezierzy ma charakter pagórkowaty, miejscami wyżynny, w którym wzniesienia osiągają wysokość ponad 300 m n.p.m. Występują tu liczne wały morenowe, porozcinane wąwozami i dolinami Dźwiny i Niemna.

Wysoczyzny Podlasko-Białoruskie obejmują środkową część terytorium Białorusi i rozciągają się od Bugu na zachodzie (Wysoczyzny Podlasko-Białoruskie na terenie Polski) do Dniepru na wschodzie. Tworzą ją grupy wzgórz i wały morenowe, między którymi znajdują się doliny dopływów Niemna i Prypeci. Najwyższe wzniesienia występują we wschodniej jej części, gdzie osiągają wysokość do 350 m n.p.m.

Polesie jest obszerną niziną, o kształcie zbliżonym do kotliny, rozciągniętą równoleżnikowo przez Prypeć. Powierzchnia jej, wynosząca około 140 tys. km² położona jest na wysokości od 90 do 170 m n.p.m. Jego równinna i zabagniona powierzchnia pocięta jest dużą ilością trudno przekraczalnych rzek i strumieni o krętych, ledwo wzniesionych nad poziom wody brzegach.

Polesie rozdziela zachodnią część Nizy Wschodnioeuropejskiego na dwa obszary: północny i południowy, osią których jest Prypeć.

Wyżyny Ukraińskie obejmują obszar położony na południe od Polesia. Na zachodzie łączą się z Wyżynami Polskimi, na wschodzie sięgają do Dniepru, a na południe – do Prutu. W ich skład wchodzi: Wyżyna Wołyńsko-Podolska, Wyżyna Naddnieprzańska i Wyżyna Besarabska. Wyżyny te wznoszą się na wysokość do 450 m n.p.m. Wzniesienia o największej wysokości występują na Wyżynie Wołyńsko-Podolskiej, znacznie mniejsze (do 350 m n.p.m.) – na Wyżynie

Naddnieprzańskiej i (do 429 m n.p.m.) – na Wyżynie Besarabskiej (Mołdawskiej).

Wyżyny te mają charakter płyty rozczłonkowanej głębokimi dolinami o stromych zboczach. Na Wyżynie Wołyńskiej głębokość dolin rzecznych wynosi 30-40 m, a na Wyżynie Naddnieprzańskiej – do 90 m. Natomiast charakterystyczną cechą Wyżyny Podolskiej są głębokie i długie jary, którymi płyną dopływy Dniestru.

Hipsometrię wybranych państw Środkowoeuropejskiego Regionu Strategicznego przedstawiono w tabeli 2.1.

Tabela 2.1

HIPSOMETRIA WYBRANYCH PAŃSTW ŚRODKOWOEUROPEJSKIEGO REGIONU STRATEGICZNEGO
(WYSOKOŚCI W % POWIERZCHNI OGÓLNEJ PAŃSTWA)

Wyszczególnienie	Europa	Polska	Rosja*	Litwa	Białoruś	Ukraina	Słowacja	Czechy	Niemcy
Powierzchnia w tys. km	10500	312,7	4452,0	65,2	206,7	603,7	49,0	78,9	356,9
Powyżej 1000 m	5,1	0,2	0,7	-	-	0,2	2,1	0,8	0,2
500 – 1000 m	10,9	2,9	3,9	-	-	1,0	31,8	41,6	22,3
300 – 500 m	10,0	5,6	7,2	-	1,1	5,8	25,5	27,6	17,6
200 – 300 m	21,2	1,2	21,6	1,5	37,7	27,6	28,0	22,4	20,5
100 – 200 m	37,8	49,7	55,1	59,9	60,3	54,1	12,5	7,6	11,7
0 – 100 m	13,6	25,5	10,0	38,6	0,9	10,3	0,1	-	27,6
poniżej 0	1,4	0,2	1,5	-	-	0,1	-	-	0,1
Wysokość średnia w m n.p.m.	292	173	215	118	142	195	344	312	295

*) Część europejska, poza regionem

Źródło: S. Stańczuk, *Wpływ warunków terenowych i elementów pokrycia na potencjał rażenia*. AON 1994.

3. WYBRANE ZAGADNIENIA LUDNOŚCI I OSADNICTWA

3.1. Ludność

Łączna liczba ludności środkowoeuropejskiego regionu strategicznego wynosi około 270 mln osób i jest prawie dwukrotnie większa od liczby ludności Rosji. Jedną trzecią tej ludności (około 90 mln osób) stanowi ludność niemieckojęzyczna, nieco mniej zaś (70 mln) – ludność byłych republik radzieckich.

Potencjał ludnościowy poszczególnych państw jest bardzo zróżnicowany (tabela 3.1). Państwami o największej liczbie ludności są Niemcy (82 mln osób), Ukraina (49,8 mln) i Polska (38,6 mln). Najmniej ludności mają Słowenia (2 mln), Łotwa (2,4 mln) i Litwa (3,6 mln).

Rozmieszczenie ludności jest bardzo nierównomierne (rys 3.1). Największa gęstość zaludnienia jest w Niemczech (230 osób/km²), najmniejsza zaś na Łotwie (37 osób/km²), Litwie (55 osób/km²) i Białorusi (50 osób/km²). W pozostałych państwach regionu gęstość ta waha się od 82 osób/km² (Ukraina) do ponad 130 osób/km² (Czechy i Mołdawia).

Rozmieszczenie ludności jest nierównomierne nie tylko w skali całego regionu, lecz także w skali poszczególnych państw. Przykładem mogą być Niemcy, Polska i Ukraina. W Niemczech wielka koncentracja ludności występuje w Zagłębiu Ruhry, w Polsce zaś na Górnym Śląsku. Na Ukrainie natomiast dużą koncentracją ludności charakteryzuje się wschodnia część kraju, zwłaszcza jednak Zagłębie Donieckie.

Na rozmieszczenie ludności w omawianym regionie wpłynął nie tylko rozwój okręgów i ośrodków przemysłowych, lecz także wydarzenia historyczne, jakie miały miejsce w ostatnim stuleciu.

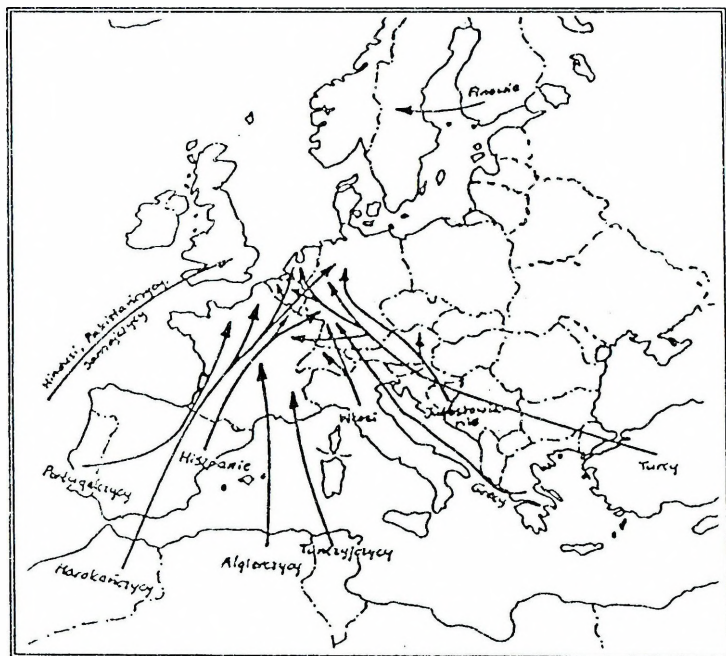
W państwach środkowoeuropejskiego regionu strategicznego w dwudziestym wieku miały miejsce, niespotykane w innych rejonach świata, wielkie migracje ludności. Były to migracje o podłożu ekonomicznym i politycznym.

Tabela 3.1

Nazwa państwa	Liczba ludności (mln)	Gęstość zaludnienia (osób/km ²)	Przyrost naturalny (‰)	Średnia długość życia (lata)	Mniejszości narodowe w %
Polska	38,6	123	0,5	73	2,4
Dania	5,4	120	3,8	77	2,8
Niemcy	82,1	230	0,1	77	8,5
Czechy	10,3	131	0,1	74	5,6
Słowacja	5,4	110	0,4	73	14,3
Austria	8,1	97	0,9	77	0,6
Węgry	10,2	110	2,0	71	10,2
Słowenia	2,0	100	-0,4	75	9,0
Chorwacja	4,7	82	1,0	74	22,0
Serbia (bez Czarnogóry)	10,5	119	0,2	73	37,0
Rumunia	22,3	91	-2,3	71	10,9
Moldawia	4,5	132	1,0	64	35,5
Ukraina	49,8	82	-6,2	66	27,0
Białoruś	10,4	50	-0,9	68	22,1
Litwa	3,6	55	-4,0	69	19,4
Łotwa	2,4	37	-3,3	65	48,0
Rosja, w tym:	146,4	9	-3,3	65	18,5
część europejska	116,0	27			

Migracje o podłożu ekonomicznym miały i nadal mają miejsce we wszystkich państwach regionu. Zmianie uległy jedynie kierunki migracji ludności. Obecnie państwem docelowym w ruchach migracyjnych o podłożu ekonomicznym są głównie Niemcy.

Migracje polityczne występowały cyklicznie. Przyczyną ich były głównie wojny, zwłaszcza pierwsza i druga wojna światowa, w wyniku których rozpadły się państwa wielonarodowe i powstały nowe państwa. Związane z tym przesunięcia granic państwowych powodowały ruchy migracyjne w obydwu kierunkach.

Rys. 3.2. Ruchy migracyjne w Europie: a) ruchy repatriacyjno-przesiedleniowe w latach 1945 – 1947; b) współczesne migracje międzypaństwowe

Szczególnie duże ruchy migracyjne miały miejsce po drugiej wojnie światowej oraz w latach dziewięćdziesiątych, po rozpadzie Związku Radzieckiego i Jugosławii.

Po drugiej wojnie światowej migracje ludności objęły wiele narodów i dotyczyły m.in.: Niemców, Polaków, Ukraińców, Węgrów. Były to przymusowe wysiedlenia oraz zsyłki do obozów pracy (łagrow), które objęły kilkanaście milionów ludzi (rys. 3.2.).

Duże migracje ludności miały miejsce po rozpadzie Związku Radzieckiego i Jugosławii. W okresie istnienia tych państw przemieszczanie ludności miało charakter migracji wewnętrznych, często sterowanych odgórnie. W wyniku tych działań kilka milionów Rosjan osiedliło się na Ukrainie, w republikach nadbałtyckich i innych republikach związkowych, zaś Ukraińcy, Łotysze, Litwini i wiele innych narodów znalazło się w Rosji. Po rozpadzie Związku Radzieckiego miał miejsce proces odwrotny. Wielu Rosjan, Ukraińców i innych narodów żyjących w byłym Związku Radzieckim wróciło do swych rodzinnych stron. Proces ten, poza kilkoma republikami, gdzie przybrał on charakter czystek etnicznych, przebiegał dość spokojnie. Burzliwy charakter przyjął on w Jugosławii, gdzie miały miejsce szeroko zakrojone czystki etniczne, w tym ludobójstwo.

Ogniska minionych konfliktów i krzywd jakie wówczas wyrządzono względem poszczególnych narodów tkwią nadal i stanowią zasadniczy problem w tworzeniu spójności omawianego regionu.

W Europie Środkowej mimo wielokrotnie dokonywanych czystek etnicznych nadal zamieszkują różne narody. Warto tu wspomnieć, że w okresie rozbiorów na terytorium Królestwa Kongresowego, Litwy, Białorusi i Ukrainy” Rosja utworzyła tzw. „enklawę żydowską”, w której osiedlali się Żydzi. Większość z nich w okresie drugiej wojny światowej poddana została eksterminacji, a znaczna część wyemigrowała do innych krajów zarówno przed wybuchem drugiej wojny światowej jak i po jej zakończeniu. Ocenia się, że Wspólnota Żydowska obecnie liczy około 780 tys. z tego:

- na Ukrainie - 480 tys.
- na Białorusi - 111 tys.
- na Mołdawii - 65 tys.

- na Węgrzech – 50 tys.
- na Łotwie – 22 tys.
- w Polsce – 15 tys.
- na Litwie – 12 tys.
- w Rumunii – 9 tys.
- w Estonii – 5 tys.
- w Obwodzie Kaliningradzkim – 3 tys.

Liczbę tę trudno zweryfikować, gdyż dane zawarte w rocznikach statystycznych obejmują tylko osoby deklarujące tę narodowość, a w różnych publikacjach spotyka się i inne wielkości, mimo że odnoszą się one do tego samego okresu. Podobnie sytuacja przedstawia się w odniesieniu do ludności niemieckiej, a przykładem może być Obwód Kaliningradzki. Według niektórych źródeł zamieszkuje tam około 1 tysiąca Niemców, a z innych źródeł wiadomo, że osiedliło się w nim 4,5 tys. Niemców – emigrantów z Kazachstanu oraz pewna liczba Niemców Nadwołżańskich.

Uogólniając można stwierdzić, że największą mniejszością narodową w Europie Środkowej są Rosjanie, których łączna liczba wynosi około 15 mln. Drugą co do wielkości grupę mniejszościową stanowią Romowie, których ocenia się na około 3-5 mln. kolejne miejsca zajmują Żydzi i Niemcy.

Zmienność granic w Europie Środkowej sprawiła, że na styku państw powstały obszary sporne. Mimo że rządy państw europejskich uznały granice państwowe za nienaruszalne to są one podważane przez różne ugrupowania polityczne. Dotyczy to zwłaszcza ugrupowań działających w państwach powstałych w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego i Jugosławii. Nie są od nich wolne pozostałe państwa omawianego regionu. W Niemczech pojawiają się głosy o państwie w granicach z 1937 r., w Polsce wspomina się z sentymentem Lwów i Wilno. Na Litwie wspomina się polskie Sejmy i białoruskie Grodno, Lidę i Oszmiany, na Białorusi zaś Wilno, Smoleńszczyznę i Białystok a na Ukrainie – Kubań, Polesie i Chełmszczyznę. Potencjalne konflikty na tle spornych granic przedstawiono w tabeli 3.2.

Tabela 3.2

KONFLIKTY WYBRANYCH PAŃSTW NA TLE SPORNYCH TERENÓW

Lp.	Państwa uczestniczące w konfliktach	Przedmiot sporu
1	Chorwacja – Serbia	Kraina i Sławonia
2	Macedonia – Serbia i Czarnogóra	granica w rejonie rzeki Pezina
3	Słowenia – Chorwacja	linia graniczna w Zatoce Pirenejskiej
4	Serbia – Albania	Kosowo
5	Moldawia – Ukraina	Naddniestrze
6	Ukraina – Rumunia	Wyspy węzowe na Morzu Czarnym
7	Albania – Grecja	Epir
8	Ukraina – Rosja	Krym, Kubań
9	Ukraina – Węgry	Zakarpacie
10	Ukraina – Słowacja	Zakarpacie
11	Litwa – Białoruś	obszar przygraniczny
12	Macedonia – Bułgaria	
13	Macedonia – Grecja	
14	Grecja – Bułgaria	Tracja Wschodnia
15	Bułgaria – Rumunia	Dobrudża Południowa
16	Węgry – Rumunia	Siedmiogród
17	Węgry – Słowacja	obszar przygraniczny
18	Węgry – Jugosławia	Wojewodina
19	Niemcy – Czechy	Sudety
20	Niemcy – Rosja	Obwód Kaliningradzki

3.2. Osadnictwo

Osadnictwo w Środkowoeuropejskim regionie strategicznym jest bardzo zróżnicowane. Złożyły się na to odmienne warunki geograficzne oraz historia i polityka rozwoju krajów znajdujących się w tym regionie Europy.

Największe strefy miejsko-przemysłowe o charakterze policentrycznym powstały w zachodniej części regionu. Jedną z nich ciągnie

się wzdłuż Renu, druga natomiast wzdłuż osi: Hamburg – Hannover – Berlin – Lipsk – Praga. Kolejną strefę miejsko-przemysłową o takim charakterze tworzą Zagłębie Górnośląskie w Polsce i Ostrawskie w Czechach.

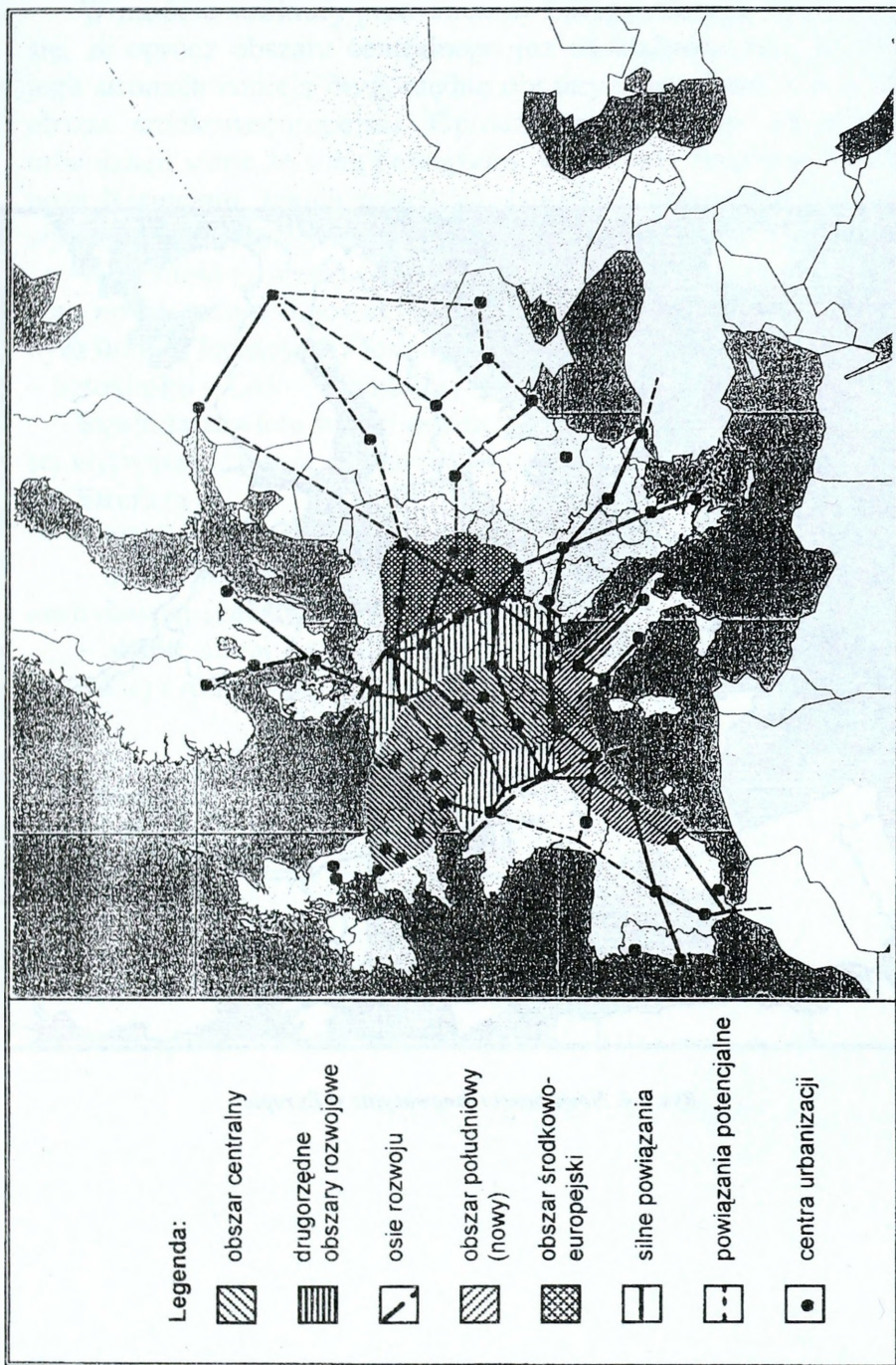
We wschodniej części nie występują strefy o tak wielkiej koncentracji osadnictwa, a istniejące mają charakter monocentryczny. Podstawowe dane dotyczące osadnictwa w wybranych państwach Środkowoeuropejskiego regionu strategicznego przedstawia tabela 3.3.

Stworzenie planów przestrzennego zagospodarowania Europy, uznawane jest przez państwa Unii Europejskiej za jedno z istotnych zadań politycznych. Opracowano dwa scenariusze przestrzennego zagospodarowania państw „dwunastki”. Jednak ze względu na przyjęcie do UE nowych członków (Austria, Finlandia i Szwecja) i perspektywa wstąpienia kolejnych państw (Polska, Czechy, Węgry, Słowacja) plany te ulegną modyfikacji.

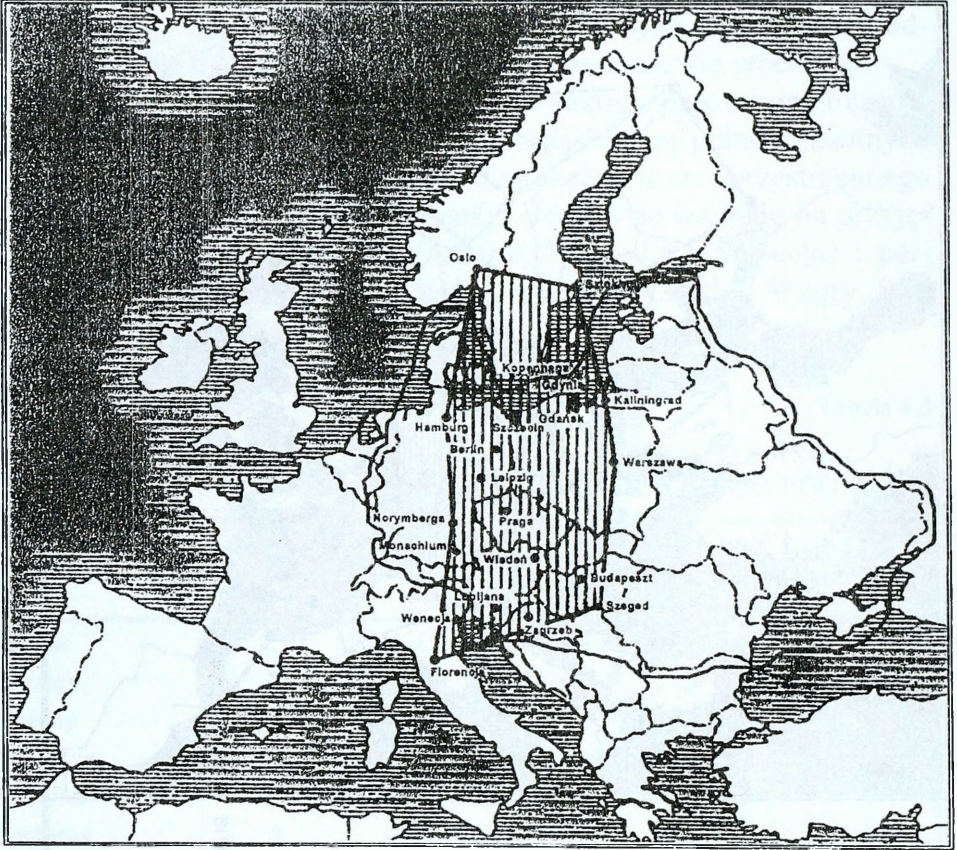
Tabela 3.3

ELEMENTY OSADNICTWA W WYBRANYCH PAŃSTWACH ŚRODKOWOEUROPEJSKIEGO REGIONU STRATEGICZNEGO

Kraj	Liczba miast				Razem
	100 – 200 tys.	200 – 500 tys.	500 – 1 mln tys.	powyżej 1 mln	
Polska	22	15	4	1	42
Niemcy	26	27	9	3	65
Czechy	5	2	-	1	8
Słowacja	-	2	-	-	2
Ukraina	17	22	3	5	47
Białoruś	8	5	1	1	15
Litwa	2	2	1	-	5
Rosja – część europejska	74	58	20	13	169
w tym Okręg Kaliningradzki	-	1	-	-	1

Rys. 3.3. Struktura przestrzenna Europy

Rys. 3.4. Nowe pasmo innowacyjne w Europie

W modelu struktury przestrzennej Europy, Europa 2000+, zakłada się, że oprócz obszaru centralnego już ukształtowanego, po obydwu jego stronach istnieją drugorzędne obszary rozwojowe (rys. 3.3) oraz obszar środkowoeuropejski. Oprócz tych obszarów istnieją centra urbanizacji silnie ze sobą powiązane. W Europie Środkowej brak jest, poza Niemcami, takich powiązań. Istniejące potencjalne powiązania wymagają rozbudowy infrastruktury transportowej.

Wspomniany wyżej obszar środkowoeuropejski, rozwija się tworząc nowe pasmo innowacyjne, ciągnące się na obszarze ograniczonym liniami łączącymi Florencję – Szeged – Warszawę – Kaliningrad – Sztokholm – Oslo – Hamburg – Norymbergę – Florencję (rys. 3.4.)

Strefa ta zawiera wielki potencjał innowacyjny, który w przyszłości wytworzy „trzecią przestrzeń”.

Strefa ta to:

- powiązanie bałtyckiej i śródziemnomorskiej Europy;
- obszar intensywnej integracji regionów położonych po obu stronach dawnej „żelaznej kurtyny”
- obszar silnej interakcji kultur niemieckiej, skandynawskiej, słowiańskiej i romańskiej.

4. BAZA EKONOMICZNA

4.1. Surowce i przemysł

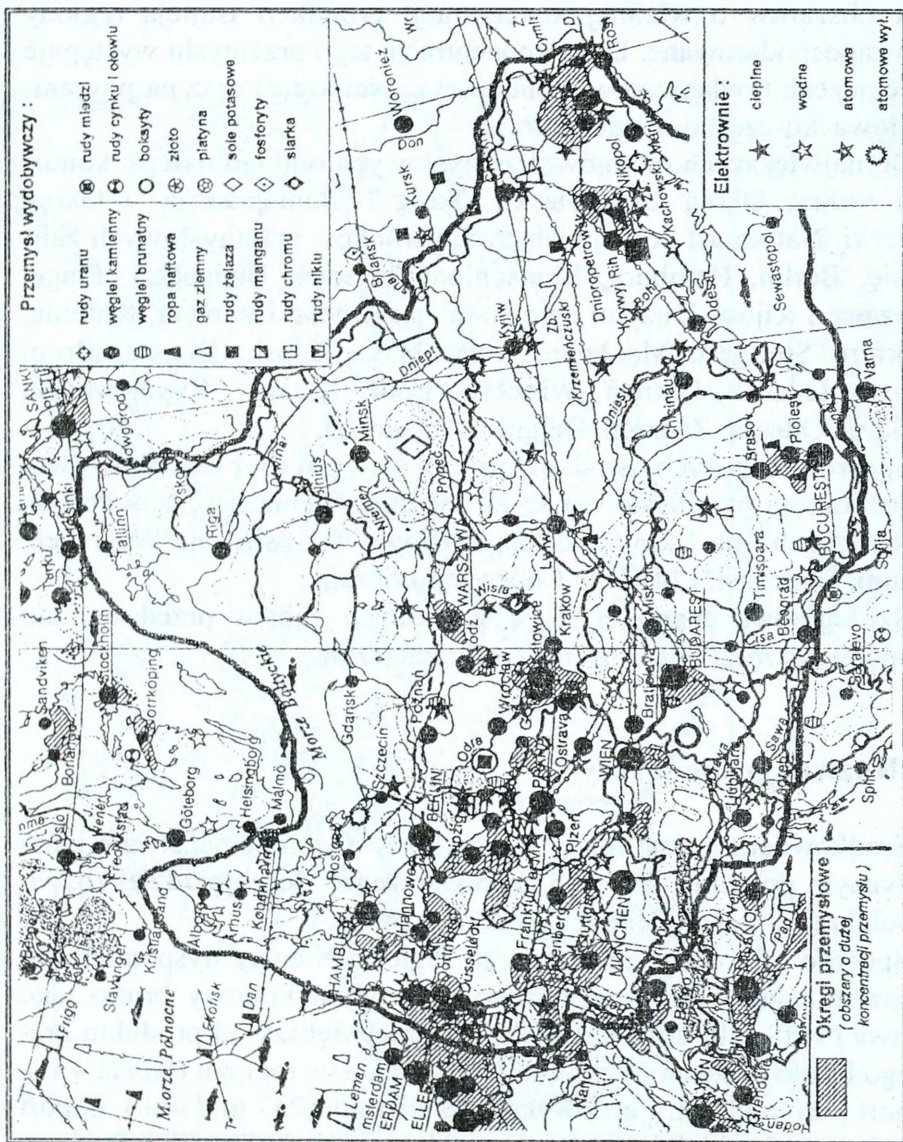
Państwa położone w Środkowoeuropejskim regionie strategicznym są niezbyt zasobne w surowce mineralne. Ponadto rozmieszczenie występujących tu surowców jest nierównomierne i jedne państwa mają nadmiar niektórych surowców, inne zaś odczuwają ich niedostatek. Jednak żadne z państw omawianego regionu pod względem surowcowym nie jest samowystarczalne.

Najwięcej surowców mineralnych występuje w pasie ciągnącym się od Westfalii i Saksonii poprzez Turynię, Kotlinę Czeską i Śląsk do Wyżyny Siedmiogrodzkiej, a następnie wzdłuż wybrzeża Morza Czarnego i Azowskiego (rys. 4.1.)

Do najczęściej spotykanych tu surowców należą węgiel kamienny i brunatny, ropa naftowa i gaz ziemny (w ograniczonych ilościach, oraz rudy żelaza i chromu, miedzi oraz cynku i ołowiu.

Ponadto w niewielkich ilościach występują: uran, złoto, grafit, rtęć i inne. Natomiast w znacznych ilościach występują sól potasowa i kamienna oraz siarka.

Węgiel kamienny i brunatny występują w kilku krajach. Największe ich pokłady znajdują się w Niemczech, Polsce i na Ukrainie. Uran występuje w Niemczech, Czechach i na Ukrainie, siarka i miedź w Polsce i Austrii. Mangan, niezbędny do produkcji stali szlachetnej, znajduje się na Węgrzech. Zasoby ropy naftowej i gazu ziemnego występują w Rumunii, na Ukrainie i w Niemczech. Nieznaczne ilości ropy i gazu ziemnego występują też w innych państwach regionu. Wydobycie ropy i gazu ziemnego nie pokrywa potrzeb gospodarczych państw omawianego regionu i znaczne ilości wymienionych surowców państwa te importują z Bliskiego Wschodu, Afryki Północnej i z Rosji. Rudy miedzi, cynku i ołowiu występują głównie w Polsce i Niemczech, rudy żelaza i chromu na Ukrainie, złoto w Rumunii.

Rys. 4.1. Podstawowe surowce mineralne w państwach środkowoeuropejskiego regionu strategicznego

Środkowoeuropejski region strategiczny charakteryzuje się nierównomiernym rozmieszczeniem przemysłu rafineryjnego (rys. 4.2). Obok obszarów o wielkiej koncentracji produkcji istnieją regiony słabo zagospodarowane. Duża koncentracja tego przemysłu występuje w Niemczech (zwłaszcza w zachodniej części kraju) oraz na pograniczu słowacko-czesko-węgierskim.

Do największych okręgów przemysłowych regionu należą: konurbacja Ruhry, Okręg Górnośląski, Okręg Naddnieprzański i Okręg Doniecki. Natomiast do największych ośrodków przemysłowych zalicza się: Berlin, Hamburg, Monachium, Wiedeń, Budapeszt, Pragę, Warszawę i Kijów. Dużymi ośrodkami są: Brema, Hanower, Kolonia, Frankfurt, Stuttgart, Mannheim, Norymberga, Lipsk, Drezno, Brno, Ostrawa, Gdańsk, Poznań, Wrocław, Łódź, Kraków, Ryga, Mińsk, Charków, Odessa, Zagrzeb, Belgrad i Bukareszt.

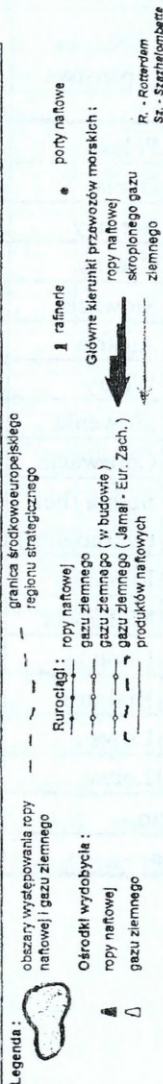
Spośród 30 dużych ośrodków przemysłowych (bez ośrodków tworzących okręgi przemysłowe) aż 12 znajduje się w Niemczech, 5 w Polsce, 3 w Czechach i na Ukrainie oraz po jednym w Austrii, na Węgrzech, Rumuni, Białorusi, Łotwie w Chorwacji i Serbii.

Szczegółową charakterystykę wybranych państw przedstawiono w końcowej części opracowania (patrz załącznik).

4.2. Rozwój gospodarczy

Środkowoeuropejski region strategiczny obejmuje państwa o zróżnicowanym poziomie rozwoju gospodarczego. Do najbardziej rozwiniętych krajów należą Niemcy, Austria i Dania.

Spośród 16 państw omawianego regionu Niemcy dysponują największym potencjałem gospodarczym. Produkt krajowy brutto tego państwa (1813 mld dol.) jest półtorakrotnie większy od produktu krajowego brutto wszystkich pozostałych 15 państw regionu (tabela 4.1.). Eksport (510 mld dol.) jest dwukrotnie większy (247 mld dol.), import natomiast (203 mld dol.) mniejszy o jedną trzecią (297 mld dol.).

Rys. 4.2. Rozmieszczenie przemysłu rafineryjnego oraz drogi dowozu ropy naftowej i gazu ziemnego

Tabela 4.1

WYBRANE WSKAŹNIKI EKONOMICZNE PAŃSTW
ŚRODKOWOEUROPEJSKIEGO REGIONU STRATEGICZNEGO

Lp.	Nazwa państwa	PKB mld dol.	PKB na 1 mieszk. dol	Eksport mld dol.	Import mld dol.	Produkcja energii elektr. mld kWh	Ludność żyjąca w ubóstwie %
1	Polska	263	6800	27	38	134	23,8
2	Dania	124	23300	49	46	50	.
3	Niemcy	1813	22100	510	203	515	.
4	Czechy	117	11300	24	27	60	10,0
5	Słowacja	45	8300	11	13	26	.
6	Austria	184	22700	62	66	52	.
7	Węgry	75	7400	21	23	33	25,3
8	Słowenia	20	10300	9	10	12	.
9	Chorwacja	24	5100	4	8	11	.
10	Serbia (bez Czarnogóry)	25	2300	2	4	36	.
11	Rumunia	91	4050	8	11	59	21,5
12	Moldawia	10	2200	6	1	8	.
13	Ukraina	108	2200	11	13	172	50
14	Białoruś	54	5200	7	8	26	77
15	Litwa	18	4900	4	6	15	.
16	Łotwa	10	4100	2	3	3	.
Razem		3081	-	751	480	1212	-
Rosja		593	4000	72	68	834	28,6

Tabela 4.2

UDZIAŁ EKSPORTU I IMPORTU WYBRANYCH PAŃSTW
W WYMIANIE HANDLOWEJ Z NIEMCAMI

Lp.	Nazwa państwa	Eksport		Import		Saldo
		mld dol.	%	mld dol.	%	mld dol.
1	Polska	27,0	32,9	38,0	24,1	- 11,0
2	Dania	48,8	21,4	46,0	21,7	+ 2,8
3	Austria	62,5	35,1	65,8	41,7	- 2,6
4	Czechy	24,0	35,7	27,0	26,6	- 3,0
5	Węgry	20,7	37,3	22,9	26,7	- 2,2
6	Słowenia	9,2	29,0	9,9	21,0	- 0,7
7	Chorwacja	4,5	22,0	8,4	21,0	- 3,9
8	Rumunia	8,2	17,0	10,8	16,0	- 2,6
9	Słowacja	10,7	29,0	12,9	26,0	- 2,2
10	Ukraina	13,1	.	11,3	.	+ 1,8
11	Białoruś	7,0	.	8,5	.	+ 1,5
12	Litwa	4,2	11,0	5,9	19,0	- 1,7
13	Łotwa	1,9	14,0	3,1	16,0	- 1,2

Z zawartych w tabeli 4.2 danych wynika, że poza Danią, Ukrainą i Białorusią wszystkie pozostałe państwa mają ujemne saldo w wymianie handlowej z Niemcami. Ponadto ich procentowy udział w wymianie handlowej z Niemcami jest bardzo wysoki. Oznacza to, że Niemcy są ich głównym partnerem handlowym. Wyjątek stanowią Ukraina i Białoruś, dla których głównym partnerem handlowym jest Rosja.

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTOWA

5.1. Uwarunkowania rozwoju infrastruktury

Na charakter infrastruktury transportowej państw Europy Środkowej znaczący wpływ wywarły wydarzenia historyczne. W okresie rozwoju sieci kolejowej państwa tego regionu nie miały własnej suwerenności, a główne linie kolejowe budowane były przez ówczesne mocarstwa w ich interesie. Rozwój zaś dróg samochodowych w tym regionie nastąpił po drugiej wojnie światowej, tj. w okresie dwubiegunowego podziału Europy i istnienia dwóch oddzielnych przestrzeni gospodarczych reprezentowanych przez Radę Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) i Wspólnotę Europejską (WE).

Po rozpadzie Związku Radzieckiego i RWPG oraz powstaniu nowych państw zmieniło się znaczenie głównych tras komunikacyjnych i transportowych. Osłabły wzajemne powiązania gospodarcze między tymi państwami, gdyż większość z nich przeorientowała się na handel z Zachodem. Znaczenie rynków wschodnich chwilowo znacznie spadło a wzrosło znaczenie rynków zachodnich.

W tej sytuacji wiele państw Europy Środkowej stanęło przed koniecznością dostosowania swojej infrastruktury do standardów zachodnioeuropejskich. Dodatkowym czynnikiem rozwoju i modernizacji tej infrastruktury jest przewidywany rozwój wymiany handlowej pomiędzy Zachodem a Rosją. Nie ulega bowiem wątpliwości, że państwa Europy Środkowej stanowiąc będą obszar tranzytowy w tej wymianie.

Spośród państw omawianego regionu terytorium Polski charakteryzuje się najlepszym położeniem tranzytowym, jako że leży na skrzyżowaniu głównych szlaków równoleżnikowych ze szlakami południkowymi łączącymi Bałtyk z Morzem Adriatyckim. Jednak bardzo ważne szlaki komunikacyjne łączące Europę Zachodnią z Bliskim Wchodem a także Europę Wschodnią biegną przez Kotlinę Panońską. Szlaki te przeciskają się przez Korytarz Wiedeński, Bramę Lublańską, Żelazne Wrota, Beskid Niski i Bramę Morawską krzyżując się na te-

rytorium Węgier. Z tego też powodu terytorium Węgier i Polski odgrywają kluczową rolę jako państwa tranzytowe (J. Wendt)¹⁴. Istotną rolę odgrywają także państwa, na terytorium których znajdują się newralgiczne obszary, tj. obniżenia śródgórskie. Co prawda, współczesna technika umożliwia budowę infrastruktury transportowej nawet w niekorzystnych warunkach terenowych z ominięciem obszarów newralgicznych, to jednak problem ten rozpatruje się w kategoriach ekonomicznych z uwzględnieniem stabilności politycznej danego obszaru.

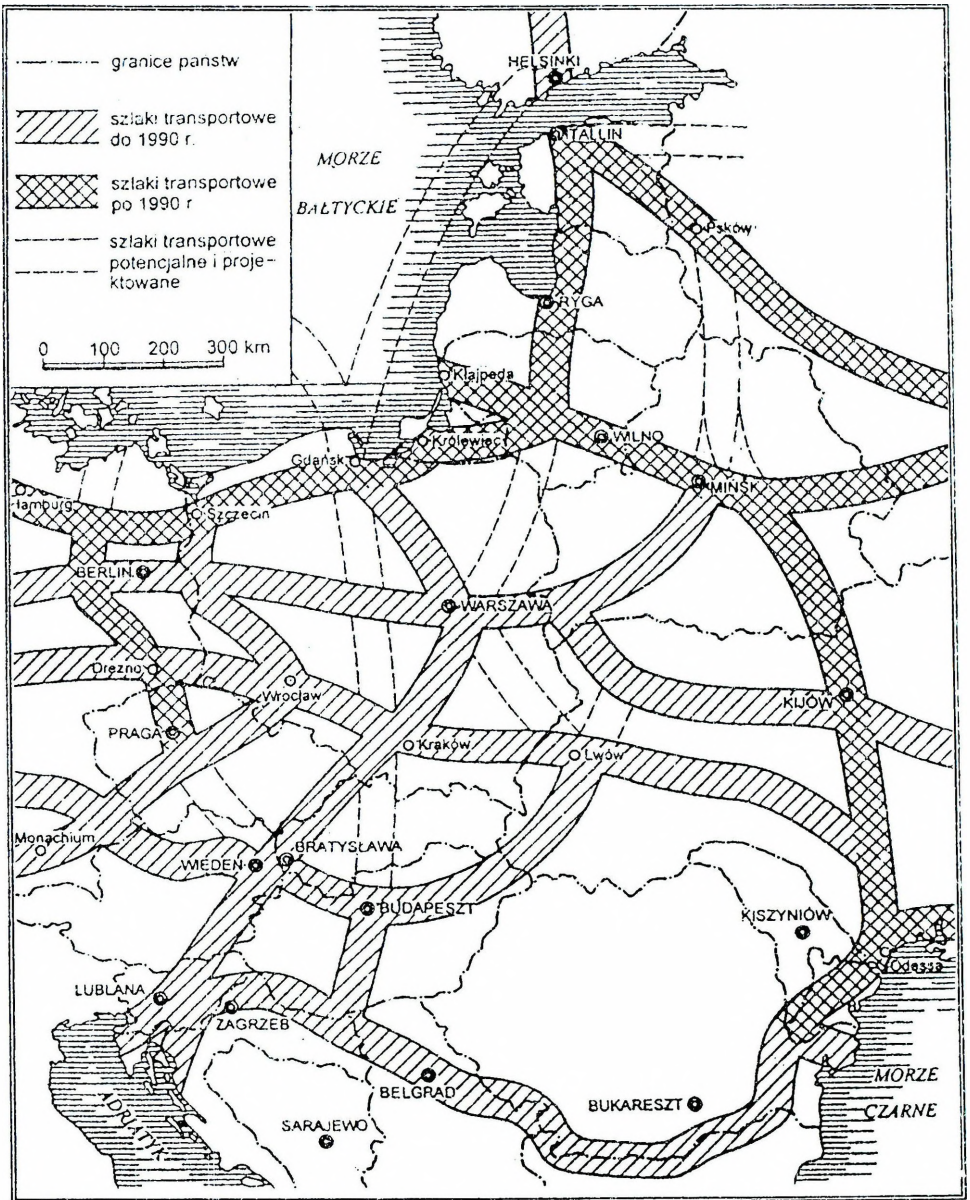
W rozwoju infrastruktury transportowej największe problemy występują w środkowej i wschodniej części omawianego regionu. Dla Czech, Słowacji i Węgier nowego znaczenia nabrała współpraca z Austrią i Niemcami zaś dla Polski, Rumunii, Chorwacji, Słowenii i Bułgarii z Niemcami. Zaszła więc konieczność prowadzenia nie tylko wspólnej polityki taryfowej, ale także przyjęcia programu rozwoju tej infrastruktury.

W systemie transportowym Europy Środkowej szczególną rolę odgrywa szlak komunikacji wodnej śródlądowej Dunaj – Men – Ren. Szlak ten nie tylko łączy Morze Czarne z Morzem Północnym, ale przede wszystkim wiąże ze sobą większość państw Europy Środkowej, gdyż tylko Polska, Białoruś, Litwa, Łotwa i Estonia znajdują się poza tą drogą wodną. Pozostałe państwa regionu: Austria, Słowacja, Węgry, Rumunia, Serbia, Chorwacja i Bułgaria a także Ukraina mają doskonałe warunki do rozwoju stosunków gospodarczych z Niemcami. Niemcy zaś mają nieskrępowane wyjście do państw czarnomorskich.

Alternatywą tego szlaku wodnego mogłaby być droga wodna Odra – Noteć – Wisła – Bug – Prypeć – Dniepr. Związałyby ona Białoruś i Ukrainę z Polską, Polsce zaś otworzyłaby drogę do państw czarnomorskich.

Dużego znaczenia nabrała rozbudowa szlaku transportowego łączącego Bałtyk z morzem Czarnym, tj. szlaku na kierunku Odessa – porty Zatoki Gdańskiej „*Via Intermare*”. Szlak ten obejmujący auto-

¹⁴ Tamże.

Rys. 5.1. Nowe szlaki tranzytowe w Europie Środkowej

stradę (drogę ekspresową) biegnącą m.in. przez Lwów i Lublin, oraz ropociąg z Odessy przez Lwów, Płock do Gdańska będzie odgrywał istotną rolę nie tylko w stosunkach gospodarczych Polski i Ukrainy, lecz także w stosunkach gospodarczych państw nadbałtyckich z państwami czarnomorskimi.

Nowe szlaki tranzytowe w Europie Środkowej po 1990 r. przedstawiono na rysunku 5.1.¹⁵

5.2. Ogólna charakterystyka infrastruktury

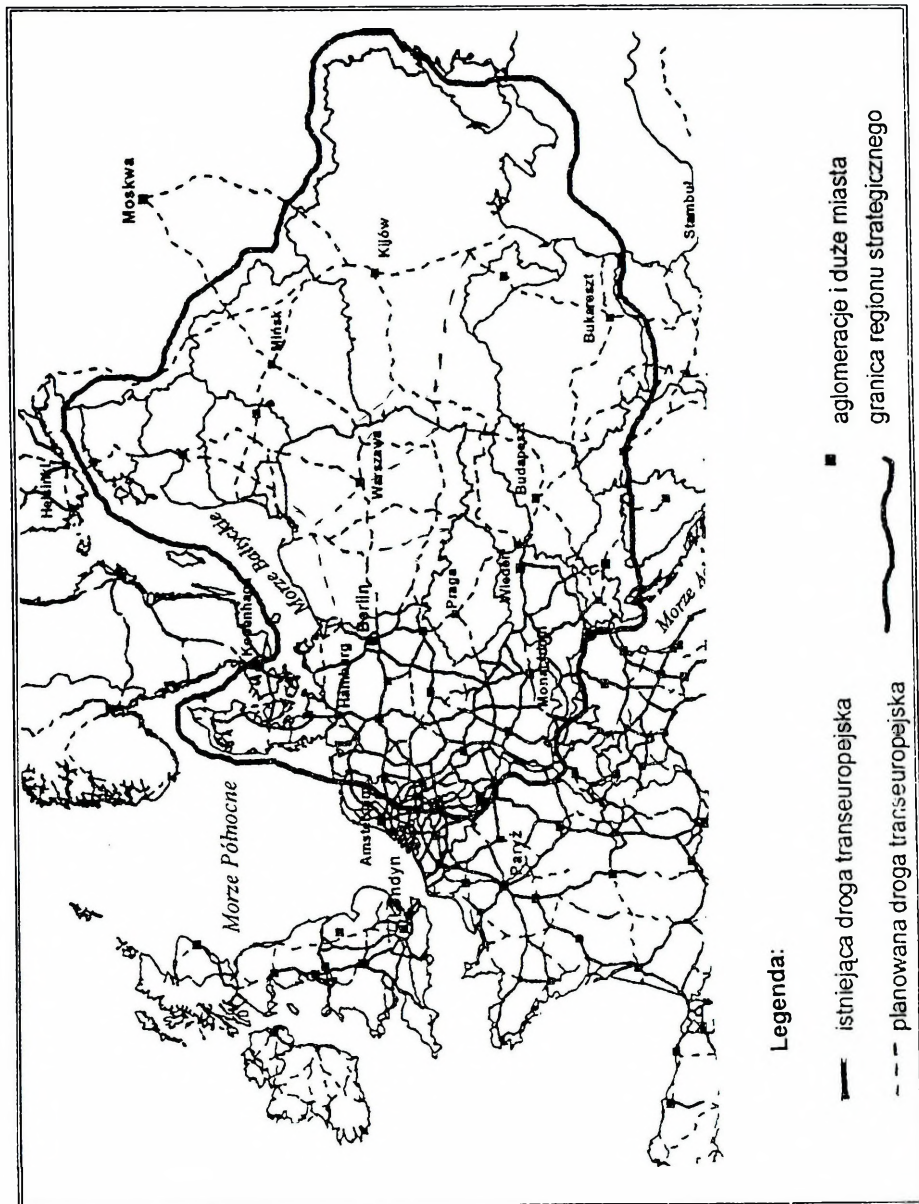
Drogi samochodowe

Gęstość sieci dróg samochodowych w środkowoeuropejskim regionie strategicznym jest zróżnicowana (rys. 5.2 i tabela 5.1). Największa jest w Niemczech ($182 \text{ km}/100 \text{ km}^2$), Danii ($164 \text{ km}/100 \text{ km}^2$) i Austrii ($154 \text{ km}/100 \text{ km}^2$), natomiast najmniejsza na Białorusi ($25 \text{ km}/100 \text{ km}^2$), Ukrainie ($27 \text{ km}/100 \text{ km}^2$), Mołdawii ($30 \text{ km}/100 \text{ km}^2$). W pozostałych państwach regionu waha się od $33 \text{ km}/100 \text{ km}^2$ (Lotwa) do $107 \text{ km}/100 \text{ km}^2$ (Słowenia). W Polsce wynosi ona $79 \text{ km}/100 \text{ km}^2$. W przedziale od 70 do $90 \text{ km}/100 \text{ km}^2$ znajdują się następujące państwa: Czechy, Słowacja, Polska, Rumunia, Węgry i Litwa.

Linie kolejowe

Sieć kolejowa w państwach Europy Środkowej jest zróżnicowana zarówno co do jej gęstości, jak i szerokości torów oraz innych parametrów technicznych. Największa gęstość tej sieci występuje w Niemczech, gdzie wynosi $12,4 \text{ km}/100 \text{ km}^2$. W pozostałych państwach Europy Środkowej wskaźnik ten waha się od $10,2 \text{ km}/100 \text{ km}^2$ (Czechy) do $3,1 \text{ km}/100 \text{ km}^2$ (Litwa). Gęstość sieci kolejowej w wybranych państwach Europy Środkowej przedstawiono w tabeli 5.1, natomiast korytarze transportowe na rys. 5.3.

¹⁵ Jan Wendt, *Geopolityczne aspekty tranzytu w Europie Środkowej*, wyd. PAN, Warszawa 1999.

Rys. 5.2. Sieć europejskich dróg samochodowych

Tabela 5.1

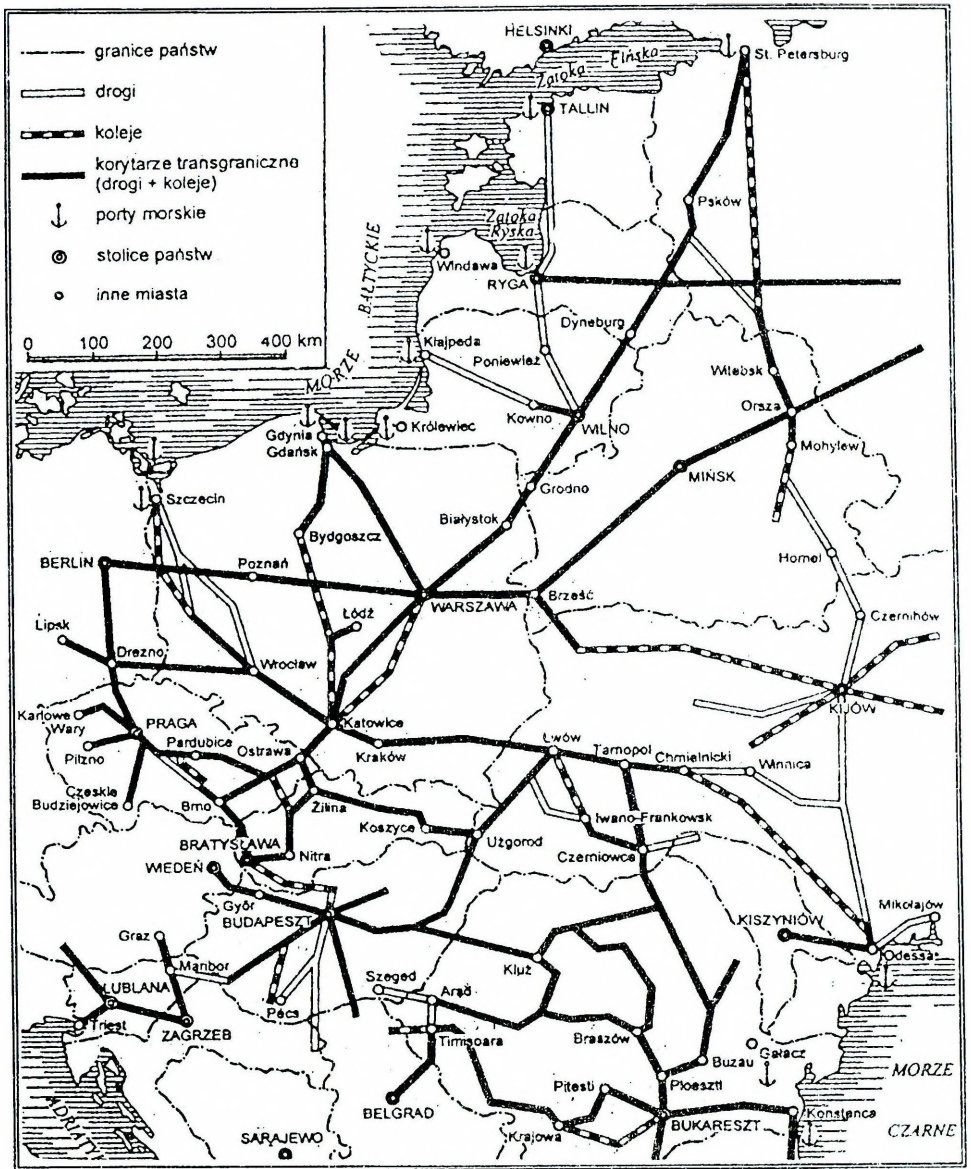
INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

Nazwa państwa	Drogi samochodowe o utwardzonej nawierzchni (tys. km)	Linie kolejowe (tys. km)	Rurociągi		Drogi wodne śródlądowe (km)	Lotniska	
			Ropy i produktów naftowych (km)	Gazociągi (km)		Ogółem	O utwardzonym pasie startowym
Polska	247,7	24,3	2280	1700	3812	92	74
Dania	71,6	3,3	417	688	700	118	28
Niemcy	650,2	46,3	3318	b. d.	7467	618	319
Czechy	55,5	9,4	581	5400	543	69	35
Słowacja	37,5	3,4	b. d.	2700	172	15	10
Austria	129,0	5,8	777	840	358	55	22
Węgry	81,7	7,6	2071	4387	1622	25	15
Słowenia	12,3	1,2	290	305	b. d.	14	6
Chorwacja	22,7	2,3	690	310	785	72	21
Serbia	45,0	4,0	545	2110	b. d.	48	18
Rumunia	153,4	11,4	3535	6400	1724	27	21
Moldawia	10,7	1,3	b. d.	310	424	26	8
Ukraina	164,0	22,7	8500	34400	4400	706	163
Białoruś	52,4	5,6	2906	1980	2493	118*	36
Litwa	65,0	2,0	105	760	369	96	25
Łotwa	60,2	2,4	1530	560	106	50	36
Rosja	752	148	62000	152000	89000	2517	630

* Dane z 1994 r

Drogi wodne śródlądowe

Sieć dróg wodnych śródlądowych w państwach Europy Środkowej jest bardzo zróżnicowana. Na terytorium Niemiec jest ona znormalizowana i odpowiednio sklasyfikowana.

Rys. 5.3. Infrastruktura transportowa i korytarze transportowe

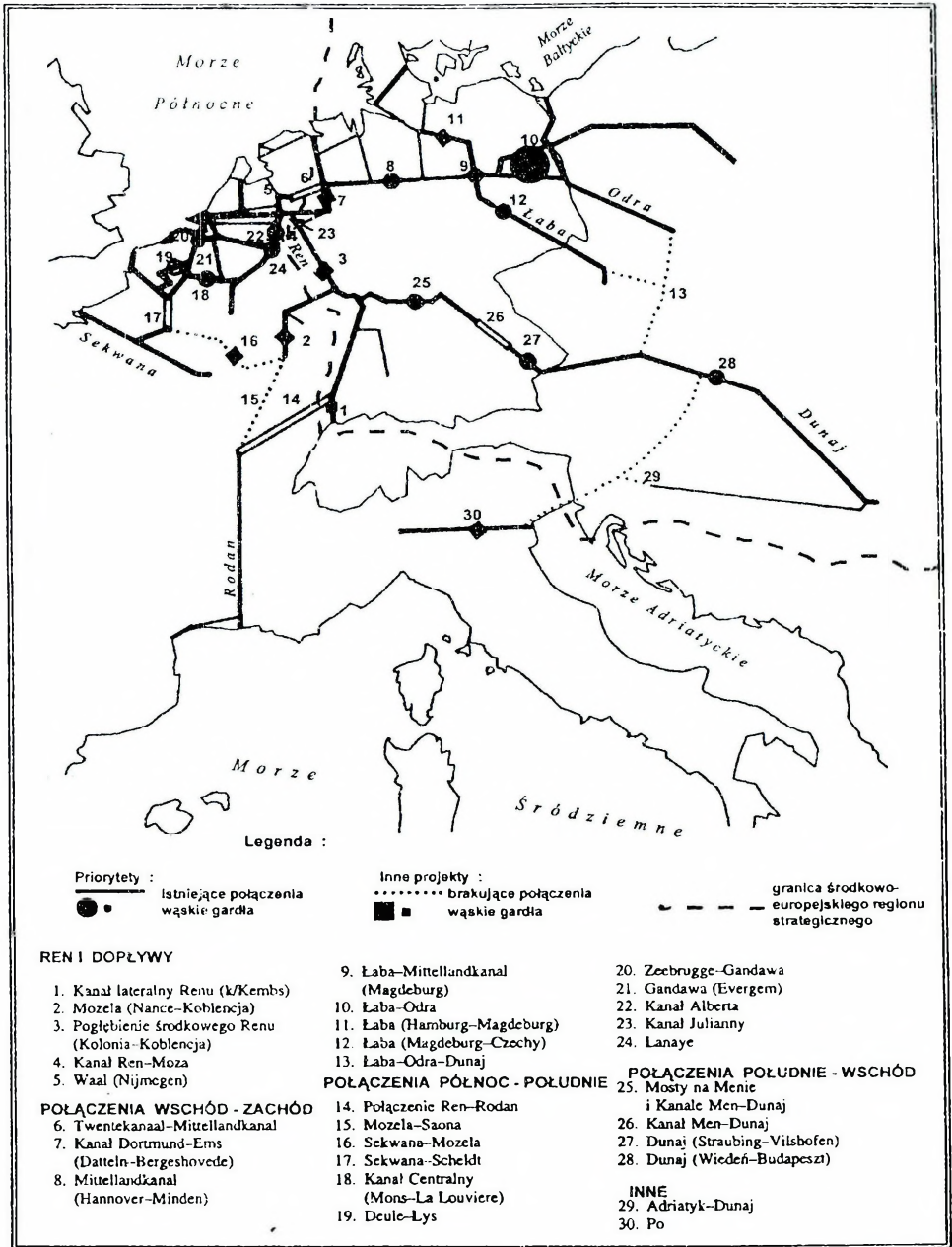
KLASYFIKACJA DRÓG WODNYCH ŚRÓDLĄDOWYCH

Klasa drogi wodnej	Dopuszczalna wyporność barek w tonach	Klasa drogi wodnej	Dopuszczalna wyporność barek w tonach
0	do 300	IV	1350
I	400	V	2000
II	600	VI	3000
III	1000		

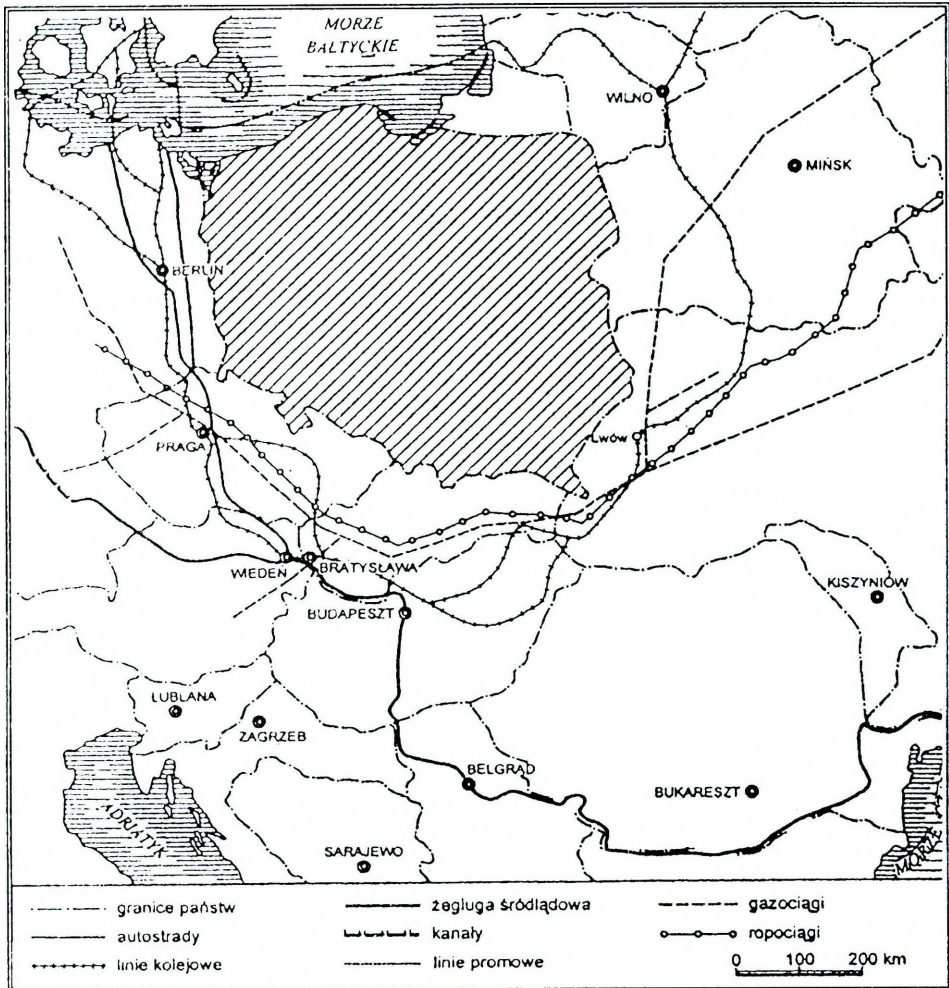
W pozostałych państwach Europy Środkowej drogi wodne śródlądowe w większości nie odpowiadają tym standardom. Program budowy tych dróg przewiduje m.in. połączenie Odry i Łaby z Dunajem oraz Dunaju z Adriatykiem (rys. 5.4). W ramach powyższego programu na terytorium Niemiec wybudowano kanał Men – Dunaj (droga wodna IV klasy), dzięki któremu sieć wodna Niemiec uzyskała połączenie z Morzem Czarnym.

Rurociągi

Sieć rurociągów w Środkowoeuropejskim regionie strategicznym nie stanowi jednolitego systemu. Przyczyniła się do tego m.in. przynależność państw tego regionu do przeciwstawnych ugrupowań polityczno - militarnych. Poszczególne państwa budowały transport rurociągowy w ramach swoich ugrupowań, czyli paktu NATO i UW. W ostatnich latach połączono jednak rosyjski system rurociągowy z zachodnioeuropejskim przez wybudowanie rurociągu biegnącego przez Ukrainę, Słowację i Czechy do Europy Zachodniej. Zbudowano także gazociąg północny biegnący z Rosji przez Białoruś i Polskę do Niemiec. Ponadto, rurociąg „Przyjaźń” znajdujący się na terytorium tego państwa został podłączony do sieci ogólnoniemieckiej. Istnieją także plany budowy rurociągów z Morza Północnego i Adriatyckiego do Polski, co oznaczać może włączenie naszego kraju do zachodnioeuropejskiej sieci rurociągowej. Ponadto budowany jest rurociąg z Odessy do Gdańska oraz projektowany jest kolejny rurociąg z Rosji

Rys. 5.4. Sieć dróg wodnych śródlądowych

Zródło: Jan Wendt, *Geopolityczne aspekty tranzytu w Europie Środkowej*, uzupełnienie własne.

Rys. 5.5. Schemat rozbudowy połączeń transportowych konkurencyjnych w akwizycji tranzytu przez Polskę (do 1995 r.)

do Europy Zachodniej. Trasa tego rurociągu nie jest jeszcze sprecyzowana. Prawdopodobnie przebiegał on będzie przez terytorium Polski. Przebieg istniejących i projektowanych rurociągów przedstawia rysunek 5.5. Jak wynika z tego rysunku w połączeniach między Rosją a Niemcami zauważalna jest próba obejścia terytorium Polski.

WNIOSKI

1. Wydzielony obszar, zwany Europą Środkową, stanowi pod względem przestrzennym dość zwartą przestrzeń, której granicami są wyróżniające się elementy hydrograficzne i morfologiczne: dolina Renu (na zachodzie); Dniepru i Dźwiny (na wschodzie); Bałtyk i Morze Północne (na północy); Alpy Wschodnie oraz doliny Sawy i Dunaju (na południu).

2. Terytorium Polski i krajów ościennych położone są niemal w całości w wyodrębnionej w oparciu o kryteria fizycznogeograficzne Europie Środkowej, stanowiąc zasadniczy trzon tego obszaru.

3. W wydzielonym regionie znajdują się państwa o zróżnicowanym rozwoju społeczno ekonomicznym i o różnym potencjale gospodarczo – obronnym. Spośród tych państw największym potencjałem dysponują Niemcy. Jednak włączenie zarówno Niemiec jak i Ukrainy oraz innych państw tzw. Europy Środkowo – Wschodniej w środkowo-europejski region geostrategiczny pozwala równoważyć w wielu płaszczyznach potencjalną dominację.

4. Biorąc za podstawę wymianę handlową między Niemcami a pozostałymi państwami wydzielonego regionu można stwierdzić, że staje się on obszarem dominacji niemieckiej. Wynika stąd potrzeba rozwijania działań zmierzających do zrównoważenia (zmniejszenia) uwidaczniających się dysproporcji.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Barbag J., *Geografia świata*, Praca zbiorowa, Warszawa 1985.
- [2] Barcz J., *Współpraca regionów przygranicznych na przykładzie RFN*, wyd. PISM, Warszawa 1991.
- [3] *Białoruś*, wyd. PAP, Warszawa 1990.
- [4] *Biuletyn Białoruski*, wyd. Ośrodek Studiów Wschodnich, numer 1(6) 1996.
- [5] *Biuletyn informacyjny o Republice Czeskiej*, wrzesień 1993 i listopad 1994. Czeskie Centrum w Warszawie i Ambasada Republiki Czeskiej.
- [6] Bohdanowicz J., Dzięcielski M., *Zarys geografii historycznej i politycznej cywilizacji*, wyd. Uniwersytet Gdański, 1998.
- [7] Brzeziński Z., *Wielka Szachownica*, Świat Książki, Warszawa 1998.
- [8] *Charakterystyka geograficzno-wojskowa Białorusi*, wyd. WSI Warszawa 1998.
- [9] *Charakterystyka wojskowo-inżynieryjna NRD i NRF*, wyd. MON, 1973.
- [10] *Československe řeky-kilometrůž*, Olýmpa, Praha 1978
- [11] Cziomer E., *Udział USAw w systemie bezpieczeństwa europejskiego*, wyd. ISS, Kraków 2000.
- [12] Dobosiewicz Z., *Geografia ekonomiczna świata*, wyd. PWE, Warszawa 1994.
- [13] *Ekonomiczeskaja gieografia zarubieżnych stran*, Moskwa, 1982.
- [14] *Encyklopedia Slovenska I – IV*, Bratislava 1975 – 1982.
- [15] *Encyklopedia „Świat w przekroju”*, Warszawa 1995.
- [16] *Encyklopedia geograficzna Ukrainy*, Kijów 1991.
- [17] *Eurazja – lata 1994-1996*, wyd. Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 1997.
- [18] *Europa Środkowa jako region fizycznogeograficzny*, Przegląd Geograficzny, T. LXXI, z. 3, 1999.
- [19] *Europa Zachodnia – studium wojskowo-geograficzne*, wyd. ASG WP, 1987.

- [20] *Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski*, wyd. GUS, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Warszawa – Wrocław 1999.
- [21] *Federacja czy rozpad Rosji*, wyd. Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 1994.
- [22] *Geografia fizyczna świata*, wyd. PWN, Warszawa.
- [23] *Geograficzno-wojskowa charakterystyka Ukrainy*, wyd. WSI, Warszawa 1998.
- [24] *Hydrologischer Atlas der Bundesrepublik Deutschland*, wyd. Deutsche Forschungsgemeinschaft, Bonn 1979
- [25] Kondracki J., *Fizycznogeograficzna regionalizacja Niemiec i terenów przyległych w układzie dziesiętnym*, Przegląd Geograficzny, T. LXIX, z. 1-2, 1997.
- [26] Koziarski S., *Autostrady w Niemczech*, Wiadomości Geograficzne.
- [27] Lach Z., *Wojskowo-geograficzna charakterystyka Białorusi*, AON, Warszawa 1996.
- [28] Lach Z., Skrzyp J., *Republika Federalna Niemiec*, AON, Warszawa 1999.
- [29] *Leksykon państw świata 93/94*, wyd. Real Press, Warszawa 1993.
- [30] *Lietuviai Lenkijoje 1994*, Vilnius – Varšuva 1995, wyd. Lietuvos Respublikos Staistikos Departamentas Lenkijos Respublikos Staistikos Valdyba.
- [31] Maryański A. i zespół, *Geografia gospodarcza Rosji*, PWE, Warszawa 1996.
- [32] Mištera L., Bašovsku O., Demek J., *Geografie Československé socialistické republiky*, Praha 1985.
- [33] *Niemcy w świetle liczb i faktów*, wyd. Societäts – Verlag, Frankfurt nad Menem, 1999.
- [34] Niezbrzycki J., *Polesie*, Warszawa 1930.
- [35] Ochmański J. *Historia Litwy*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1982.
- [36] Otok S., *Geografia polityczna*, wyd. PWN, Warszawa 1999.
- [37] Parucki Z., *Geografia wojenna i polityczna*, wyd. MON, Warszawa 1979.
- [38] Piskożub A., *Dziedzictwo polskiej przestrzeni*, wyd. Ossolineum, 1987.

- [39] *Polska i Niemcy, Geografia sąsiedztwa w nowej Europie*, wyd. Universitas, Kraków 1995.
- [40] Przewłocki J., *Europa Środkowa jako obszar interesów regionalnych*, wyd. Uniwersytet Śląski, Katowice 1999.
- [41] Przybyła S., *Litwa*, wyd. MON, Warszawa 1998.
- [42] *Rocznik Statystyki Międzynarodowej*, wyd. GUS, Warszawa 2000.
- [43] *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. GUS, Warszawa 2000.
- [44] *Rossijskaja Fiederacyja w 1998 godu*, Statisticzeskij jeżegodnik, Moskwa 1999.
- [45] Rydzikowski W., *Transport*, wyd. PWN, Warszawa 1998.
- [46] Schulze M., *Europa obraz kontynentu*, wyd. Muza S.A., Warszawa 1997.
- [47] Skrzyp J., *Wojskowo-geograficzna charakterystyka państw Europy Środkowej*, AON, Warszawa 1994.
- [48] Skrzyp J., *Wojskowo-geograficzna charakterystyka Federacji Rosyjskiej; część europejska*, wyd. AON, Warszawa 1997.
- [49] Skrzyp J., Lach Z.; *Wojskowo-geograficzna charakterystyka Ukrainy*, AON, Warszawa 1995.
- [50] Skrzyp J., Lach Z., *Federacja Rosyjska – Obwód Kaliningradzki*, AON, Warszawa 1996.
- [51] *Štatisticka ročenka Bratislava, hl. Mesto SSR, Zápodoslovenský, Stredoslovenský a Východoslovenský kraj 1986, 1990 i 1992*.
- [52] *Štatisticka ročenka SSR*, Bratislava 1992.
- [53] *Statistisches Jahrbuch - Deutschland, 1999,2000*.
- [54] *The World Factbook 2000*, CIA ; (<http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/>).
- [55] Stolarczyk M., *Europa Środkowa w polityce zagranicznej Niemiec*, Warszawa 1998.
- [56] *Ukraina*, wyd. UJ, Kraków 1970.
- [57] *Ukraina – znaki zapytania*, wyd. PAP, Warszawa 1990.
- [58] Umiastowski R., *Geografia Wojenna Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1924.

- [59] Walczak W., *Republika Federalna Niemiec*, wyd. PWN, Warszawa 1979.
- [60] Walczak W., *Słownik geografii NRD*, wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa 1976.
- [61] Wendt J., *Geopolityczne aspekty tranzytu w Europie Środkowej*, wyd. JGiPZ PAN, Warszawa 1999.
- [62] Wisner H., *Litwa i Litwini. Szkice z dziejów państwa i narodu*, Olsztyn 1991.
- [63] Wojtaszczyk A., Jarosińska M., *Kraje związkowe Republiki Federalnej Niemiec*, wyd. Elipsa, Warszawa 1998.
- [64] Zagórski R., *Mapa Republiki Litewskiej*, Celestynów 1999.
- [65] Zieliński E., *Rosja Współczesna*, wyd. Elipsa, Warszawa 1994.

AUSTRIA (Republika Austrii)

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Położenie geograficzne:*
 - 10° – 17° – dł. wsch. (E)
 - 46° – 49° – szer. półn. (N)
- *Powierzchnia:* ogółem 83 858 km², w tym:
 - obszar lądowy 82 738 km²;
 - wody wewnętrzne 1 120 km²
- *Granice lądowe:* ogółem 2 562 km: w tym z Czechami 362 km, Niemcami 784 km, Węgrami 366 km, Włochami 430 km, Lichtensztajnem 35 km, Słowacją 91 km, Słowenią 330 km, Szwajcarią 164 km
- *Wysokości ekstremalne:*
 - najwyższy punkt: Grossglockner – 3 797 m;
 - najniższy: Neusiedler See – 115 m n.p.m
- *Użytkowanie terenu:*
 - grunty orne – 17%
 - sady – 1%
 - łąki i pastwiska – 23%
 - lasy i zadrzewienie – 38%
 - pozostałe – 20%
- *Tereny zmeliorowane:* 40 km²

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 8 139,3 tys. (1999)
- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 17% (mężczyźni 702 tys., kobiety 666 tys.);
 - 15 - 64 lat: 68% (mężczyźni 2 792 tys., kobiety 2 713 tys.);
 - 65 i więcej lat: 15% (mężczyźni 478 tys., kobiety 787 tys.);

- *Przyrost naturalny*: 0,09‰
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców*: 9,62
- *Liczba zgonów na 1000 mieszkańców*: 10,04
- *Migracja netto*: 1,32 migrantów/1000 mieszkańców
- *Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet)*:

– do 15 lat	1,05	
– 15 - 64	1,03	
– 65 i więcej lat	0,61	
średnia	0,95	
- *Średnia długość życia*: 77,5 lat, w tym: mężczyźni 74,3 lat, kobiety 80,8 lat
- *Struktura narodowościowa*:

– Austriacy	99,4%	– Słowenci	0,2%
– Chorwaci	0,3%	– inni	0,1%
- *Wyznania*: rzymskokatolickie 78%, protestanckie 5,0%, inne 17%
- *Język*: niemiecki (urzędowy), słoweński
- *Urbanizacja*: 58%
- *Średnia gęstość zaludnienia*: 95,4 osób/km².

2.2. Osadnictwo

Największe miasta: Wiedeń (1,5 mln mieszkańców), Graz (241 tys.), Linz (205 tys.), Salzburg (138 tys.), Innsbruck (117 tys.), Klagenfurt (87 tys.).

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy*: Parlamentarno-demokratyczna republika związkowa
- *Nazwa państwa*:

– konwencjonalna pełna:	Republic of Austria
– konwencjonalna skrócona:	Austria
– lokalna pełna:	Republik Oesterreich
– lokalna skrócona:	Oestreich
- *Stolica*: Wiedeń
- *Święta państwowe*: 16 grudnia

- *Konstytucja*: 1920, 1929, 1945
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Rada Narodowa (183 członków), Rada Związkowa (63 członków)

3.2. Podział administracyjny

9 krajów związkowych (Burgenland, Kaemten, Niederoesterreich, Salzburg, Steiermark, Tirol, Voralberg, Wien).

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: ropa naftowa, gaz ziemny, magnezyt, ruda żelaza, sól kamienna, grafit
- *Wielkość i kierunki eksportu*: 62,5 mld \$ (Niemcy 35%, Włochy 8,3%, Europa Środkowa i Wschodnia 17,6%, Węgry 4,9%, Japonia 1,3%, USA 3,7%)
- *Wielkość i kierunki importu*: 65,8 mld \$ (Niemcy 41,7%, Włochy 8%, Europa Środkowa i Wschodnia 11%, Węgry 3,1%, Japonia 2,2%, USA 5,4%)
- *Produkcja energii elektrycznej*: 56,1 mld kWh, w tym:
 - elektrownie ciepłne 34,4%
 - elektrownie wodne 65,6%
 - elektrownie jądrowe 0%
 - elektrownie inne 0%
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej*: 184,5 mld \$
- *Realne tempo wzrostu*: 2,9%
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca*: 22 700 \$
- *Udział sektora gospodarki w produkcie krajowym*:
 - rolnictwo 1,4%
 - przemysł 30,8%
 - usługi 67,8%
- *Inflacja*: 0,9%
- *Siła robocza ogółem*: 3,7 mln
- *Siła robocza według zatrudnienia w sektorach*:
 - przemysł i budownictwo 29,0%
 - rolnictwo 0,7%
 - usługi 67,7%

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje*: ogółem 5 849 km, w tym:
 - normalnotorowe 5 470 km
 - szerokotorowe 0
 - wąskotorowe 379 km
- *Drogi*: ogółem 129 061 km, w tym:
 - utwardzone 129 061 km
 - nieutwardzone 0 (1998)
- *Drogi wodne*: ogółem 358 km
- *Rurociągi*:
 - ropy naftowej i produktów naftowych 777 km
 - gazu ziemnego 840 km
- *Porty śródlądowe*: Linz, Wiedeń, Enns, Krems
- *Porty lotnicze*: ogółem 55, w tym:
 - a. *Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości*:

– powyżej 3 047 m	– 1
– 2 438 - 3 047 m	– 5
– 1 524 - 2 437 m	– 1
– 914 - 1 523 m	– 3
– poniżej 914 m	– 12
Razem	22
 - b. *Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości*:

– 2 438 - 3 047	– 0
– 1 524 - 2 437	– 0
– 914 - 1 523 m	– 4
– poniżej 914 m	– 29
Razem	33

6. SIŁY ZBROJNE

- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne* (mężczyźni w wieku 15-49 lat) 2 092 tys.
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne* (mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej) 1 735 tys.
- *Liczba mężczyzn osiągniętych wiek poborowy w danym roku*: 48,9 tys.
- *Wydatki na obronność*: 1,8 mld \$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB*: 0,82%

BIAŁORUŚ (Republika Białoruś)

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Polożenie geograficzne:*
23°11' – 32°47' dł. wsch. (E)
51°16' – 56°10' szer. półn. (N)
- *Powierzchnia:* ogółem 207,6 tys. km², w tym:
– obszar lądowy 207,6 tys. km², łącznie z wodami śródlądowymi, które obejmują 2% terytorium
- *Granice lądowe:* ogółem 2 909 km, w tym: z Polską 416 km, Ukrainą 891 km, Rosją 959 km, Łotwą 141 km, Litwą 502
- *Granice morskie:* 0
- *Wylączna strefa ekonomiczna:* 0
- *Wody terytorialne:* 0
- *Wysokości ekstremalne:*
– najwyższe wzniesienie: Góra Dzierżyńska 345 m n.p.m.
– najniższy punkt 80-90 m n.p.m.
- *Użytkowanie terenu:*
– grunty orne 29%
– łąki i pastwiska 15%
– lasy i zadrzewienie 36%
– pozostałe 20%
- *Tereny zmeliorowane:* około 10 000 km²

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 10 179,1 tys. (1999), w tym:
mężczyźni 4 747,2 tys.; kobiety 5 431,9 tys.)
- *Struktura wiekowa:*
0 - 14 lat: 19% (mężczyźni 1 024,8 tys., kobiety 981,8 tys.);
15 - 64 lat: 68% (mężczyźni 3 280,5 tys., kobiety 3 549,6 tys.);
65 i więcej lat: 13% (mężczyźni 460,4 tys., kobiety 882,0 tys.):

- *Przyrost naturalny*: – 4,9‰ (1999)
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców*: 9,3
- *Liczba zgonów na 1000 mieszkańców*: 14,2
- *Migracja netto*: 3,1 migrantów/1000 mieszkańców
- *Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet)*:

– do 15 lat	1,04		
– 15 – 64	0,92		
– 65 i więcej lat	0,52		
	średnia 0,87		
- *Średnia długość życia (1999)*: 68 lat, w tym: mężczyźni 62 lata, kobiety 74 lata
- *Struktura narodowościowa*:

– Białorusini	77,9%	– Ukraińcy	2,9%
– Rosjanie	13,2%	– inni	1,9%
– Polacy	4,1 %		
- *Wyznania*: prawosławne 80%, inne (rzymskokatolickie, protestanckie, judaizm) – 20%
- *Język*: białoruski, rosyjski, inne
- *Alfabetyzacja*: 98%
- *Urbanizacja*: 70%

2.2. Osadnictwo

System osadniczy Białorusi tworzą 104 miasta i 108 osiedli typu miejskiego. Gęstość sieci osadniczej jest mała, gdyż średnia odległość między miastami wynosi około 40 km. Najwięcej miast jest w obwodach mińskim, brzeskim, witebskim i homelskim. Miast z liczbą ludności powyżej 50 tys. mieszkańców jest 22, powyżej 100 tys. – 15.

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy*: republika
- *Nazwa państwa*:

– konwencjonalna pełna:	Republic of Belarus
– konwencjonalna skrócona:	Belarus
– lokalna pełna:	Respublika Biełarus
– lokalna skrócona:	-

- *Stolica*: Mińsk
- *Święta państwowe*: 25 sierpień, 3 lipca
- *Konstytucja*: 30 marca 1994 (przyjęta w referendum 27 listopada 1996 r.)
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Rada Najwyższa

3.2. Podział administracyjny

Ukraina podzielona jest na 6 obwodów i 1 miasto wydzielone (Mińsk). Są to: brzeski, homelski, grodzieński, mohylewski, miński, witebski. Obwody dzielą się na rejony, których jest 118. Sieć osadnictwa wiejskiego obejmuje 24 222 wsie skupione w 1 456 Radach Wiejskich.

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: sól potasowa, sól kamienna, ropa naftowa, węgiel brunatny, ruda żelaza
- *Wielkość i kierunki eksportu*: 6 mld \$ (Rosja 66%, Ukraina, Niemcy, Polska, Litwa)
- *Wielkość i kierunki importu*: 6,4 mld \$ (Rosja 54%, Ukraina, Niemcy, Polska)
- *Produkcja energii elektrycznej*: 21,9 mld kW·h (1998), w tym:
 - elektrownie ciepłone 99,9%
 - elektrownie wodne 0,1%
 - elektrownie jądrowe 0
 - elektrownie inne 0,0%
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej*: 55,2 mld \$ (1999)
- *Realne tempo wzrostu*: 1,5%
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca*: 5,3 tys. \$
- *Udział sektorów gospodarki w produkcji krajowym*:
 - rolnictwo 23%
 - przemysł 28%
 - usługi 49%
- *Ludność żyjąca w ubóstwie*: b. d.
- *Inflacja*: 182% (1998)

- *Siła robocza ogółem:* 4,3 mln
- *Siła robocza według zatrudnienia w sektorach:*
 - rolnictwo i leśnictwo 19%
 - przemysł i budownictwo 40%
 - usługi 41%

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje:* ogółem 5 563 km, w tym:
 - szerokotorowe 5 563 (zelektryfikowanych 894 km);
- *Drogi:* ogółem 63,4 tys. km, w tym:
 - utwardzone 60,6 tys. km
 - nieutwardzone 2,8 tys. km
- *Drogi wodne:* 2 493 km
- *Rurociągi:*
 - ropy naftowej i produktów naftowych 2 906 km, w tym 1470 km ropociągów
 - gazu ziemnego 7,1 tys. km, w tym ponad 5 tys. km gazociągów magistralnych
- *Porty morskie:* 0
- *Porty śródlądowe:* b.d.
- *Porty lotnicze:* ogółem 118 (1996), w tym:
 - a. Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości:

– powyżej 3 047 m	– 2
– 2 438 - 3 047 m	– 18
– 1 524 - 2 437 m	– 5
– 914 - 1 523 m	– 0
– poniżej 914 m	– 11
Razem	36
 - b. Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości:

– powyżej 3 047 m	– 1
– 2 438 - 3 047 m	– 6
– 1 524 - 2 437 m	– 4
– 914 - 1 523 m	– 9
– poniżej 914 m	– 62
Razem	82

6. SIŁY ZBROJNE

- *Rodzaje sił zbrojnych:* wojska lądowe, wojska lotnicze, wojska obrony powietrznej, jednostki centralnego podporządkowania
- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne:*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat) 2 700 tys.
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne:*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej): 2 115 tys.
- *Liczba mężczyzn osiągających wiek poborowy w danym roku:* 79,9 tys.
- *Wydatki na obronność:* 662 mln \$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB:* 1,2%

CZECHY (Republika Czeska)

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Położenie geograficzne:*
 - 12° – 19° dł. wsch. (E)
 - 48,5° – 51° szer. półn. (N)
- *Powierzchnia:* ogółem 78 866 km², w tym:
 - obszar lądowy 77 276 km²;
 - wody wewnętrzne 1 590 km²
- *Granice lądowe:* ogółem 2 013 km, w tym: z Austrią 362 km, Niemcami 646 km, Polską 790 km, Słowacją 215 km.
- *Granice morskie:* 0
- *Wylączna strefa ekonomiczna:* 0
- *Wody terytorialne:* 0
- *Wysokości ekstremalne:*
 - najwyższy punkt: Śnieżka (*Sněžka*) 1602 m n.p.m.
 - najniższy punkt: rzeka Łaba (m. *Hřensko*) 115 m n.p.m.
- *Użytkowanie terenu:*
 - grunty orne 41%
 - sady 2%
 - łąki i pastwiska 11%
 - lasy i zadrzewienie 34%
 - pozostałe 12%
- *Tereny zmeliorowane:* 240 km²

LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 10 272,2 tys. (2000)
- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 16% (mężczyźni 866,7 tys., kobiety 823,8 tys.);
 - 15 - 64 lat: 70% (mężczyźni 3 579,5 tys., kobiety 3 578,0 tys.);
 - 65 i więcej lat: 14% (mężczyźni 547,5 tys., kobiety 876,8 tys.) (2000)

- *Przyrost naturalny*: – 2‰ (2000)
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców*: 9,1
- *Liczba zgonów na 1000 mieszkańców*: 10,9
- *Migracja netto*: 0,95 migrantów/1000 mieszkańców
- *Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet)*:

do 15 lat	1,05		
15 - 64	1,00		
65 i więcej lat	0,62		
średnia	0,95	(2000)	
- *Średnia długość życia*: 74,5 lat, w tym: mężczyźni 71,0 lat, kobiety 78,2 lat
- *Struktura narodowościowa*:

Czesi	94,6%	-- Niemcy	0,5%
- Słowacy	3,1%	-- Węgrzy	0,2%
- Polacy	0,6 %	-- Romowie	0,3%
		-- inni	0,7%
- *Wyznania*: ateści 39,8%, rzymskokatolickie 39,2%, protestanckie 4,6%, prawosławne 3,0%, inne 13,4%.
- *Język*: czeski (urzędowy), słowacki (około 300 tys. osób)
- *Alfabetyzacja*: 99,9%
- *Urbanizacja*: 76,0%

2.2. Osadnictwo

W Czechach występuje ponad 15 tys. jednostek urbanistycznych (miast, wsi i osiedli). Miast o liczbie ludności 50-100 tys. mieszkańców jest 17 (1996), a z liczbą ludności powyżej 100 tys. – 5. Łącznie w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców żyje 23,4% ludności kraju.

Największą aglomeracją miejską jest Praga, w skład której wchodzi także miasta znajdujące się w odległości 30-35 km od stolicy.

Do dużych ważnych aglomeracji należą: ostrawska, brneńska, ustecko-mostecko-chomutowska i kilka innych.

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy*: demokracja parlamentarna
- *Nazwa państwa*:
 - konwencjonalna pełna: Czech Republic
 - konwencjonalna skrócona: Czech Republic
 - lokalna pełna: Česká Republika
 - lokalna skrócona: -
- *Stolica*: Praga
- *Święta państwowe*: 8 maja, 28 października
- *Konstytucja*: 1992
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Parlament (220 członków), Senat (81 członków)

3.2. Podział administracyjny

Terytorium Czech dzieli się na¹ 14 regionów (*kraj*), w tym miasto stołeczne Praga. Są to: Praga (m. stoł. Praga), Centralna Bohemia, Czeskie Budziejowice (Południowa Bohemia), Pilzno (Południowo-Zachodnia Bohemia), Karlove Vary (Zachodnia Bohemia), Usti nad Łabą (Północno-Zachodnia Bohemia), Liberec (Północna Bohemia), Hradec Kralove (Północno-Wschodnia Bohemia), Pardubice (Wschodnia Bohemia), Jihlava (Zachodnia Moravia), Brno (Południowa Moravia), Ołomuniec (Centralna Moravia), Ostrava (Północna Moravia) i Žlin (Wschodnia Moravia).

Regiony dzielą się na powiaty (*okresy*). Łącznie w Czechach jest 73 powiaty i 4 miasta na prawach powiatu (Brno, Ostrawa, Pilzno i Praga).

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: węgiel kamienny i brunatny, kaolin, grafit
- *Wielkość i kierunki eksportu*: 26,9 mld \$ (Niemcy 42%, Słowacja 8%, Austria 6%, Polska 6%, Francja 4%) (1999)

¹ Nowy podział administracyjny wg przedstawionego projektu miał obowiązywać od 1 stycznia 2000 r.; jego wdrożenie przesunięto w czasie, źródło [16], s. 27.

- *Wielkość i kierunki importu:* 29 mld \$ (Niemcy 34%, Słowacja 6%, Rosja 6%, Austria 6%, Francja 5%) (1999)
- *Produkcja energii elektrycznej:* 61,5 mld kWh, w tym:
 - elektrownie ciepłne 75,5%
 - elektrownie wodne 2,6%
 - elektrownie jądrowe 20,4%
 - elektrownie inne 1,5%
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej:* 116,7 mld \$ (1999)
- *Realne tempo wzrostu:* -0,5% (1999)
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca:* 11 700 \$ (1999)
- *Udział sektorów gospodarki w produkcji krajowym:*
 - rolnictwo 5%
 - przemysł 42%
 - usługi 53%
- *Ludność żyjąca w ubóstwie:* 10%
- *Inflacja:* 2,5% (1999)
- *Sila robocza ogółem:* 5,203 mln (1999)
- *Sila robocza według zawodów:*
 - rolnictwo 5,6%
 - przemysł 32,0%
 - usługi 46,8%
 - budownictwo 8,7%
 - transport i komunikacja 6,9% (1999)

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje:* ogółem 9 435 km (normalnotorowe), w tym: zelektryfikowanych 2 946 km; o podwójnych torach 1 868 km
- *Drogi:* ogółem 127 693 km w tym:
 - utwardzone 127 693 (ekspresowe 498 km)
 - nieutwardzone 0 (1999)
- *Drogi wodne:* 677 km
- *Rurociągi:*
 - ropy naftowej i produktów naftowych 581 km (1994)
 - gazu ziemnego 53 000 km (łącznie z dystrybucyjnymi): tranzytowe 5 400 km

- *Porty morskie*: brak własnych
- *Porty śródlądowe*: Decin, Praga, Usti nad Labem
- *Morska żegluga handlowa*:
 - liczba statków (powyżej 1000 GRT) b.d.
 - wyporność – GRT/ - DWT b.d.
- *Porty lotnicze*: ogółem 114, w tym:
 - a. Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości:

– powyżej 3 047 m	– 2
– 2 438 - 3 047 m	– 10
– 1 524 - 2 437 m	– 14
– 914 - 1 523 m	– 1
– poniżej 914 m	– 16
Razem	43 (1999)
 - b. Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości:

– 1 524 - 2 437 m	– 1
– 914 - 1523 m	– 28
– poniżej 914 m	– 42
Razem	71

6. SIŁY ZBROJNE

- *Rodzaje sił zbrojnych*: wojska lądowe, wojska lotnicze i obrony powietrznej, wojska obrony cywilnej (terytorialnej), wojska kolejowe
- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne*:
(mężczyźni w wieku 15-49 lat) 2 669,5 tys.
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne*:
(mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej): 2 035,2 tys.
- *Liczba mężczyzn osiągających wiek poborowy w danym roku*: 70,7 tys.
- *Wydatki na obronność*: 1,2 mld \$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB*: 1,9%

LITWA (*Republika Litewska*)

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Położenie geograficzne:*
23°56' - 26°51' dł. wsch. (E)
53°54' - 56°27' szer. półn. (N)
- *Powierzchnia:* ogółem 65,2 tys. km², w tym:
 - obszar lądowy 65,2 tys. km²
 - wody wewnętrzne 0
- *Granice lądowe:* ogółem 1 702 km, w tym: z Polską 103 km, Białorusią 660 km, Łotwą 576 km, Rosją 273 km
- *Granice morskie:* 90 km
- *Wylączna strefa ekonomiczna:* 0
- *Wody terytorialne:* 12 n mile
- *Wysokości ekstremalne:*
 - najwyższy punkt: Juozapine 293,6 m n.p.m.
 - najniższy punkt: Bałtyk 0,0 m
- *Użytkowanie terenu:*
 - grunty orne 35%
 - łąki i pastwiska 19%
 - lasy i zadrzewienie 31%
 - pozostałe 15%
- *Tereny zmeliorowane:* 430 km² (1993)

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 3 698,5 tys. (2000)
- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 20% (mężczyźni 374,2 tys., kobiety 357,2 tys.);
 - 15 - 64 lat: 67% (mężczyźni 1 198,7 tys., kobiety 1 274,5 tys.);
 - 65 i więcej lat: 13% (mężczyźni 171,0 tys., kobiety 322,9); (2000)
- *Przyrost naturalny:* – 3 ‰
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców:* 9,8

- Liczba zgonów na 1000 mieszkańców: 12,9
- Migracja netto: 0,16 migrantów/1000 mieszkańców
- Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet):

– do 15 lat	1,04	
– 15 - 64	0,94	
– 65 i więcej lat	0,53	
średnia	0,89	
- Średnia długość życia: 72 lat, w tym: mężczyźni 67 lat, kobiety 77 lat
- Struktura narodowościowa:

– Litwini	80,6%	– Ukraińcy	0,9%
– Rosjanie	8,7%	– Żydzi	0,8%
– Polacy	7,0%	– Tatarzy	0,1%
– Białorusini	1,6%	– inni	0,3%
- Wyznania: rzymskokatolickie, protestanckie, prawosławne, luteraniskie, ewangelickie, islamskie, judaistyczne
- Język: litewski (urzędowy), rosyjski, polski
- Alfabetyzacja: 98%
- Urbanizacja: 68%

2.2. Osadnictwo

Podstawową strukturę sieci osadniczej stanowi 114 miast i ponad 19 tys. osiedli wiejskich. Miasta z liczbą ludności powyżej 50 tys. mieszkańców jest 7. Są to: Wilno (578 tys.), Kowno (414 tys.), Kłajpeda (203 tys.), Szawle 147 tys.), Poniewież (134 tys.), Olita (77 tys.) i Mariampol (52 tys.)

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- Ustrój państwa: demokracja parlamentarna
- Nazwa państwa:

– konwencjonalna pełna:	Republic of Lithuania
– konwencjonalna skrócona:	Lithuania
– lokalna pełna:	Lietuvos Respublika
– lokalna skrócona:	Lietuva

- *Stolica*: Wilno (*Vilnius*)
- *Święta państwowe*: 6 września
- *Konstytucja*: 25 października 1992
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Parlament (jednoizbowy, liczący 141 posłów)

3.2. Podział administracyjny

Litwa podzielona jest na 44 powiaty skupione w 10 okręgach. Okręgi (*Apskritis*) to: Olita (*Alytus*), Kowno (*Kaunas*), Kłajpeda (*Klaipėda*), Mariampol (*Marijampolė*), Poniewież (*Panevėžys*), Szawle (*Siauliai*), Taurogi (*Tauragė*), Telsza (*Telšiai*), Utena (*Utena*), Wilno (*Vilnius*).

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: ropa naftowa oraz ruda żelaza i sól kamienna (rozpoznane, ale jeszcze nie eksploatowane)
- *Wielkość i kierunki eksportu*: 3,3 mld \$ (Rosja 17%, Niemcy 16%, Łotwa 13%, Dania 6%, Białoruś 5%) (1999)
- *Wielkość i kierunki importu*: 4,5 mld \$ (Rosja 20%, Niemcy 16%, Dania 4%, Białoruś 2%, Łotwa 2%) (1999)
- *Produkcja energii elektrycznej*: 15,6 mld kW·h, w tym:
 - elektrownie ciepłe 13,1%
 - elektrownie wodne 4,3%
 - elektrownie jądrowe 82,6%
 - elektrownie inne 0,0%
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej*: 17,3 mld \$ (1999)
- *Realne tempo wzrostu*: -3,0% (1999)
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca*: 4,8 tys. \$
- *Udział sektora gospodarki w produkcji krajowym*:
 - rolnictwo 10%
 - przemysł 32%
 - usługi 58%
- *Ludność żyjąca w ubóstwie*: b. d.
- *Inflacja*: 0,3% (1999)
- *Siła robocza ogółem*: 1,8 mln

- *Siła robocza według zatrudnienia w sektorach:*
 - rolnictwo i leśnictwo 20%
 - przemysł i budownictwo 30%
 - usługi i inne 50%

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje:* ogółem 2 506 km, w tym:
 - szerokotorowe 2 486 (zelektryfikowanych 122 km)
 - normalnotorowe 20 km (1999)
- *Drogi:* ogółem 73,6 tys. km, w tym:
 - utwardzone 67,0 tys. km (ekspresowe 417 km)
 - nieutwardzone 6,6 tys. km (1999)
- *Drogi wodne:* 600 km
- *Rurociągi:*
 - ropy naftowej i produktów naftowych 500 km
 - gazu ziemnego 760 km (1999)
- *Porty morskie:* Kłajpeda
- *Porty śródlądowe:* Kowno
- *Morska żegluga handlowa:*
 - liczba statków 52
 - wyporność 316 319 GRT/351 700 DWT
- *Porty lotnicze:* ogółem 96, w tym:
 - a. Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości:

– powyżej 3 047 m	– 3	
– 2 438 - 3 047 m	– 2	
– 1 524 - 2 437 m	– 4	
– 914 - 1 523 m	– 2	
– poniżej 914 m	– 14	
Razem	25	(1994)
 - b. Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości:

– powyżej 3 047 m	– 0	
– 2 438 - 3 047 m	– 1	
– 1 524 - 2 437 m	– 1	
– 914 - 1 523 m	– 6	
– poniżej 914 m	– 63	
Razem	71	

6. SIŁY ZBROJNE

- *Rodzaje sił zbrojnych:* wojska lądowe, marynarka wojenna, siły powietrzne
- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne:*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat) 940,4 tys. (2000)
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne:*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej): 727.6 tys.
- *Liczba mężczyzn osiągających wiek poborowy w danym roku:* 27,3 tys.
- *Wydatki na obronność:* 181 mln \$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB:* 1,5%

MOŁDAWIA

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Położenie geograficzne:*
 - 27° - 30° - dł. wsch. (E)
 - 45° - 48° - szer. półn. (N)
- *Powierzchnia:* ogółem 33 843 km², w tym:
 - obszar lądowy 33 371 km²;
 - wody wewnętrzne 472 km²
- *Granice lądowe:* ogółem 1 389 km: w tym z Rumunią 450 km, Ukrainą 939km,
- *Wysokości ekstremalne:*
 - najwyższy punkt: Mont Balanestu - 430 m n.p.m.
 - najniższy: rzeka Nistr - 2 m n.p.m.
- *Użytkowanie terenu:*
 - grunty orne – 53%
 - sady – 14%
 - łąki i pastwiska – 13%
 - lasy i zadrzewienie – 13%
 - pozostałe – 7%
- *Tereny zmeliorowane:* 3 110 km²

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe:

- *Ludność ogółem:* 4 460,8 tys. (1999)
- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 24% (mężczyźni 555 tys., kobiety 536 tys.);
 - 15 - 64 lat: 66% (mężczyźni 1 408 tys., kobiety 1 530 tys.);
 - 65 i więcej lat: 10% (mężczyźni 160 tys., kobiety 272 tys.);
- *Przyrost naturalny:* 0,1‰
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców:* 14,4
- *Liczba zgonów na 1000 mieszkańców:* 12,5
- *Migracja netto:* -0,92 migrantów/1000 mieszkańców

- *Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet):*

– do 15 lat	1,04		
– 15 - 64	0,92		
– 65 i więcej lat	0,59		
średnia	0,91		
- *Średnia długość życia:* 64,4 lat, w tym: mężczyźni 59,8 lat, kobiety 69,2 lat
- *Struktura narodowościowa:*

– Mołdawianie	64,5%	– Żydzi	1,5%
– Ukraińcy	13,8%	– Bułgarzy	2%
– Rosjanie	13,0%	– inni	1,7%
– Gagauzi	3,5%		
- *Wyznania:* prawosławne 60%, judaizm 10%, inne 30%
- *Język:* rumuński, rosyjski, gagauski
- *Alfabetyzacja:* 96%
- *Urbanizacja:* 47%

2.2. Osadnictwo

Największe miasta: Kiszyniów (700 tys.), Tyraspol (173 tys.), Bielce (157 tys.), Bendery (130 tys.).

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy:* Republika
- *Nazwa państwa:*

– konwencjonalna pełna:	Republic of Moldova
– konwencjonalna skrócona:	Moldova
– lokalna pełna:	Republica Moldova
– lokalna skrócona:	Moldovia
- *Stolica:* Kiszyniów
- *Święta państwowe:* 27 sierpnia 1991
- *Konstytucja:* 28 lipca 1994
- *Głowa państwa:* prezydent
- *Organ ustawodawczy:* Parlament (380 członków)

3.2. Podział administracyjny

40 rejonów i 4 miasta wydzielone (Bendery, Bielce, Kiszyniów, Tyraspol)

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: lignity, fosforyty, gips
- *Wielkość i kierunki eksportu*: 633 mln \$ (Rosja 58%, Kazachstan, Ukraina, Białoruś, Rumunia, USA, Niemcy, Włochy)
- *Wielkość i kierunki importu*: 1,02 mld \$ (Rosja 26%, Ukraina 20%, Białoruś, Rumunia, Włochy)
- *Produkcja energii elektrycznej*: 832,5 mld kWh, w tym:
 - elektrownie ciepłe 96,1%
 - elektrownie wodne 3,9%
 - elektrownie jądrowe 0
 - elektrownie inne 0
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej*: 10 mld \$
- *Realne tempo wzrostu*: - 8,6%
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca*: 2 200 \$
- *Udział sektora gospodarki w produkcji krajowym*:
 - rolnictwo 30%
 - przemysł 29%
 - usługi 41%
- *Inflacja*: 18,3%
- *Siła robocza ogółem*: 1,7 mln
- *Siła robocza według zatrudnienia w sektorach*:
 - przemysł i budownictwo 14,3%
 - rolnictwo 40,2%
 - usługi 45,5%

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje*: ogółem 1 328 km
- *Drogi*: ogółem 12 300 km, w tym:
 - utwardzone 10 738 km
 - nieutwardzone 1 562
- *Drogi wodne*: ogółem 424 km

- *Rurociągi*: 310 km:
- *Porty lotnicze*: ogółem 26, w tym:
 - a. *Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości*:

– powyżej 3 047 m	– 1
– 2 438 - 3 047 m	– 2
– 1 524 - 2 437 m	– 2
– 914 - 1 523 m	– 0
– poniżej 914 m	– 3
Razem	8
 - b. *Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości*:

– 2 438 - 3 047	– 3
– 1 524 - 2 437	– 2
– 914 - 1 523 m	– 5
– poniżej 914 m	– 8
Razem	18

6. SIŁY ZBROJNE

- *Rodzaje sił zbrojnych*: siły lądowe, siły powietrzne, siły wewnętrzne
- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat) 1 152 tys.
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej) 908 tys.
- *Liczba mężczyzn osiągających wiek poborowy*
w danym roku: 38,7 tys.
- *Wydatki na obronność*: 6,3 mln \$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB*: 1,0%

NIEMCY (Republika Federalna Niemiec)

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Położenie geograficzne:*
6° - 15° dł. wsch. (E)
47° - 55° - szer. półn. (N)
- *Powierzchnia:* ogółem 357 021 km², w tym:
 - obszar lądowy 349 223 km²;
 - wody wewnętrzne 7 798 km²
- *Granice lądowe:* ogółem 3 786 km, w tym z Austrią 784 km (bez J. Bodeńskiego), Belgią 157 km, Republiką Czeską 811 km, Danią 68 km, Francją 451 km, Luksemburgiem 138 km, Holandią 577 km, Polską 456 km, Szwajcarią 334 km (bez J. Bodeńskiego)
- *Granice morskie:* 2 389 km
- *Wylączna strefa ekonomiczna:* 200 n mile
- *Wody terytorialne:* 12 n mile
- *Wysokości ekstremalne:*
 - najwyższy punkt: Zugspitz 2 962 m n.p.m.
 - najniższy punkt: Freepsum 2 m p.p.m.
- *Użytkowanie terenu:*
 - grunty orne 33%
 - łąki i pastwiska 15%
 - lasy i zadrzewienie 31%
 - pozostałe 21%
- *Tereny zmeliorowane:* 4 750 km²

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 82 087,4 tys. (1999)
- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 15% (mężczyźni 6 495,9 tys., kobiety 6 172,4 tys.);
 - 15 - 64 lat: 68% (mężczyźni 28 687,3 tys., kobiety 27 526,7 tys.);
 - 65 i więcej lat: 12% (mężczyźni 4 990,1 tys., kobiety 8 215,1 tys.);

- *Przyrost naturalny*: – 4,1 ‰
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców*: 6,68
- *Liczba zgonów na 1000 mieszkańców*: 10,76
- *Migracja netto*: 2,1 migrantów/1000 mieszkańców
- *Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet)* :

– do 15 lat	1,05		
– 15 - 64	1,04		
– 65 i więcej lat	<u>0,61</u>		
średnia	0,96		
- *Średnia długość życia*: 77,4 lat, w tym: mężczyźni 74,3 lata, kobiety 80,1 lat
- *Struktura narodowościowa*:

– Niemcy	91,5%	– Grecy	0,4%
– Turcy	2,4%	– Polacy	0,4%
– Włosi	0,7%	– inni	4,6%
- *Wyznania*: rzymskokatolickie 34%, protestanckie 38%, islam 1,7%, inne 26,3%
- *Język*: niemiecki
- *Alfabetyzacja*: 99%
- *Urbanizacja*: 85%

2.2. Osadnictwo

Sieć miast w Niemczech jest bardzo gęsta w części zachodniej, szczególnie w Północnej Nadrenii-Westfalii, gdzie znajduje się 30 miast powyżej 100 000 mieszkańców, natomiast rzadka w części wschodniej (Meklemburgia-Pomorze Przednie, Brandenburgia i Szlezwik-Holsztyn po 2 miasta powyżej 100 000 mieszkańców). Ogółem są w Niemczech trzy miasta z liczbą ludności powyżej 1 mln: Berlin, Hamburg i Monachium (*München*); w przedziale 500 tys. ÷ 1 mln – 9 (Kolonia–*Köln*, Frankfurt nad Menem–*Frankfurt am Main*, *Essen*, *Dortmund*, *Stuttgart*, Brema–*Bremen*, *Duisburg*, *Düsseldorf* i Hannover–*Hannover*); w przedziale 200 tys. ÷ 500 tys. – 27; w przedziale 100 tys. ÷ 200 tys. – 45; w przedziale 50 tys. ÷ 100 tys. – 108; a 20 tys. ÷ 50 tys. – 472.

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy*: Parlamentarna republika federalna (od 1931)
- *Nazwa państwa*:
 - konwencjonalna pełna: Federal Republic of Germany
 - konwencjonalna skrócona: Germany
 - lokalna pełna: Bundesrepublik Deutschland
 - lokalna skrócona: Deutschland
- *Stolica*: Berlin
- *Święta państwowe*: 3 października
- *Konstytucja*: 23 maja 1949
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Bundestag (672 deputowanych), Bundesrat (68 członków)

3.2. Podział administracyjny

W skład Republiki Federalnej Niemiec wchodzi 16 landów. Są to: Baden – Württemberg, Bayern, Berlin, Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen, Mecklenburg – Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein – Westfalen, Rheinland – Pfalz, Saarland, Sachsen, Sachsen – Anhalt, Schleswig – Holstein, Thuringen.

Landy z wyjątkiem: Brandenburgii, Meklemburgii – Pomorza Przedniego, Saary, Szlezwiku-Holsztynu i miast krajów (Berlina, Bremy i Hamburga) dzielą się na okręgi regencyjne, powiaty miejskie i wiejskie oraz gminy.

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: Węgiel kamienny i brunatny, sól potasowa i kamienna, uran, ropa naftowa, gaz ziemny, rudy: żelaza, cynku i ołowiu oraz surowce skalne
- *Wielkość i kierunki eksportu*: 510 mld \$ (Francja 10,7%, Wlk. Brytania 8,5%, Włochy 7,4%, Holandia 7,0%, Belgia–Luks. 5,8%, USA 8,6%, Japonia 2,3%)

- *Wielkość i kierunki importu:* 203 mld \$ (Francja 10,5%, Holandia 8,5%, Włochy 7,8%, Wlk. Brytania 7,0%, Belgia-Luksemburg 6,2%, USA 7,7%, Japonia 4,9%)
- *Produkcja energii elektrycznej:* 525,4 mld kWh (1998), w tym
 - elektrownie ciepłe 65,8%
 - elektrownie wodne 3,2%
 - elektrownie jądrowe 29,1%
 - elektrownie inne 1,9%
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej:* 1 864 mld \$ (1999)
- *Realne tempo wzrostu:* 1,5% (1999)
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca:* 22 700 \$ (1999)
- *Udział sektorów gospodarki w produkcie krajowym :*
 - rolnictwo 1,2%
 - przemysł 30,4%
 - usługi 68,4% (1999)
- *Ludność żyjąca w ubóstwie:* b.d.
- *Inflacja:* 0,8% (1999)
- *Sila robocza ogółem:* 38,2 mln
- *Sila robocza według zatrudnienia w sektorach :*
 - przemysł i budownictwo 33,7%
 - rolnictwo 2,7%
 - usługi 63,6% (1998)

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje:* ogółem 46 300 km (normalnotorowe), w tym: zelektryfikowanych 18 866 km; o podwójnych torach 4 768 km
- *Drogi:* ogółem 656 074 km, w tym
 - utwardzone 650 169 km (11 309 km autostrady)
 - nieutwardzone 5 905
- *Drogi wodne:* ogółem 7 467 km,
- *Rurociągi:*
 - ropy naftowej i produktów naftowych 3 318 km
 - gazu ziemnego b.d.

- *Porty morskie:* Bremen, Bremerhaven, Emden, Hamburg, Kiel, Lübeck, Rostok
- *Porty śródlądowe:* Berlin, Bonn, Brake, Cologne, Drezden, Duisburg, Karlsruhe, Magdeburg, Mannheim, Stuttgart
- *Marynarka handlowa:*
 - liczba okrętów 475 (powyżej 1000 GRT) (1999)
 - całkowita wyporność 6 395 990 GRT / 8 014 132 DWT
- *Porty lotnicze:* ogółem 615 (1999), w tym:
 - a. *Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości:*

– powyżej 3 047 m	– 14	
– 2 438 - 3 047 m	– 61	
– 1 524 - 2 437 m	– 67	
– 914 - 1 523 m	– 56	
– poniżej 914 m	– 122	
Razem	320	
 - b. *Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości:*

powyżej 3 047 m	– 2
2 438 - 3 047	– 6
– 1 524 - 2 437	– 6
– 914 - 1523 m	– 55
– poniżej 914 m	– 226
Razem	295

6. SIŁY ZBROJNE

- *Rodzaje sił zbrojnych:* wojska lądowe, marynarka wojenna, siły powietrzne, korpus medyczny, obrona wybrzeża, policja
- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne* (mężczyźni w wieku 15-49 lat) 20 860,7 tys.
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne* (mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej) 17 799,1 tys.
- *Liczba mężczyzn osiagających wiek poborowy w danym roku:* 472,7 tys.
- *Wydatki na obronność:* 32,8 mld \$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB:* 1,5%

POLSKA (Rzeczpospolita Polska)

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Położenie geograficzne:*
 - 14° - 24° – dł. wsch. (E)
 - 49° - 55° – szer. półn. (N)
- *Powierzchnia:* ogółem 313 895 km², w tym:
 - obszar lądowy 311 904 km²;
 - morskie wody wewnętrzne 1 991 km²
- *Granice lądowe:* ogółem 3 495 km: w tym z Rosją 232 km, Litwą 103 km, Białorusią 416 km, Ukrainą 529 km, Słowacją 541 km, Czechami 790 km, Niemcami 489 km
- *Granica morska:* 440 km (obejmuje długość granicy na morzu oraz odcinki granicy rozgraniczające obszar morza terytorialnego z Rosją i Niemcami; dotychczas publikowana wielkość 528 km dotyczyła długości morskiej linii brzegowej).
- *Wyłączna strefa ekonomiczna:* 22 634 km²
- *Wody terytorialne:* 12 n mile, morze terytorialne: 8 682 km²
- *Wysokości ekstremalne:*
 - najwyższy punkt: Rysy – 2 499 m n.p.m.
 - najniższy: m. Raczki Elbląskie – 2 m p.p.m.
- *Użytkowanie terenu:*
 - grunty orne 47%
 - sady 1%
 - łąki i pastwiska 13%
 - lasy i zadrzewienie 29%
 - pozostałe 10%
- *Tereny zmeliorowane:* 1 000 km²

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 38 653.6 tys. (1999)

- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 20% (mężczyźni 3 874,5 tys., kobiety 3 683,1 tys.);
 - 15 - 64 lat: 68% (mężczyźni 13 132,8 tys., kobiety 13 299,5 tys.);
 - 65 i więcej lat: 12% (mężczyźni 1 776,2 tys., kobiety 2 887,5 tys.);
- *Przyrost naturalny:* 0,0‰
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców:* 9,9
- *Liczba zgonów na 1000 mieszkańców:* 9,9
- *Migracja netto:* -0,4 migrantów/1000 mieszkańców
- *Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet):*
 - do 15 lat 1,05
 - 15 - 64 0,99
 - 65 i więcej lat 0,61
 -
 - średnia 0,95
- *Średnia długość życia:* 73,2 lat, w tym: mężczyźni 69,0 lat, kobiety 77,6 lat
- *Struktura narodowościowa:*
 - Polacy 97,6% - Ukraińcy 0,6%
 - Niemcy 1,3% - Białorusini 0,5%
- *Wyznania:* rzymskokatolickie 95% (praktykuje 75%) protestanckie, prawosławne i inne 5%
- *Język:* polski
- *Alfabetyzacja:* 99%
- *Urbanizacja:* 62%

Średnia gęstość zaludnienia w Polsce wynosi 124 osób/km². Rozmieszczenie ludności jest jednak nierównomierne i waha się od 50 osób/km² (w północno-wschodniej części kraju) do 600 osób/km² w rejonie Warszawy i Górnego Śląska.

2.2. Osadnictwo

Sieć osadniczą w Polsce tworzy 875 miast różnej wielkości i ponad 56,8 tys. miejscowości. Stopień zurbanizowania kraju jest bardzo zróżnicowany. Najwięcej miast jest w południowo-zachodniej części kraju, a najmniej w północno-wschodniej.

Aglomeracje miejskie (18) stanowią podstawową strukturę sieci osadniczej. Wydziela się w nich aglomeracje ukształtowane (9)

i kształtujące się (9). Do aglomeracji ukształtowanych zalicza się: warszawską, katowicką, łódzką, gdańską, krakowską, wrocławską, poznańską, bydgosko-toruńską i szczecińską. Do kształtujących się aglomeracji należą: staropolska, bielsko-bialska, wałbrzyska, lubelska, opolska, białostocka, legnicko-głogowska i częstochowska.

Oprócz aglomeracji w sieci osadniczej wyróżnia się krajowe ośrodki rozwoju (około 40) i regionalne ośrodki rozwoju (około 240).

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy*: Republika parlamentarna
- *Nazwa państwa*:
 - konwencjonalna pełna: Republic of Poland
 - konwencjonalna skrócona: Poland
 - lokalna pełna: Rzeczpospolita Polska
 - lokalna skrócona: Polska
- *Stolica*: Warszawa
- *Święta państwowe*: 3 maja i 11 listopada
- *Konstytucja*: 16.10.1997
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Sejm (460 posłów), Senat (100 senatorów)

3.2. Podział administracyjny

Terytorium Polski podzielone jest na 16 województw (regionów). Są to: Dolnośląskie, Kujawsko-Pomorskie, Lubelskie, Lubuskie, Łódzkie, Małopolskie, Mazowieckie, Opolskie, Podkarpackie, Podlaskie, Pomorskie, Śląskie, Świętokrzyskie, Warmińsko-Mazurskie, Wielkopolskie, Zachodniopomorskie. Województwa dzielą się na powiaty a te na gminy. Powiatów jest 373, w tym 65 grodzkich (miasta na prawach powiatu) i 308 ziemskich. Gmin łącznie jest 2489, w tym 318 miejskich, 567 miejsko – wiejskich i 1604 wiejskich.

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: węgiel kamienny i brunatny, rudy: miedzi, cynku i ołowiu, siarka, sól, gaz ziemny, surowce skalne

- *Wielkość i kierunki eksportu:* 27,8 mld \$ (Niemcy 36,1%, Włochy 5,8%, Rosja 5,6%, Holandia 4,7%, Francja 4,6%, Ukraina 3,8%, Wielka Brytania 3,8%)
- *Wielkość i kierunki importu:* 40,8 mld \$ (Niemcy 25,8%, Włochy 9,4%, Francja 6,5%, Rosja 5,1%, Wlk. Brytania 4,9%, USA 3,8%, Holandia 3,8%)
- *Produkcja energii elektrycznej:* 134,9 mld kWh, w tym:
 - elektrownie ciepłne 96,4%
 - elektrownie wodne 3,2%
 - elektrownie jądrowe 0,0%
 - elektrownie inne 0,4%
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej:* 276,5 mld \$ (1999)
- *Realne tempo wzrostu:* 3,8%
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca:* 7 200 \$
- *Udział sektora gospodarki w produkcji krajowym:*
 - rolnictwo 3,4%
 - przemysł 23,6%
 - usługi 73,0%
- *Ludność żyjąca w ubóstwie:* 23,8% (1993)
- *Inflacja:* 8,4% (1999)
- *Siła robocza ogółem:* 17,2 mln
- *Siła robocza według zatrudnienia w sektorach:*
 - przemysł i budownictwo 27,6%
 - rolnictwo 27,1%
 - usługi 45,3%

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje:* ogółem 23 420 km, w tym:
 - normalnotorowe 21 639 km, szer. 1 435 mm (zelektryfikowanych 11 626 km; o podwójnych torach 8 978 km);
 - szerokotorowe 646 km, szer. 1 524 mm
 - wąskotorowe 1 135 km
- *Drogi:* ogółem 381 046 km, w tym:
 - utwardzone 249 966 km (ekspresowe 268 km)
 - nieutwardzone 131 080 (1998)

- *Drogi wodne*: ogółem 3 813 km
- *Rurociągi*:
 - ropy naftowej i produktów naftowych 2 278 km
 - gazu ziemnego 17 000 km (1996)
- *Porty morskie*: Gdańsk, Gdynia, Kołobrzeg, Szczecin, Świnoujście, Ustka
- *Porty śródlądowe*: Warszawa, Wrocław, Gliwice
- *Morska żegluga handlowa*:
 - liczba statków 57 (powyżej 1000 GRT)
 - wyporność 1 120 165 GRT/ 1 799 569 DWT
- *Porty lotnicze*: ogółem 123 (1999), w tym:
 - a. *Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości*:

– powyżej 3 047 m	– 3
– 2 438 - 3 047 m	– 30
– 1 524 - 2 437 m	– 42
– 914 - 1 523 m	– 7
– poniżej 914 m	– 3
Razem	85
 - b. *Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości*:

– 2 438 - 3 047	– 1
– 1 524 - 2 437	– 4
– 914 - 1 523 m	– 13
– poniżej 914 m	– 20
Razem	38

6. SIŁY ZBROJNE

- *Rodzaje sił zbrojnych*: wojska lądowe, Marynarka Wojenna, wojska lotnicze i obrony powietrznej
- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne* (mężczyźni w wieku 15-49 lat) 10 454,7 tys.
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne* (mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej) 8 138,7 tys.
- *Liczba mężczyzn osiągających wiek poborowy w danym roku*: 336,3 tys.
- *Wydatki na obronność*: 3,2 mld \$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB*: 2,1%

RUMUNIA

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Położenie geograficzne:*
 - 20° - 29° – dł. wsch. (E)
 - 43° - 48° – szer. półn. (N)
- *Powierzchnia:* ogółem 237 500 km², w tym:
 - obszar lądowy 230 340 km²;
 - wody wewnętrzne 7 160 km²
- *Granice lądowe:* ogółem 2 508 km, w tym z Bułgarią 608 km, z Węgrami 443 km, Mołdawią 450 km, Serbią 476 km, Ukrainą na północy 362 km i na południu 169 km
- *Granice morskie:* 225 km
- *Wylączna strefa ekonomiczna:* 200 mM
- *Wody terytorialne:* 12 mM
- *Wysokości ekstremalne:*
 - najwyższy punkt: Mołdoveanu 2 544 m n.p.m.
 - najniższy punkt: Morze Czarne 0
- *Użytkowanie terenu:*
 - grunty orne 41%
 - sady 3%
 - łąki i pastwiska 21%
 - lasy i zadrzewienie 29%
 - pozostałe 6%
- *Tereny zmeliorowane:* 31 000 km²

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 22 334,3 tys. (1999)
- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 19% (mężczyźni 2 117 tys., kobiety 2 028 tys.);
 - 15 - 64 lat: 68% (mężczyźni 7 564 tys., kobiety 7 663 tys.);
 - 65 i więcej lat: 13% (mężczyźni 1 235 tys., kobiety 1 727 tys.);

- *Przyrost naturalny*: – 0,23 %
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców*: 10,09
- *Liczba zgonów na 1000 mieszkańców*: 11,55
- *Migracja netto*: – 0,87 migrantów/1000 mieszkańców
- *Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet)* :

– do 15 lat	1,04	
– 15 - 64	0,99	
– 65 i więcej lat	<u>0,71</u>	
średnia	0,96	
- *Średnia długość życia*: 70,8 lat, w tym: mężczyźni 67,0 lata, kobiety 74,8 lat
- *Struktura narodowościowa*:

– Rumuni	89,1%	– Ukraińcy, Chorwaci, Serbowie,
– Węgrzy	8,9%	Rosjanie, Turcy, Romowie
– Niemcy	0,4%	i inni
		1,6%
- *Wyznania*: prawosławne 70%, rzymskokatolickie 6%, protestanckie 6%, inne 18%
- *Język*: rumuński
- *Alfabetyzacja*: 97%
- *Urbanizacja*: 53%

2.2. Osadnictwo

Największe miasta: Bukareszt (2 037 tys.), Braşów (353 tys.), Timisoara (333 tys.), Jassy (330 tys.), Cluj-Napoca (318 tys.), Gałac (295 tys.).

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy*: Republika
- *Nazwa państwa*:

– konwencyjonalna pełna:	-
– konwencyjonalna skrócona:	Romania
– lokalna pełna:	-
– lokalna skrócona:	Romania
- *Stolica*: Bukareszt

- *Święta państwowe*: 1 grudnia (1990 r.)
- *Konstytucja*: 8 grudnia 1991 r.
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Zgromadzenie Deputowanych (387 członków)

3.2. Podział administracyjny

40 okręgów (Alba, Aluta, Arad, Ardżesz, Bacau, Bihor, Bistrita-Nāsăuad Botoszany, Braşzów, Braiła, Buzău, Caras-Severin, Covasna, Kluż, Konstanca, Dymbovica, Dolj, Gałac, Gorj, Harghita, Hunedoara, Ilfor, Jalomita, Jassy, Marmaros, Marusza, Mehedinti, Neamt, Prahova, Satu Mare, Salăj, Suczawa, Sybin, Telearman, Tymis, Tulcza, Vaslui, Vilcea, Vrancea, Bukareszt).

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: ropa naftowa, gaz ziemny, węgiel kamienny, ruda żelaza, manganu, miedzi, cynku i ołowiu oraz boksyty i rtęć.
- *Wielkość i kierunki eksportu*: 8,2 mld \$ (Włochy 20%, Niemcy 17,0%, Francja 6,0%, Turcja 4%)
- *Wielkość i kierunki importu*: 10,8 mld \$ (Niemcy 16,0%, Włochy 16,0%, Rosja 12,0%, Francja 6,0%)
- *Produkcja energii elektrycznej*: 59,2 mld kWh (1998), w tym:
 - elektrownie ciepłe 72,1%
 - elektrownie wodne 26,4%
 - elektrownie jądrowe 1,5%
 - elektrownie inne 0
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej*: 90,6 mld \$
- *Realne tempo wzrostu*: -7,3
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca*: 4 050 \$
- *Udział sektorów gospodarki w produkcji krajowym*:
 - rolnictwo 19%
 - przemysł 41%
 - usługi 40%
- *Ludność żyjąca w ubóstwie*: 21,5%

- *Inflacja*: 41%
- *Siła robocza ogółem*: 10,1mln
- *Siła robocza według zatrudnienia w sektorach* :
 - przemysł i budownictwo 29,9%
 - rolnictwo 26%
 - usługi 44,1%

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje*: ogółem 11 376 km, w tym
 - szerokotorowe 60 km (1 524 mm)
 - normalnotorowe 10 889 km (1 435 mm), w tym 3 723 zelektryfikowanych, 3 060 o podwójnych torach
 - wąskotorowe 427
- *Drogi*: ogółem 153 358 km, w tym:
 - utwardzone 78 213 km (113 km autostrady)
 - nietwardzone 75 145
- *Drogi wodne*: ogółem 1 724 km,
- *Rurociągi*:
 - ropy naftowej i produktów naftowych 4 229 km
 - gazu ziemnego 6 400 km
- *Porty morskie*: Konstanca, Mangalia, Sulina
- *Porty śródlądowe*: Gałac, Braila, Tulcza, Giurgiu
- *Marynarka handlowa*:
 - liczba okrętów 199 (powyżej 1000 GRT) (1999)
 - całkowita wyporność 1 996 157 GRT / 2 917 895 DWT
- *Porty lotnicze*: ogółem 27, w tym:
 - a. *Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości*:

– powyżej 3 047 m	– 4	
– 2 438 - 3 047 m	– 6	
– 1 524 - 2 437 m	– 11	
– 914 - 1 523 m	– 0	
– poniżej 914 m	– 0	
Razem	21	

b. *Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości:*

– powyżej 3 047 m	– 0
– 1 524 - 2 437	– 1
– 914 - 1523 m	– 3
– poniżej 914 m	– 2
Razem	<u>6</u>

6. SIŁY ZBROJNE

- *Rodzaje sił zbrojnych:* wojska lądowe, marynarka wojenna, siły powietrzne, siły paramilitarne, obrona cywilna
- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat) 5 877 tys.
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej) 4 939,1 tys.
- *Liczba mężczyzn osiągających wiek poborowy w danym roku:* 193 tys.
- *Wydatki na obronność:* 3650 mln\$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB:* 2,5%

SŁOWACJA (Republika Słowacka)

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

• *Położenie geograficzne:*

16°50' - 22°34' dł. wsch. (E)

47°44' - 49°47' szer. półn. (N)

- *Powierzchnia:* ogółem 48 845 km², w tym:
 - obszar lądowy 48 800 km²;
 - wody wewnętrzne 45 km²
- *Granice lądowe:* ogółem 1 355 km, w tym: z Austrią 91 km, Czechami 215 km, Węgrami 515 km, Polską 541 km, Ukrainą 90 km.
- *Granice morskie:* 0
- *Wylączna strefa ekonomiczna:* 0
- *Wody terytorialne:* 0

Wysokości ekstremalne:

– najwyższy punkt: Gerlachovka 2655 m n.p.m.

– najniższy punkt: rzeka Bodrok 94 m n.p.m.

• *Użytkowanie terenu:*

– grunty orne 31%

– sady 3%

– łąki i pastwiska 17%

– lasy i zadrzewienie 41%

– pozostałe 8%

• *Tereny zmeliorowane:* 800 km²

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 5 408,0 tys. (2000)
- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 19% (mężczyźni 538,8 tys., kobiety 514,4 tys.);
 - 15 - 64 lat: 69% (mężczyźni 1 854,8 tys., kobiety 1 880,6 tys.);
 - 65 i więcej lat: 12% (mężczyźni 236,1 tys.; kobiety 383,3 tys.);
- *Przyrost naturalny:* 0,7‰ (2000)

- Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców: 10,0
- Liczba zgonów na 1000 mieszkańców: 9,3
- Migracja netto: 0,53 migrantów/1000 mieszkańców
- Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet):

do 15 lat	1,05	
15 - 64	0,99	
65 i więcej lat	0,62	
średnia	0,95	
- Średnia długość życia: 73,7 lat, w tym: mężczyźni 69,7 lat, kobiety 78,0 lat (2000)
- Struktura narodowościowa:

– Słowacy	85,7%	– Łemkowie	0,3%
– Węgrzy	10,6 %	– Niemcy	0,1%
– Romowie	1,6 %	– Polacy	0,1 %
– Czesi	1,1 %	– inni	0,2 %
– Ukraińcy	0,3 %		
- Wyznania: rzymskokatolickie 60,3%, ateści 9,7%, protestanckie 8,4 %, prawosławne 4,1%, inne 17,5%,
- Język: słowacki(urzędowy), węgierski
- Alfabetyzacja: 99%
- Urbanizacja: 57%

2.2. Osadnictwo

Sieć osadniczą w Słowacji tworzy około 7 tys. skupisk ludności, wśród których jest 120 miast. Spośród nich jedynie 2, Bratysława i Koszyce, liczą powyżej 100 tys. mieszkańców. Około połowy słowackich miast (56) liczy 5 – 10 tys. mieszkańców.

Miasta według liczby mieszkańców:

5 – 10 tys.	– 56
10 – 20 tys.	– 35
20 – 50 tys.	– 20
50 – 100 tys.	– 7
powyżej 100 tys.	– 2

Projekt urbanizacji Słowacji zakłada stworzenie 12 wiodących ośrodków miejskich, będących głównymi centrami, oraz 69 ośrodków

pomocniczych. Ośrodkami wiodącymi będą: Bratysława (449 tys.), Trnava (70,0 tys.), Nitra (87,5 tys.), Trenčín (55,4 tys.), Žylina (87,0 tys.), Bańska Bystrzyca (84,5 tys.), Liptowski Mikulen (29,6 tys.), Lučenec (30,1 tys.), Koszyce (241,9 tys.), Preszow (93,8 tys.), Poprad (48,4 tys.) i Michałowce (36,2 tys.).

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy*: demokracja parlamentarna
- *Nazwa państwa*:
 - konwencjonalna pełna: Slovak Republic
 - konwencjonalna skrócona: Slovakia
 - lokalna pełna: Slovenska Republika
 - lokalna skrócona: Slovensko
- *Stolica*: Bratysława (*Bratislava*)
- *Święta państwowe*: Dzień Konstytucji 1 września, święto narodowe 29 sierpnia
- *Konstytucja*: 1992 (weszła w życie 1 stycznia 1993 r.)
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Rada Narodowa Republiki Słowackiej (150 członków)

3.2. Podział administracyjny

Terytorium Słowacji podzielone jest na 8 regionów (*kraje*). Są to: Bańskobystrzycki, Bratysławski, Koszycki, Nitriański, Preszowski, Trenciański, Trnawski i Żyliński

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: ropa naftowa, gaz ziemny, miedź, ołów, antymon, mangan, żelazo i magnez oraz sól kamienna
- *Wielkość i kierunki eksportu*: 10,1 mld \$ (Niemcy 29%, Czechy 20%, Polska 7%,)
- *Wielkość i kierunki importu*: 11,2 mld \$ (Niemcy 26%, Czechy 18%, Rosja 10%, Włochy 6%)
- *Produkcja energii elektrycznej*: 20,0 mld kWh (1998), w tym:

- elektrownie ciepłne 24%
- elektrownie wodne 20%
- elektrownie jądrowe 56%
- elektrownie inne 0,0%
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej:* 45,9 mld \$ (1999)
- *Realne tempo wzrostu:* 1,9% (1999)
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca:* 8,5 tys. \$
- *Udział sektorów gospodarki w produkcji krajowym:*
 - rolnictwo 5%
 - przemysł 33%
 - usługi 62%
- *Ludność żyjąca w ubóstwie:* b.d.
- *Inflacja:* 14% (1999)
- *Siła robocza ogółem:* 3,3 mln (1997)
- *Siła robocza według zatrudnienia w sektorach:*
 - rolnictwo 8,9%
 - przemysł i budownictwo 37,3%
 - usługi 45,6%
 - transport i komunikacja 8,2%

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje:* ogółem 3 660 km, w tym:
 - szerokotorowe 102 km;
 - normalnotorowe 3 507 km, w tym: zelektryfikowanych 1505 km;
 - wąskotorowe 51 km
- *Drogi:* ogółem 17 710 km w tym:
 - utwardzone 17 533 km (ekspresowe 288 km)
 - nieutwardzone 177 km
- *Drogi wodne:* 172 km
- *Rurociągi:*
 - ropy naftowej i produktów naftowych b. d.
 - gazu ziemnego 2 700 km
- *Porty morskie:* -
- *Porty śródlądowe:* Bratysława i Komarno

- *Morska żegluga handlowa:*
 - liczba statków (powyżej 1000 GRT) 3
 - wyporność 15 041 GRT/19 517 DWT
- *Porty lotnicze:* ogółem 36 (1999), w tym:
 - a. Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości:

– powyżej 3 047 m	– 1
– 2 438 - 3 047 m	– 3
– 1 524 - 2 437 m	– 3
– 914 - 1 523 m	– 3
– poniżej 914 m	– 8
Razem	18
 - b. Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości:

– 2 438 - 3 047 m	– 1
– 914 - 1 523 m	– 9
– poniżej 914 m	– 8
Razem	18

6. SIŁY ZBROJNE

- *Rodzaje sił zbrojnych:* wojska lądowe, wojska lotnicze i obrony powietrznej, Gwardia, obrona cywilna
- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne:*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat) 1 484,6 tys.
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne:*
(mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej): 1 134,8 tys.
- *Liczba mężczyzn osiągnących wiek poborowy w danym roku:* 45,6 tys.
- *Wydatki na obronność:* 332 mln \$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB:* 1,7%

UKRAINA (*Republika Ukrainy*)

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Położenie geograficzne:*
 - 22° – 40° dł. wsch. (E)
 - 44° – 52° szer. półn. (N)
- *Powierzchnia:* ogółem 603,7 tys. km²
- *Granice lądowe:* ogółem 4 659 km, w tym: z Polską² 529 km, Białorusią 891 km, Rosją 1 576 km, Rumunią na płd 169 km i na zach. 362 km, Węgrami 103 km, Słowacją 90 km i Mołdawią 939
- *Granice morskie:* 2 782 km
- *Szelf kontynentalny* 200 n mile
- *Wylączna strefa ekonomiczna:* 200 n mile
- *Wody terytorialne:* 12 n mile
- *Wysokości ekstremalne:*
 - najwyższy punkt: Góra Hoverla 2 061 m n.p.m.
 - najniższy punkt: Morze Czarne 0 m
- *Użytkowanie terenu:*
 - grunty orne 58%
 - sady 2%
 - użytki zielone 13%
 - lasy i zadrzewienie 18%
 - pozostałe 9%
- *Tereny zmeliorowane:* 26 050 km²

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 49 153,0 tys. (2000)
- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 18% (mężczyźni 4 482,8 tys., kobiety 4 296,2 tys.);
 - 15 - 64 lat: 68% (mężczyźni 16 018,3 tys., kobiety 17 509,1 tys.);
 - 65 i więcej lat: 14% (mężczyźni 2 243,3 tys., kobiety 4 603,4 tys.);

² Dane wg Rocznika Statystycznego, wyd. GUS. 1999.

- *Przyrost naturalny*: – 7,4 ‰ (2000)
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców*: 9,03
- *Liczba zgonów na 1000 mieszkańców*: 16,48
- *Migracja netto*: -0,84 migrantów/1000 mieszkańców
- *Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet)*:

– do 15 lat	1,04		
– 15 - 64	0,91		
– 65 i więcej lat	0,49		
średnia	0,86	(2000)	
- *Średnia długość życia*: 66 lat, w tym: mężczyźni 60 lat. kobiety 72 lata
- *Struktura narodowościowa*:

Ukraińcy	73,0%	– Żydzi	1,0 %
Rosjanie	22,0%	– inni	4,0 %
- *Wyznanie*: prawosławne z Patriarchą w Moskwie, prawosławne z Patriarchą w Kijowie, prawosławne autocerkiewne, katolickie (uniemie), protestanckie, judaistyczne
- *Język*: ukraiński, rosyjski, rumuński, polski, węgierski
- *Alfabetyzacja*: 98%
- *Urbanizacja*: 67%

2.2. Osadnictwo

Sieć osadniczą Ukrainy tworzy 448 miast, 896 osiedli typu miejskiego i blisko 29 tys. osiedli wiejskich.

Spośród 448 miast 168 pełni funkcje usługowe w skali kraju i obwodów, a 121 to powiaty miejskie. Gmin (Rad) wiejskich jest 10 222.

Najwięcej miast o znaczeniu krajowym i obwodowym występuje w obwodach: donieckim (28), ługańskim (14) i dnipropietrowskim (13). W tych obwodach znajduje się także najwięcej osiedli typu miejskiego (134 w donieckim, 109 w ługańskim, 60 w charkowskim i 48 w dnipropietrowskim).

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy*: republika
- *Nazwa państwa*:
 - konwencjonalna pełna: -
 - konwencjonalna skrócona: Ukraine
 - lokalna pełna: -
 - lokalna skrócona: Ukrajina
- *Stolica*: Kijów
- *Święta państwowe*: 24 sierpnia (1991)
- *Konstytucja*: 28 czerwca 1996
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Rada Najwyższa (450 deputowanych)

3.2. Podział administracyjny:

1 republika autonomiczna - Krym i 24 obwody. Są to: wołyński, lwowski, zakarpacki, iwano-frankowski, tarnopolski, rówieński, chmielnicki, czerniowiecki, żytomierski, winnicki, odeski, kijowski, czerkaski, kirowogradzki, mikołajewski, czernihowski, sumski, połtawski, dnipro-pietrowski, chersoński, zaporoski, charkowski, doniecki i ługański. Ponadto wydzielone są m. Kijów (wraz z m. Puszcza Wodiczja) oraz m. Sewastopol (wraz z m. Inkierman i m. Kacza).

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: ropa naftowa, gaz ziemny, miedź, ołów, antymon, mangan, żelazo, magnez i grafit oraz sól kamienna
- *Wielkość i kierunki eksportu*: 11,6 mld \$ (Rosja 20%, EU 17%, Chiny 7%, Turcja 6%, Białoruś) (1999)
- *Wielkość i kierunki importu*: 11,8 mld \$ (Rosja 48%, Niemcy, Wielka Brytania, Włochy inne państwa EU 23%, Polska) (1999)
- *Produkcja energii elektrycznej*: 171,0 mld kWh (1999), w tym:
 - elektrownie ciepłe 52,0%
 - elektrownie wodne 5,9%
 - elektrownie jądrowe 42,1%
 - elektrownie inne 0,0%

- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej*: 109,5 mld \$ (1999)
- *Realne tempo wzrostu*: - 0,4% (1999)
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca*: 2,2 tys. \$ (1999)
- *Udział sektorów gospodarki w produkcji krajowym*:
 - rolnictwo 12%
 - przemysł 26%
 - usługi 62% (1998)
- *Ludność żyjąca w ubóstwie*: b.d.
- *Inflacja*: 20% (1999)
- *Siła robocza ogółem*: 22,8 mln (1997)
- *Siła robocza według zatrudnienia w sektorach* :
 - rolnictwo i leśnictwo 24%
 - przemysł i budownictwo 32%
 - usługi 8%
 - transport i komunikacja 7%
 - edukacja i kultura 17%

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje*: ogółem 23 350 km, w tym:
 - szerokotorowe 23,4 tys. km, w tym: zelektryfikowanych 8 600 km;
- *Drogi*: ogółem 176,4 tys., w tym:
 - utwardzone 170,2 tys. km (automagistrale 1 770 km)
 - nieutwardzone 6,2 tys. km
- *Drogi wodne*: 4,4 tys. km
- *Rurociągi*: 43,5 tys. km (1998), w tym:
 - ropy naftowej i produktów naftowych 8,5 tys. km, w tym 4,0 tys. km ropociągi
 - gazu ziemnego 34, 4 tys.km (1998)
- *Porty morskie i śródlądowe*: Mikołajów, Kercz, Chersoń, Mariupol, Odessa, Teodozja, Berdiańsk, Iliczewsk, Izmań, Kijów, Reni
- *Marynarka handlowa*:
 - liczba okrętów (powyżej 1000 GRT) 156
 - wyporność: 862,7 tys. GRT/963,6 tys. DWT

- *Porty lotnicze*: ogółem 706, w tym:
 - a. Lotniska o utwardzonych pasach startowych długości:

– powyżej 3 047 m	– 14
– 2 438 - 3 047 m	– 55
– 1 524 - 2 437 m	– 34
– 914 - 1 523 m	– 3
– poniżej 914 m	– 57
Razem	163
 - b. Lotniska o nieutwardzonych pasach startowych długości:

– powyżej 3 047 m	– 7
– 2 438 - 3 047 m	– 7
– 1 524 - 2 437 m	– 16
– 914 - 1 523 m	– 37
– poniżej 914 m	– 476
Razem	– 543

6. SIŁY ZBROJNE

- *Rodzaje sił zbrojnych*: siły lądowe, siły powietrzne, siły obrony powietrznej, siły morskie, Gwardia Narodowa i obrona cywilna
- *Potencjalne możliwości mobilizacyjne*:
(mężczyźni w wieku 15-49 lat) 12 311,1 tys. (2000)
- *Rzeczywiste możliwości mobilizacyjne*:
(mężczyźni w wieku 15-49 lat zdolni do służby wojskowej) 9 645,9 tys.
- *Liczba mężczyzn osiągających wiek poborowy w danym roku*: 373,6 tys.
- *Wydatki na obronność*: 1,5 mld \$
- *Procentowy udział wydatków na obronność w PKB*: 1,4%

WĘGRY (Republika Węgierska)

1. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

- *Położenie geograficzne:*
 - 16° - 23° – dł. wsch.
 - 46° - 49° – szer. półn.
- *Powierzchnia:* 93 030 km², w tym:
 - obszar lądowy 92 340 km²;
 - wody wewnętrzne 690 km²
- *Granice lądowe:* ogółem 2 009 km, w tym z Austrią 366 km, Chorwacją 329 km, Rumunią 443 km, Serbią i Czarnogórą 151 km, Słowacją 515 km, Słowenią 102 km, Ukrainą 103 km.
- *Granice morskie:* 0 km
- *Wylączna strefa ekonomiczna:* 0
- *Wody terytorialne:* 0
- *Wysokości ekstremalne:*
 - najwyższy punkt: Kekes – 1014 m n.p.m.
 - najniższy: Cisa – 78 m n.p.m.
- *Użytkowanie terenu:*
 - grunty orne 51%
 - sady 2%
 - pastwiska i łąki 13%
 - lasy i zadrzewienie 19%
 - pozostałe 15%
- *Tereny zmeliorowane:* 2 740 km²

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Informacje podstawowe

- *Ludność ogółem:* 10 186,4 tys.
- *Struktura wiekowa:*
 - 0 - 14 lat: 17% (mężczyźni 908,4 tys., kobiety 865,6 tys.);
 - 15 - 64 lat: 68% (mężczyźni 3 406,5 tys., kobiety 3 524,3 tys.);
 - 65 i więcej lat: 15% (mężczyźni 552,3 tys., kobiety 929,2 tys.);

- *Przyrost naturalny*: - 0,4%
- *Liczba urodzeń na 1000 mieszkańców*: 10,8
- *Liczba zgonów na 1000 mieszkańców*: 13,29
- *Migracja netto*: 0,5 migrantów/1000 mieszkańców
- *Struktura płci (stosunek liczby mężczyzn do liczby kobiet)*:

– do 15 lat	1,05	
– 15 - 64	0,97	
– 65 i więcej lat	0,59	
średnia	0,92	
- *Średnia długość życia*: 71,18 lat, w tym: mężczyźni 66,85 lat, kobiety 75,74 lat
- *Struktura narodowościowa*:

Węgrzy	89,9%,	Niemcy	2,6%,
Serbowie	2%,	Słowacy	0,8%,
Rumuni	0,7%,	inni	4%
- *Wyznania*: rzymskokatolickie 67,5%, kalwinizm 20%, luteranizm 5%, ateizm i inne 7,5%
- *Język*: węgierski 98,2%, inne 1,8%
- *Alfabetyzacja*: 99%
- *Urbanizacja*: 61%

2.2. Osadnictwo

Rozmieszczenie ludności na Węgrzech jest nierównomierne. Średnia gęstość zaludnienia to 100 osób/1 km². Największa koncentracja ludności występuje w okolicy Budapesztu. Obejmuje ona stolicę kraju oraz takie okręgi (komi­taty), jak: Peszt, Komarom i Haves. Drugi rejon koncentracji ludności ciągnie się wzdłuż północnej granicy kraju.

Specyficzną cechą osadnictwa węgierskiego są miasta rolnicze. Duże ogrody i tereny rolnicze, otaczające obszary zabudowane administracyjnie należą do miast. Z tego względu wiele węgierskich miast powierzchniowo jest równych Warszawie, np. Dobreczyn (446 km²). Do największych miast należą: Budapeszt (2 016 tys. mieszkańców), Debreczyn (212 tys.), Miskolc (196 tys., Szeged (175 tys.), Pecz (170 tys.) i Győr (129 tys.).

3. USTRÓJ I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

3.1. Informacje podstawowe

- *Ustrój państwowy*: Republika parlamentarna
- *Nazwa państwa*:
 - konwencjonalna pełna: Republic of Hungary
 - konwencjonalna skrócona: Hungary
 - lokalna pełna: Magyar Köztársaság
 - lokalna skrócona: Magyarorszag
- *Stolica*: Budapeszt
- *Święta państwowe*: Dzień Św. Stefana, 20 sierpnia
- *Konstytucja*: 18 sierpnia 1949, 19 kwietnia 1972, 18 października 1989, 1997r.
- *Głowa państwa*: prezydent
- *Organ ustawodawczy*: Zgromadzenie Narodowe (386 deputowanych)

3.2. Podział administracyjny

Węgry pod względem administracyjnym dzielą się na 19 komitatów, 20 miast wydzielonych oraz aglomerację stołeczną, Budapeszt, jako oddzielną jednostkę administracyjną na prawach komitatu. Komitatami są: Bacs-Kiskum, Baranya, Bekes, Borsod-Abauj-Zemplen, Csongrad, Fejer, Nograd, Pešt, Somogy, Szabocs-Szatmar-Bereg, Tolna, Vas, Veszprem, Zala. Miastami wydzielonymi są: Bekescsaba, Debrecen, Dunaujvaros, Eger, Gyor, Hodmezovasarhely, Kaposvar, Keeskemet, Miskolc, Nagykanizsa, Nyiregyhaza, Pecs, Sopron, Szeged, Szekesfehervar, Szolnok, Szombathely, Tatabanya, Veszprem, Zalaegerszeg.

4. GOSPODARKA

- *Surowce*: boksyty, uran, cynk, ołów, mangan
- *Wielkość i kierunki eksportu*: \$ 20,7 mld (Niemcy 37,3%, Austria 11,4%, Włochy 6,1%, Rosja 5%)
- *Wielkość i kierunki importu*: \$ 22,9 mld (Niemcy 26,7%, Austria 10,5%, Włochy 9,5%, Rosja 7,4%)

- *Produkcja energii elektrycznej:* 33,2 mld kWh, w tym:
 - elektrownie ciepłne 58,76%
 - elektrownie wodne 0,62%
 - elektrownie jądrowe 40,62%
 - elektrownie inne 0%
- *Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej:* \$ 75,4 mld
- *Realne tempo wzrostu:* 5%
- *Produkt krajowy na jednego mieszkańca:* \$ 7 400
- *Udział produktu krajowego w sektorach gospodarki:*
 - rolnictwo 3%
 - przemysł 30,3%
 - usługi 66,7%
- *Ludność żyjąca w ubóstwie:* 25,3%
- *Inflacja:* 14%
- *Siła robocza ogółem:* 4,2 mln
- *Siła robocza według sektorów:*
 - przemysł i budownictwo 26,7%
 - rolnictwo 8,3%
 - usługi 65%

5. INFRASTRUKTURA TRANSPORTU

- *Koleje:* ogółem 7 606 km, w tym:
 - szerokotorowe: 36km
 - normalnotorowe 7 394 (zelektryfikowanych 2 378 km, z podwójnym torem 1236 km)
 - wąskotorowe 176 km
- *Drogi:* ogółem 188 203 km, w tym
 - utwardzone 81 680 (438 km autostrad)
 - nieutwardzone 106 523 km
- *Drogi wodne:* ogółem 1 622 km
- *Rurociągi:*
 - ropy naftowej i produktów naftowych 1204 km
 - gazu ziemnego 4387 km
- *Porty śródlądowe:* Budapeszt, Dunajewaros

